

**CHP PARTİ MÜFETTİŞLERİ RAPORLARINA GÖRE KÜTAHYA
(1935-1950)**

Çilem ÇETİN FİLİZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

UŞAK

Ağustos, 2019

**CHP PARTİ MÜFETTİŞLERİ RAPORLARINA GÖRE KÜTAHYA
(1935-1950)**

Çilem ÇETİN FİLİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

ÖZET

CHP PARTİ MÜFETTİŞLERİ RAPORLARINA GÖRE KÜTAHYA (1935-1950)

Çilem ÇETİN FİLİZ

Tarih Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2019

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Kütahya, sosyal, kültürel ve ekonomik yönleri bakımından Ege Bölgesinin genel özelliklerini barındırmaktadır. Kütahya'nın yerleşim tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Kurtuluş Savaşının en büyük muharebesi Kütahya'da kazanılmış, Türkiye Cumhuriyetinin temeli Kütahya'da atılmıştır. Ancak Cumhuriyet devrinde Türkiye'de her alanda büyük bir gelişim ve değişim süreci yaşanırken, Kütahya bu gelişimlerden gerektiği kadar istifade edememiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye'de kurulan ilk siyasi partidir. Ülke çapında yaygın bir örgüt yapısı oluşturan CHP, teşkilatlarının çalışmalarını denetlemek için "Parti Müfettişliği" adıyla bir sistem kurmuştur. Görevlendirdiği parti müfettişleri ile teftiş uygulamaları yapmıştır. Bu çalışmada, Kütahya milletvekilleri ve CHP Kütahya bölgesi parti müfettiş raporlarına göre; Kütahya ilinin siyasi-idari yapısı, halkın sosyal ve ekonomik durumu, CHP'nin Kütahya ilinde örgütlenmesi ve hakla etkileşimi ele alınmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi Kütahya il ve ilçe teşkilatları, idare heyetleri, üye sayıları, siyasi faaliyetler, partililer arasındaki ilişkiler, Halkevi faaliyetleri, eğitim, sanayi, sağlık, ekonomi vb. alanlardaki sorunları ve getirilen çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

1935-1950 yıllarını kapsayan Kütahya bölgesi müfettiş raporları, Kütahya CHP teşkilatının faaliyetleri başta olmak üzere Kütahya il ve ilçelerinin siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal yaşantısına dair önemli bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kütahya, Cumhuriyet Halk Partisi, Parti Müfettiş Raporları, Halkevi, Tek Parti Dönemi.*

ABSTRACT**KÜTAHYA ACCORDING TO CHP PARTY INSPECTORS 'REPORTS
(1935-1950)**

Çilem ÇETİN FİLİZ

Department of History

Uşak University Institute of Social Science

August, 2019

Advisor: Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Kütahya has the general characteristics of Aegean Region in terms of social, cultural and economic aspects. The settlement history of Kütahya goes back to ancient times. War of Independence vested in Kutahya largest battle, laid the foundation of the Republic of Turkey in Kütahya. However, in the Republican era, while there is a great development and change processes in all areas in Turkey, Kütahya has not been able to benefit from this development as needed.

Republican People's Party is the first political party established in Turkey. The CHP, which is a widespread organization throughout the country, has established a system called "Party Inspectorate için to supervise the work of its organizations. He carried out inspections with the party inspectors he has appointed. In this study, according to Kütahya deputies and CHP Kütahya region party inspector reports; The political-administrative structure of the province of Kütahya, the social and economic situation of the people, the organization of the CHP in Kütahya and its interaction with the rights are discussed.

In addition, the Republican People's Party Kütahya provincial and district organizations, administrative committees, the number of members, political activities, relations between the party, community activities, education, industry, health, economy and so on. problems in the fields and solutions proposed. The inspector reports of the Kütahya region covering the years 1935-1950 provide important information on the political, economic, cultural and social life of Kütahya provinces and districts, especially the activities of the CHP organization of Kütahya.

Key Words: Kütahya, Republican People's Party, Party Inspector Reports, Community home, Single Party Period.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tezli Yüksek Lisans Jüri ve Enstitü Onayı

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tarih Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Programı ..... No'lu öğrencisi Çilem ÇETİN FİLİZ' in "CHP Müfettişleri Raporlarına Göre Kütahya (1935-1950)" adlı tezi .. /08 / 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN	
Üye	:	
Üye	:	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“*CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Kütahya (1935-1950)*” başlıklı çalışmamızda, Türkiye’nin toplumsal yaşamında önemli değişikliklere yol açan ve etkileri günümüze kadar gelen Cumhuriyet Halk Partisinin, çok partili hayata geçiş sürecine kadar Kütahya ve çevresine etkileri incelenmiştir.

CHP, parti içi denetimi gerçekleştirmek amacıyla, “Parti Müfettişliği” ismiyle bir sistem kurmuştur. Bu sistem, Türkiye’yi çeşitli bölgelere ayırmış, her bölgeye bir parti müfettişi görevlendirmiştir. Bölge müfettişleri, bölgelerinde parti teşkilatı ile ilgilenmiş, toplumun sorunlarına çözüm yolları aramışlardır. CHP, parti müfettişlerinden bölgelerindeki parti teşkilatı çalışmalarını ve Halkevlerinin faaliyetlerini denetlemelerini, yönetim, ekonomi, sağlık, eğitim, imar işleri, ziraat vb. konularda yaşanan sorunları iletmelerini istemiştir. Parti müfettişleri tarafından gönderilen raporlar parti merkezince incelenmiş, raporlarda yer verilen sorunlar, ilgili kurumlara gönderilerek, çözüm yolları aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmada,1935-1950 yılları arasında CHP Kütahya ili mebuslarının seçim bölgesine ait raporlar ile Kütahya bölgesi parti müfettişleri tarafından kaleme alınan raporlar kullanılmıştır. Ayrıca Kütahya CHP İl Başkanlığınca hazırlanarak, CHP genel merkezine gönderilen altı aylık il çalışma raporları da incelenmiştir.

Uzun süren çalışma dönemim boyunca sabırla bana daima destek olan, tezin her aşamasında bana yol gösteren, teşvik eden ve bu tezin tamamlanmasında büyük emeği olan Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN’a saygı ve teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımın her alanında yanımda olan sevgili babam Hüseyin ÇETİN’e ve annem Ümmühan ÇETİN’e çok teşekkür ederim

Ayrıca çalışmam süresince büyük bir sabır ve hoşgörü ile başarılı olmam için beni sürekli teşvik eden, destekleyen sevgili eşim Çağrı FİLİZ’e ve çocuklarıma da müteşekkirim.

Çilem ÇETİN FİLİZ

UŞAK, 2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı Soyadı : Çilem ÇETİN FİLİZ
Doğum Yeri ve Tarihi : Sivas- 1986
Lisans Öğretimi :Lefke Avrupa Üniversitesi \
Bölümü
Yüksek Lisans Öğretimi :Uşak Üniversitesi\S.B.E\Tarih Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce

İletişim

Telefon : 05348607268
E-Posta :cilemctin4@gmail.com

KISALTMALAR

a.g.e	:Adı geçen eser
a.g.m	:Adı geçen makale
AİİT	:Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CHF	:Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:Çeviren
DP	:Demokrat Parti
No	: Numara
s	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
bkz	: Bakınız
vb.	: ve benzerleri

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: PARTİ MÜFETTİŞLİK KURUMUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE ZAMAN İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ	5
1.1. PARTİ MÜFETTİŞLİĞİNİN KURULUŞU VE YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER.....	5
1.1.1. Parti Müfettişlerinin Görev ve Sorumlulukları	8
1.1.2. Parti Müfettişlik Bölgelerinin Zaman İçerisinde Değişimi	11
1.1.3. Parti müfettişliğinin kaldırılması	13
2. BÖLÜM: KÜTAHYA İLİNE GÖNDERİLEN PARTİ MÜFETTİŞLERİ ve KALEME ALINAN RAPORLAR	16
2.1. PARTİ MÜFETTİŞLERİ VE ÖZGEÇMİŞLERİ	16
2.1.1. Osman Erçin	16
2.1.2. Mehmet Ragıp Akça	17
2.1.3. Kazım Nami Duru	18
2.1.4. Adnan Menderes.....	20
2.1.5. Hasan Vasıf Somyürek.....	25
2.1.6. Ali Taşkapılı.....	26
2.1.7. Talat Simer	27
3. BÖLÜM: PARTİ MÜFETTİŞLİK RAPORLARINA GÖRE KÜTAHYA VE KAZALARINDA PARTİ TEŞKİLATI.....	29
3.2. PARTİ TEŞKİLATLARININ ÜYE SAYISI, İDARE HEYETLERİ VE YAPTIĞI KONGRELER	32

3.3. PARTİ TEŞKİLATLARININ SAHİP OLDUKLARI MAL VARLIKLARI VE MALİ SORUNLAR ...	40
3.4. PARTİLİLER ARASINDAKİ SİYASİ ÇEKİŞMELER.....	47
3.5. PARTİ TEŞKİLATLARININ YAPTIĞI SİYASİ FAALİYETLER VE YAYINLAR	51
3.6. KÜTAHYA MİLLETVEKİLLERİNİN RAPORLARI	53
4. BÖLÜM: HALKEVLERİ ve FAALİYETLERİ	58
4.1. KÜTAHYA HALKEVİ VE FAALİYETLERİ	59
4.2. UŞAK HALKEVİ VE FAALİYETLERİ	72
4.3. TAVŞANLI HALKEVİ VE FAALİYETLERİ	77
4.4. SİMAV HALKEVİ VE FAALİYETLERİ	79
4.5. GEDİZ HALKEVİ VE FAALİYETLERİ	82
4.6. EMET HALKEVİ VE FAALİYETLERİ.....	83
5. BÖLÜM: EĞİTİM, SPOR ve BASIN YAYIN FAALİYETLERİ.....	86
5.1. OKULLAR	86
5.2. EĞİTİM SORUNLARI.....	87
5.3. SPOR FAALİYETLERİ	88
5.4. BASIN VE YAYIN FAALİYETLERİ	92
6. BÖLÜM: EKONOMİK SORUNLAR ve BAYINDIRLIK İŞLERİ.....	94
6.1. SANAYİ VE ÜRETİM.....	95
6.2. TİCARET	97
6.3. TARIM.....	99
6.4. HAYVANCILIK.....	101
6.5. FİYAT HAREKETLERİ VE ÜRETİM DURUMU	101
6.7. BAYINDIRLIK FAALİYETLERİ	103
6.8. SAĞLIK	105
6.9. SOSYAL YARDIM İŞLERİ.....	107
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	112
EKLER.....	118

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: CHP Umumi İdare Heyeti Örgüt Yapısı.....	8
Tablo 2: Parti Müfettişlik Teşkilatına Göre Teftiş Bölgeleri.....	12
Tablo 3:Kütahya Parti Müfettişleri ve Kaleme Alınan Raporların Tarihi	16
Tablo 4:Adnan Menderes'in Parti Müfettişliği Yaptığı Yerler (1935-1940).....	21
Tablo 5: CHP Kütahya Teşkilatının Üye Sayısı (1935-1950)	33
Tablo 6:Kütahya Halkevi Üye sayısı (1932).....	60
Tablo 7 : Kütahya Halkevi Üye sayısı (1935).....	60
Tablo 8 : Kütahya Halkevi Üye sayısı (1937).....	60
Tablo 9 : Kütahya Halkevi Başkanları.....	61

GİRİŞ

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türk siyasi tarihinde etkileri olmuş, kendi içinden pek çok parti çıkmasına zemin hazırlamış, Cumhuriyet tarihinin en eski ve köklü partisidir. Milli Mücadele yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi'nin temellerinin atıldığı görülmektedir.¹

1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte İstanbul ile Ankara Hükümetleri arasındaki siyasi mücadele yaşanmaya başladı. Bu siyasi mücadele, TBMM'de ortaya çıkan I. ve II. Grup arasında siyasi çekişmeler yaşanmasına yol açtı.²

Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak 6 Aralık 1922 tarihinde³ parti kuracağına dair sinyaller verdi. Partinin kuruluşunda, Milli Mücadelenin kadrosunu oluşturan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden yararlanıldı. Oluşturulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, partiye dönüştürüldü.⁴ 9 Eylül 1923 tarihinde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu tarafından kabul edilen nizamnameyle birlikte, Halk Fırkası resmen kurulmuş oldu.⁵

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, seçim propagandası mahiyetinde "Dokuz Umde"lik bir program yayınlamıştır. Oy vermek için sandık başına çağrılan vatandaşlardan bu programı onayladıkları takdirde, "Müdafaa-i Hukuk"un, "Halk Fırkası"na dönüştürülmesini de kabul etmiş olacakları bildirilmiştir.⁶

¹ Güneş A. Ayata, *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2010; Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul, Boyut Yayınları, 1998, s.67; Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü (CHPT), 2016: md.1.

²Şahin Aybek, *CHP Tarihi*, Ankara, Maya Yayınlar, 2009, s.8.

³Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s. 476. Ayrıca bkz. Eskişehir'de yaptığı konuşmasında şunları söylemiştir: "...Münferid delâletlerin muhassalası kâfi değildir! Bütün bu delâletleri bir teşekkül dâhilinde yapmalıdır. Bunun için de benim düşündüğüm bâde's-sulh siyasî bir fırka yapmak ve ismine de Halk Fırkası demek. Siyasî fırka ale'l-ıtlak bir mücadele fikri tazammun eder. Benim tasavvurumda milletin şu veya bu sınıfın menafî'ini te'min değildir." *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, 1996, s.36.

⁴ Uyar, a.g.e., s.67-69.

⁵ Zeki Çevik, *Millî Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş, 1918-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s.19.

⁶ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.47.

Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te Halk Fırkası'nın ilk programı olarak da kabul edilen ve "Dokuz Umde" denilen bir seçim beyannamesi yayımlamıştır. Dokuz Umde (Dokuz İlke - 8 Nisan 1923) aşağıdaki maddelerden oluşmaktaydı;⁷

İlke 1:

Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur. Yönetim, halkın doğrudan doğruya kendi kendisini yönetmesi temeline dayanır. Ulusun gerçek ve tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dışında hiçbir kimse, hiçbir güç ve hiçbir makam ulusun kaderine egemen olamaz.

Bu nedenle bütün yasaların düzenlenmesinde, her çeşit örgütlerde, yönetimin genel ayrıntılarında, genel eğitim ve ekonomi konularında ulusal egemenlik esasları içinde yürünecektir.

İlke 2:

Saltanatın kaldırılmasına ve egemenlik hükümlerinin terk edilmez, ayrılmaz ve vazgeçilmez olmak üzere Türkiye halkının gerçek temsilcisi olan Türkiye Millet Meclisi'nin manevi kişiliğinde toplanmış bulunduğu 1 Kasım 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin oy birliğiyle verdiği karar değişmez bir ilkedir.

İlke 3:

Ülkede güven ve asayişin kesinlikle korunması en önemli görevdir.

Bu amaçla ulusun istek ve gereksinmesine uygun olarak sağlanacaktır.

İlke 4:

Mahkemelerin özellikle gecikmeden adalet işlerini yapabilmesi sağlanacaktır. Bundan başka kanunlarımızın tümü ulusal gereksinmelere, hukuk biliminin anlayışına uygun olarak sağlanacaktır.

İlke 5:

1. Aşar usulünde halkın yakındığı ve zarar gördüğü noktalar temelden düzeltilmelidir.

2. Tütün tarım ve ticaretinde ulusun yararına uygun biçimde önlem alınacaktır.

3. Mali kurumlar çiftçilere, sanayici ve tüccarlara ve bütün diğer iş adamlarına kolaylıkla borç verecek durumda düzenlenecek ve çoğaltılacaktır.

4. Ziraat Bankası'nın sermayesi arttırılacak, çiftçilere daha kolay ve daha geniş yardım edilebilmesi sağlanacaktır.

5. Ülkemiz çiftçiliği için tarım makineleri geniş ölçüde yurt dışından getirilecek ve çiftçilerimizin tarım araç ve gereçlerinden kolaylıkla yararlanabilmeleri sağlanacaktır.

6. Ham maddeleri ülkemizden bulunan mal ve sanat ürünlerinin ülke içinde yapılabilmesini, koruma ve teşvikte bulunulması ve ödüller verilmesi için her türlü önlem alınacaktır.

7. Hemen gereksinme duyduğumuz demiryolları için gerekli girişimler ve uygulamalar yapılacaktır.

8. İlköğretimde, öğretimin birleştirilmesi ve bütün okullarımızın gereksinmelerimize ve çağdaş temellere oturtulması öğretmen ve profesörlerimizin hizmetlerinde yükselmeleri ve ilerlemeleri sağlanacaktır.

9. Genel sağlık ve sosyal yardımla ilgili kurumlar düzeltilip çoğaltılacak, çalışanları için koruyucu yasalar yapılacaktır.

10. Ormanlarımızdan bilimin gelişmesine uygun biçimde yararlanmayı, madenlerimizin en verimli biçimde işletilmesi ve hayvanlarımızın soylarının iyileştirilip çoğaltulmasını sağlayacak esaslar konulacaktır.

⁷Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti (1923)*, Ankara, Başnur Matbaası, 1971, s.34.

İlke 6:

Askerlik süresi kısaltılacaktır. Bundan başka okuyup yazmasını bilenlerin, orduda okuyup yazmasını bilenlerin, orduda okuyup yazmasını öğrenenlerin hizmet süresi bir derece daha azaltılacaktır.

İlke 7:

Yedek subayların yaşam ve geleceklerini kendilerine ve ülkeye en yararlı bir biçimde güven altına almak temel amaçlarımızdandır.

İlke 8:

Halkın işlerinin en kolay biçimde sonuçlandırılması, çalışkan, yetenekli, dürüst bir memurlar zincirinin tam bir düzenle, yöntemlere ve yasalara uygun olarak iş görmesine bağlı olduğundan memur sınıfı, bu anlayışla tamamlanacak ve bütün devlet hizmetleri aralıksız denetim ve gözetime tabi olacaktır. Öte yandan memurların atanması, görevden alınması, rahat ve huzur içinde yaşamaları, dokunulmazlıkları, sorumluluk, emeklilik ve ödüllendirilmeleri bir yönetime bağlanacaktır.

Yurt aydınlarından ve çeşitli mesleklerden devletin hizmet ünitelerinde en yararlı biçimde yararlanılması kararlaştırılmıştır.

İlke 9:

Harap olan ülkemizin çabucak onarılıp yeniden yapılanması için devletçe alınacak tedbirlerden başka inşaat ve tamirat, yer yer şirketler kurulması teşvik edilip sağlanacak ve bireysel girişimleri korumayı sağlayan hükümler konulacaktır.

Seçimden hemen sonra, Halk Fırkası 23 Ekim 1923'te Dâhiliye Vekâletine müracaat ederek, resmi onayını almıştır.⁸Halk Fırkası, isminin başına Cumhuriyet eklenerek 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası adını almıştır.⁹Partinin 1935'te toplanan Dördüncü Büyük Kongresi'nde adı, Türk dilindeki sadeleştirme çabalarının etkisiyle, "*Cumhuriyet Halk Partisi*" olmuştur.¹⁰

CHP'nin, kurucusu Mustafa Kemal Paşa, aynı zamanda CHP'nin ilk başkanıdır. CHP, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde saltanatı ve hilafeti kaldırmış, cumhuriyeti kurmuş¹¹, hukuk ve eğitim alanlarında önemli çalışmalar yapmış bir partidir. CHP, Türkiye'nin demokratikleşmesine etki etmiştir. Tek partili sistemden çok partili sisteme geçişi sağlamıştır.¹²

İsmet İnönü (1938-1972), Atatürk'ten sonra CHP'nin Genel Başkanlığı görevini, Mayıs 1972 yılına kadar devam ettirmiştir. İnönü'den sonra CHP'nin Genel Başkanlığı görevini Bülent Ecevit devralmıştır. Ecevit, Mayıs 1972 yılında devraldığı CHP Genel Başkanlığı görevini, 1980 askeri rejimi tarafından siyasi partilerin kapatıldığı Ekim

⁸Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s.39-40; Uyar, *a.g.e.*,s.74-75.

⁹*Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s.6.

¹⁰Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, C.I, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s.27-28.

¹¹ Aybek, *a.g.e.*,s.8.

¹² www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi, (Erişim Tarihi:21 Haziran 2018).

1980 tarihine kadar sürdürmüştür. Hikmet Çetin, Şubat 1995 - Eylül 1995 tarihleri arasında, Altan Öymen ise Mayıs 1999 - Ekim 2000 tarihleri arasında genel başkanlık görevini üstlenmiştir. Deniz Baykal 1991-1995, 1995-1999 ve 2000-2010 yıllarında genel başkanlık görevini yürütmüştür. Kemal Kılıçdaroğlu, CHP genel başkanlık görevini 2010'dan bu yana sürdürmektedir.¹³

---

13 <http://cdn.chp.org.tr/cms/1991/Folder//46181.pdf>,(Erişim Tarihi:24 Ekim 2018).

1.BÖLÜM: PARTİ MÜFETTİŞLİK KURUMUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE ZAMAN İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ

1.1. PARTİ MÜFETTİŞLİĞİNİN KURULUŞU VE YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER

CHP'nin kuruluşu ile birlikte partinin yapısını işler hale getirmek, il ve ilçelerde teşkilat yapısını sağlamlaştırmak, parti teşkilatı üzerinde denetim yapabilmek için teftiş kurulları oluşturulmuştur.¹⁴ 1923 yılında hazırlanan parti nizamnamesinin 82. maddesinde, üçer vilayeti kapsayan teftiş bölgelerinin oluşturulacağı ve her bölge için birer müfettiş atanacağı ifade edilmektedir.¹⁵

Parti müfettişlik kurumunun ortaya çıkmasında; parti ile halk arasındaki iletişimin sağlanması, halkın problemlerinin yerinde tespit edilmesi, devrimlerin halka anlatılması ve benimsetilmesi, halkın problemlerine çözüm getirme arayışı etkili olmuştur.¹⁶ Aynı zamanda parti teşkilatının çalışmalarının denetlemesi, partinin yetişmiş eleman ihtiyacı olduğu bir dönemde, parti müfettişliği sayesinde partili elemanların yetiştirilmesi, parti teşkilatlarının düzene konulması, partinin örgütlenmesi de hedeflenmiştir.¹⁷

Parti müfettişliği hiyerarşik bir denetim sistemi olsa bile, parti ile halk arasında iletişimde etkin rol oynamıştır. Merkez tarafından atanan müfettişlerin altı ay kadar kaldıkları görev bölgelerinde izlenimlerini rapor etmeleri pek çok sorunun çözümünde etkili olmuştur. Müfettişlerin görev yaptıkları bölgelerde partinin ideolojisini yayma, halka anlatma yönünden sorumlulukları bulunmaktadır. 1932 yılında Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte topluma daha fazla etki ettikleri, halkla daha iyi temas sağladıkları anlaşılmaktadır.¹⁸

CHF'nin 1923 yılında yazılan Nizamnamesinde "Müteaddid vilayetler bir daire-i teftişye olmak üzere, memleket teftiş muntıklarına taksim olunacak ve her muntıkada bir müfettiş bulundurulacaktır. Muntika müfettişi, o muntıkadaki mutemetler ile firka

¹⁴Serhat Bal, "CHP Parti Müfettişlik Raporlarının Değerlendirilmesi: Balıkesir Örneği", *Belgi Dergisi*, 6, 2013. s. 731-741.

¹⁵*Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı*, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.13.

¹⁶Mehmet Karayaman, "CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Uşak (1935-1950)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:3, 2017, s.459-496.

¹⁷Bal, a.g.m., s.732; Alpaslan, Erhan ve Tülay Aydın, "Tek Parti Döneminde Maraş'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)", <http://dergipark.gov.tr/ksusbd> 12.2 (2015).s. 365.

¹⁸Şahin Güneş, "CHP Parti Müfettişlik Raporları'na Göre Kırşehir'de Siyasi, Sosyal Ve Ekonomik Hayat (1936-1947)", (2016), *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Cilt:14, Sayı:21, s.79-108.

teşkilatına merbut heyetleri teftiş ve murakabe eder”, ifadeleri yer almaktadır¹⁹. Bu açıklamadan da, ülkenin birden fazla vilayetten oluşan bölgelere ayrıldığı²⁰ ve her bölgenin başına merkezden müfettiş atanacağı, müfettişlerin parti teşkilatına bağlı heyetleri ve mutemetleri teftiş edecekleri anlaşılmaktadır.²¹Bununla birlikte Partinin, 1925’de ülkeyi 14 teftiş bölgesine ayırdığı, 1946’da teftiş bölgelerinin 27 teftiş bölgesine ulaştığı görülmektedir.²²

Parti müfettişlik sisteminin, kuruluş amacına uygun bir şekilde parti teşkilatlanmasında etkili olduğu, halk ile parti arasında olumlu iletişimin kurulmasına etki ettiği, halkın Partiye olan sevgisini ve bağlılığını arttırdığı görülmektedir.²³

1927’de kabul edilen nizamnamede müfettişleri atama yetkisi, Parti Umumi İdare Heyetine bırakılmıştır. Bununla birlikte, atama kararında riyaset divanının onayı aranmaktadır. Parti müfettişlerinin yetkilerinin artırıldığı, görev yaptıkları bölgelerde partinin en yetkili kişisi oldukları görülmektedir. 1927’de Parti Teftiş Raporu yayınlanmış ve müfettişlerin görevlerini ifa ederken nelere dikkat etmeleri gerektiği açıklanmıştır.²⁴

1931’de kabul edilen nizamnamede, milletvekillerinin, parti idare heyeti üyeleri ile parti üyelerinin müfettiş olarak atanabileceği ifade edilmiştir. Parti genel sekreterliğine, müfettişlerin görevleri, teftiş süreleri ve benzeri konularda düzenleme yapma yetkisi verilmiştir.²⁵

Recep Peker Hükümeti döneminde, 2 Haziran 1935 tarihinde, Parti Umumi İdare Heyeti tarafından, 23 vilayeti içeren 7 teftiş bölgesi kurulmuştur. “*CHP Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı*”, parti müfettişi olarak atanan milletvekilleri için hazırlanmıştır.

¹⁹Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.13-14.

²⁰Bal, a.g.m., s.731.

²¹Uyar, a.g.e., s.77.

²²Bal, a.g.m.,s.732,733.

²³Cemil Koçak, “*Tek-Parti Döneminde CHP Parti Müfettişliği’ne İlişkin Ek Bilgi(ler)*”, Mete Tunçay’a Armağan, Derleyenler: Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora, Murat Koraltürk, İstanbul, İletişim Yayınları, I. Baskı, 2007, s.677.

²⁴Faysal Mayak, “Adnan Menderes’in Teftiş Raporlarına Göre Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Örgütünün Çalışmaları (1935)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VI, Sayı:15 Güz 2007, s.192.

²⁵Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Madde: 42, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.10.

CHP Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planına göre; teftişler iki grupta değerlendirilmiştir. Birincisi genel teftiştir. Genel teftişte, parti prensiplerinin yayılması konusunda yapılan çalışmalar, teşkilatların parti tüzüğüne uygun çalışması, parti teşkilatı ile hükümet arasındaki uyuma dikkat edilmesi istenmektedir. Ayrıca, partililerin görev dağılımı, sevgi, bağlılık ya da geçimsizlik genel teftişin kapsamı içindedir. Diğer taraftan parti teşkilatlarının halkla ilişkileri, spor ve gençlere yönelik faaliyetleri, parti hesap işleri, malvarlığı, parti toplantılarının düzenli olarak yapılıp yapılmadığı, üye kayıt ve aidat toplama işleri, basın-yayın faaliyetleri dikkat edilecek konular arasında yer almaktadır.²⁶

1935 tarihli CHP teftiş bölgeleri ve teftiş işlerini yürütme planına göre, parti müfettişlerinden hazırladıkları plâna göre yapmaları istenen genel teftiş konuları arasında parti prensiplerinin yayılması ile ilgili çalışmaların tespit edilmesi de yer almaktaydı. Örgütlerin parti tüzüğüne göre işleyip işlemediğinin incelenmesi Partinin illerde hükümet ve diğer kurumlarla iletişimi konusunda bir sıkıntı olup olmadığına bakılması, Partililer arasında sevgi ve bağlılık veya geçimsizlik durumuna bakılıp rapor edilmesi istenmiştir. Özellikle partinin spor ve gençlerle ilgili neler yaptıkları tespit edilmesi, Halkevleri faaliyetlerinde Partinin ilgi ve gayreti konusunda yapılanların raporlara yazılması istenmiştir. Parti hesap işlerinin yolunda olması ve Parti mallarının bakımı konusunda hassas olunması, eksiklerin tespit edilip raporlara aktarılması istenmiştir.²⁷

Parti Müfettişleri teftişleri sırasında, parti dışında kalan teşkilat ve kurumları ilgilendiren yolsuzluklarla karşılaşırlarsa, önem ve gereğine göre, yapılacak işler hakkında Genel Sekreterlikten talimat isteyebileceklerdi. Parti Müfettişlerinin yetkileri sadece parti içi denetimle sınırlı değildi. Parti Müfettişleri, parti dışında kalan teşkilat ve kurumlar ile de ilgileneceklerdi. Parti örgütü bulunmayan illerde parti içi denetim, Genel Sekreterlikten gönderilecek müfettişler tarafından yerine getirilecekti.²⁸

²⁶BCA, 490.01/664.224.1, s.64-67.

²⁷Koçak, *Tek-Parti Döneminde...*, s.678.

²⁸Metin Kopar, "CHP Teftiş Raporlarına Göre II. Dünya Savaşı Yıllarında Gaziantep", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:3,Gaziantep, 2011, s.1039.

1.1.1. Parti Müfettişlerinin Görev ve Sorumlulukları

Parti Müfettişlerinin görev ve yetkileri, Umumi İdare Heyeti tarafından hazırlanacaktı. Genel Başkanlık Divanı tarafından onaylandıktan sonra bir talimatname ile yürürlüğe girecekti.²⁹ Talimatnamede yer alan diğer bir madde ise parti örgütü bulunmayan illerde parti içi denetim, Genel Sekreterlikten gönderilen müfettişler tarafından yerine getirilecekti. CHP talimatnamesi gereği, parti müfettişleri, bir yıl içinde hazırlamış oldukları raporları, CHP Genel Sekreterliğine yollamak durumundaydılar.

Parti Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili Ahmet Fikri Tüzer tarafından, 1940 yılında parti müfettişlerine gönderilen tamimde uymaları gereken esaslar kısaca anlatılmıştır. Talimatname gereğince her müfettiş, bölgesindeki vilayetleri sıraya koyarak senede iki defa teftişten geçirecektir. Her teftiş sonucunu talimatnamedeki teftiş planına uygun bir raporla genel sekreterliğe bildirmesi gerekmektedir.³⁰

Parti müfettişleri tarafından gönderilen raporlar, Cumhuriyet Halk Partisi Umumi İdare Heyeti bünyesinde oluşturulan dört ana grup içinde 13 ayrı büro tarafından incelenmiş ve raporda belirtilen sorunların çözülmesi için ilgili bakanlıklarla, kurumlarla yazışmalar yapılmıştır. CHP teşkilatı içinde yer alan ve teftiş raporlarını inceleyen bürolar aşağıda belirtilmiştir;³¹

Tablo 1: CHP Umumi İdare Heyeti Örgüt Yapısı

Gruplar	Büro No	Görev Alanları
A	1	Teşkilat, intihaplar, fırka kongreleri
	2	Alelumum dilekler ve müracaatlar
	3	Fırkamızdan başka cemiyetlerin ve fırkaların vazifelerini tetkik ve takip
	4	Fırka teşkilatımızın teftişi
B	5	Milli kültür, ilmi hareketler ve bu mevzuda neşriyat
	6	Spor ve gençlik
	7	Halk dersaneleri, okuma yazma, halk hatipleri
	8	Matbuat, fırka neşriyatı, fırka programının teşrihi, propaganda

²⁹Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt:2, İstanbul 1996, s. 95.

³⁰CHP Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı tam metni için bkz. *BCA.*, 490.01/3.11.2.; Hüseyin Çetin, *CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Parti Döneminde Aydın*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015, s.6-11.

³¹Mayak, a.g.m., s.193.

C	9	İş, işçiler, esnaf teşkilatı, serbest meslek
	10	İktisat vaziyetinin tetkik ve mütalaası
D	11	İçtimai muavenet teşkilatı
	12	Fırka faaliyetlerinin hukuk esaslarıyla telifi
	13	Merkez ve taşrada bütçe, aidat, teberruat, varidat ve hesap işlerinin usulünde tanzim ve takibi, Fırka emlak ve eşyasının muamele ve kayıtlarının tanzim ve takibi.

Kaynak: Tablo, Faysal Mayak, “Adnan Menderes’in Teftiş Raporuna Göre Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Örgütünün Çalışmaları”, ÇTTAD, VI/15, 2007 adlı çalışmadan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Müfettişlerin üzerinde durduğu en önemli konularda biri Halkevlerinin çalışmaları olmuştur. Giderleri Parti tarafından karşılanan Halkevleri, Partinin bir organı gibi görüldüğünden faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Halkın, yeni dönemin şartlarına göre eğitilmesi, devrimlerin halka anlatılarak toplum tarafından kabul görmesi, devrimlerin yerleşip kökleşmesi için faaliyet gösteren Halkevleri, yıl içerisinde altı ayda bir, üç nüsha halinde hazırlamış oldukları raporları, parti genel sekreterliğine ve parti müfettişlerine göndermişlerdir.³²

Müfettişlik raporları incelendiğinde, bölge milletvekillerinin de teftişlerde bulunduğu ve gördükleri eksiklikleri, halkın isteklerini Partiye aktardıkları görülmektedir.³³

CHP Teftiş Talimatnamesi, Umumi İdare Heyeti tarafından hazırlanarak 21 Haziran 1939 tarihinde kabul edilmiştir. 1940 yılında parti müfettişlerine bir tamim gönderilerek, dikkat edilmesi gereken konular anlatılmıştır. Buna göre müfettişler, bölgelerindeki parti teşkilatlarını yılda iki kez denetlemeleri istenmiştir. Müfettişlerden, Meclisin yazın tatilde olduğu süre hariç olmak üzere, en az altı ay teftiş bölgelerinde bulunmaları istenmiştir. Talimatnamede yer alan teftiş planına göre elde edilen bilgileri, Parti Genel Sekreterliğine iletmeleri talep edilmiştir.³⁴

Parti merkezi tarafından atanan müfettişler görev yerlerinde 6 ay kalıp, parti örgütünün tüm çalışmalarını, olumlu olumsuz izlenimlerini merkeze rapor hazırlayarak iletiyorlardı. Parti ideolojisinin halk tarafından benimsenip,

³²CHP, Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, Alâeddin Kırıl Basımevi, Ankara, 1942, s. 24-25.

³³Kopar, a.g.m.,s.1039.

³⁴BCA., 490.01/5.22.10.

benimsenmediği, partinin geldiği seviyeyi anlama açısından önemli bir görevi ifa ediyorlardı.³⁵

Görev bölgelerinde halkın isteklerini ve şikâyetlerini merkeze bildirmek, karşılaştıkları yolsuzlukları rapor etmek, ihtiyaç halinde kongrelere başkanlık yapmak, sorumlulukları arasındaydı.³⁶

Ayrıca Parti müfettişleri, parti teşkilatlarıyla görev yaptıkları bölgelerde, siyasi, ekonomik, sosyal yapıyı incelemek, Halkevlerini denetlemek ve soruşturmakla görevliydi. Bir müfettişe en fazla üç ilin denetim sorumluluğu verilmekteydi. Müfettişlerin bir yıl içinde en az iki defa rapor göndermeleri gerekmekteydi.³⁷

1939'daki parti nizamnamesinin parti müfettişliğiyle ilgili 58. maddesinde “*Parti Müfettişlerinin vazife ve yetkileri Umumi İdare Heyeti tarafından tanzim ve Genel Başkanlık Divanınca tasdik edilen bir talimatname ile tayin edilir*”, denilmiştir.³⁸ Ayrıca 55. maddede müfettişlik görevini, Umumi İdare Heyeti üyeleriyle parti milletvekili ve mensuplarının da yapabileceği ifade edilmiştir.³⁹

Teftiş Talimatnamesinde Parti'nin “...*Memleketin umumi hayatında takip ettiği yüksek maksat ve gayelerin tahakkukunu temin; Parti ve Halkevleri faaliyetlerini tezyit etmek emeliyle bilumum parti teşkilat ve tesisatının merkezin sıkı bir kontrolü altında bulunması ve devamlı rehberliği ile çalıştırılması...*” için, parti müfettişliği teşkilatının kurulduğu ifade edilmiştir⁴⁰.

Teftiş Talimatnamesinde parti programının ve prensiplerinin halka doğru açıklanıp açıklanmadığı, halkın Partiye bağlılıklarını artıracak çalışmaların olup olmadığı, halkın sosyal ve kültürel gelişmesinde Halkevlerinin etkisini rapor etmelerinin müfettişlerin sorumluluğunda olduğu belirtilmekteydi.⁴¹

³⁵ Güneş, a.g.m., s. 79-108.

³⁶ Koçak, *Türkiye'de Milli Şef...*, s. 477.

³⁷ Ahmet Akter, “CHP Parti Müfettişliği Teşkilatı ve Teftiş Raporlarına Göre Taşköprü”, *Uluslararası Taşköprü Pompeiopolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu*, 10-12 Nisan 2017, Taşköprü/Kastamonu, 2017, s.1462-1487.

³⁸ *CHP Nizamnamesi 1939*, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s.15.

³⁹ *CHP Nizamnamesi 1939*, 1939, s. 14.

⁴⁰ Koçak, *Türkiye'de Milli Şef...*, s. 476.

⁴¹ Koçak, *Türkiye'de Milli Şef...*, s. 477-478.

Teftiş talimatnamesi, parti örgütünün bulunmadığı bölgelerdeki teftişlerin de müfettişler aracılığıyla yapılacağı ifade edilmiştir.⁴²Müfettişler parti örgütü dışında yerel örgütlerle ve kurumlarla da ilgilenmişlerdir. İlk olarak bu görevleri yerine getirmek üzere 20 parti müfettişi atanmıştır.⁴³1 Eylül 1940'dan sonra bölge adları, iller ve müfettişler değiştirilmiş ve sayı 25'e çıkmıştır.⁴⁴

1939 yılındaki Teftiş Talimatnamesinde, parti müfettişlerinin görevleri aşağıdaki şekilde yer almaktadır;⁴⁵

- a. *Gittikleri yerlerdeki parti örgütünü, kazalara kadar, nahiye ve köy ocaklarını da, yılda en az iki kez denetlemek.*
- b. *TBMM'nin yaz tatili süresi dışında, yılın diğer aylarında, aralıklı olmak şartıyla, en az altı ay kendi bölgesinde olacaklar.*
- c. *Bölgeleri içindeki illeri, teftiş etme zamanlarını planlayarak genel sekreterliğe bildirmek.*
- d. *Teftiş sonrasında zaman kaybetmeden rapor hazırlayarak genel sekreterliğe göndermek.*
- e. *Bölgelerinde yapılan kongrelere ve yönetim kurullarına, ihtiyaç durumunda başkanlık yapmak.*
- f. *Parti dışındaki kurumları ilgilendiren yolsuzluklarla karşılaştıklarında yapılacak işlem hakkında genel sekreterlikten talimat istemek.*
- g. *Şikâyet ve dileklerden yararı olacağını düşündüklerini merkeze bildirmektir.*

1.1.2. Parti Müfettişlik Bölgelerinin Zaman İçerisinde Değişimi

Parti Müfettişlik mntıkları ihtiyaca göre, kurulan hükümetler tarafından değiştirilmiştir. Recep Peker Hükümeti tarafından 2 Haziran 1935 tarihinde “*CHP Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı*” talimatnamesi hazırlanmıştır. Parti Umumi İdare Heyeti, ülkeyi 23 vilayeti içeren 7 teftiş bölgesine ayırmıştır.⁴⁶

⁴²Koçak, *Türkiye'de Milli Şef...*,s. 479.

⁴³ Murat Turan, *CHP'nin Doğu'da Teşkilatlanması (1923-1950)*, İstanbul: Libra Kitapçılık Ve Yayıncılık,1999, s.33.

⁴⁴Koçak, *Türkiye'de Milli Şef...*,s. 469.

⁴⁵BCA., 490.01/5.22.10.

⁴⁶Karayaman, a.g.m., s.459-496.

Parti müfettişliği sisteminde farklı zamanlarda düzenlemelere gidildiği anlaşılmaktadır. Halk Fırkası ülkeyi, 1925 yılında teftiş bölgesi olarak 14 mıntıkaya ayırmıştır.⁴⁷ 1935 yılında sadece 23 vilayeti kapsayan 7 teftiş bölgesi varken, 1 Eylül 1940'da teftiş kapsamının genişletilerek 40 vilayetten oluşan 25 teftiş bölgesi oluşturulmuştur.⁴⁸ 1946 yılında ise teftiş bölgesinin, 27 mıntıka bölgesine ulaştığı görülmektedir.⁴⁹

1935 tarihinde çıkarılan bir yönetmelikle, parti müfettişlik kurumuna ilişkin yeni hükümler getirilmiştir. 1946 ve 1948 yılında yapılan düzenlemelerle teftiş bölgeleri yeniden belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda parti müfettişlik teşkilatına göre teftiş bölgeleri yer almaktadır;

Tablo 2: Parti Müfettişlik Teşkilatına Göre Teftiş Bölgeleri

1935 Yılı	1946 Yılı	1948 Yılı
Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne	Afyon-Eskişehir	Afyon-Kütahya-Eskişehir
Aydın, Muğla, Burdur, Isparta	Ankara-Çankırı	Ankara-Kırşehir
Antalya, Konya, İçel	Antalya-Burdur	Antalya-Burdur-Isparta
Ordu, Giresun, Çoruh	Aydın-Muğla	Aydın-Muğla-Denizli
Trabzon, Gümüşhane, Erzincan	Balıkesir-Kütahya	Balıkesir-Çanakkale
Yozgat, Sivas, Tokat, Amasya	Denizli-Isparta	Bolu-Zonguldak-Çankırı
Bolu, Çankırı	Bursa-Bilecik	Bursa-Bilecik
	Diyarbakır-Mardin-Urfa	Diyarbakır-Siirt
	Edirne-Kırklareli-Çanakkale	Edirne-Kırklareli-Tekirdağ
	Erzurum-Erzincan-Gümüşhane	Erzurum-Erzincan
	Hatay-Gaziantep	Hatay-Gaziantep-Maraş
	İstanbul-Tekirdağ	İstanbul-Kocaeli
	İzmir-Manisa	İzmir-Manisa
	Kars-Ağrı	Kars-Ağrı
	Kırşehir-Yozgat-Çorum	Kayseri-Yozgat-Çorum
	Konya-Niğde	Konya-Niğde
	Malatya-Maraş	Malatya-Elazığ-Tunceli-Bingöl
	Kocaeli-Bolu	Mardin-Urfa
	Muş-Bitlis-Siirt	Muş-Bitlis
	Samsun-Amasya	Samsun-Giresun-Ordu

⁴⁷Uyar, *a.g.e.*, s.77.

⁴⁸Çetin, *a.g.t.*, s.20.

⁴⁹BCA., 490.01/6.32.1, s. 1.

	Seyhan-İçel	Seyhan-İçel
	Sinop-Kastamonu-Zonguldak	Sinop-Kastamonu
	Sivas-Kayseri-Tokat	Sivas-Amasya-Tokat
	Trabzon-Rize-Çoruh	Trabzon-Gümüşhane-Rize-Çoruh
	Van-Hakkâri	Van-Hakkâri
	Elazığ-Tunceli-Bingöl	
	Giresun-Ordu	

Kaynak: Mayak, *a.g.m.*, s.193; BCA., 490.01/6.32.1; C.H.P. Teftiş Yönetmeliği, 1948, s.15.

1948 yılında çıkarılan “C.H.P. Teftiş Yönetmeliği” ile parti müfettişlerin görev ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiştir. Ülke 25 teftiş bölgesine ayrılmıştır. Yapılan düzenleme ile müfettişlerin yetkileri artırılmış, müfettişlere “*Bölgelerinde veya bölgelerinin bir kısmında parti lehine uyarılmalarda bulunma*”, parti kuruluşları ve üyelerin birbirleri aleyhindeki şikâyetler, parti çalışmaları hakkında üyelerin yapacağı şikâyetler, genel sekreterliğin soruşturulmasını istediği konular ve kendilerinin dikkatini çeken konularda soruşturma yetkisi verilmiştir.⁵⁰

1.1.3. Parti müfettişliğinin kaldırılması

1947 yılında yapılan CHP'nin 7. Büyük Kurultayına sunulan tüzük tasarısının 50. maddesi; “*Parti kuruluşlarının ve Halkevleriyle, Halkodalarının ve Partiye bağlı tüzel kişiliklerin denetlenmesi ve bunlar hakkında soruşturma yapılması işlerine Genel İdare Kurulu üyeleri memur edilebilecekleri gibi partili milletvekilleri yahut başka partililer de bu yolda vazifelendirilebilirler. Teftiş vazifeleri ve zamanları gereğine göre Genel İdare Kurulu tarafından belli edilir ve bunun için bir yönetmelik yapılır,*”⁵¹demektedir.

Yine aynı tasarının 135. Maddesinde; “*Parti merkezinin hesapları genel başkanın ve iller kuruluşlarıyla Halkevlerinin ve Halkodalarının hesapları genel idare kurulunun koyacağı usullerle teftiş olunur ve denetlenir*”, ifadelerine yer verilmektedir.⁵²

⁵⁰ Çetin, a,g,t., s.6-11.

⁵¹CHP Yedinci Büyük Kurultayı Tutanağı 1947, Ankara: Ulus Basımevi, 1949. s. 63.

⁵²CHP 7. Büyük Kurultayı..., s. 68-69.

CHP'nin Aralık 1947 tarihinde yapılan 7. Büyük Kurultayında Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar, teftiş usullerini ve müfettişleri sertçe eleştirerek şunları söylemiştir:

“Arkadaşlar; kanunların tatbiki ise ancak teftiş usulünün iyi işlemesi ile kabildir. Bunun şeklini ben bilmiyorum. Geçenlerde bir arkadaşımız bu toplantıda demiş ki, "Ben, çorbanın tatsız olduğunu biliyorum amma nasıl pişirilir bilmem." Ben de teftiş usullerinin noksan olduğunu görüyorum amma nasıl tamamlanır, buna dair bir şey konuşamam. On beş seneden beri yapmış olduğum tetkikat neticesinde şu kanaat zihnime yerleşmiştir:

Birincisi, müfettişlerin teftiş noksanlıklarından dolayı bariz surette mesul edilmemeleri,

İkincisi, müfettiş ve amirlerin teftiş edecekleri yerlerde teftiş edileceklerin evlerine ve yakınlarına misafir olmamaları,

Bu ikinci nokta biraz yersiz gelebilir amma, dün de bir komisyonda rüşvet bahsi konuşulurken, arz ettiğim gibi bunun bizim ananemiz ile alakası yoktur.

Her hangi bir külfet daima bir menfaat mukabilinde, her hangi bir hizmet bir iyilik karşılığında yapılır. Burada feragat zihniyeti ile hareket etmek lazımdır. Müfettişler geliyor, milletvekilleri geliyor; parti müfettişleri geliyor. Fakat onlara hizmet etmek suretiyle kendisini kurtarmak zihniyeti o kadar ilerlemiştir ki, ben bir ilçede parti reisi olmak itibariyle arz edeyim ki biz, muamelelerimizi görmeden evvel, müfettişe nasıl hizmet edeceğimizi düşünüyoruz. Ben bunu söylemekle niçin böyle yaptım demek istemiyorum. Bu, öteden beri memleketimizde gelenek halini almış bir iştir. Bu iş hem teftişin noksanlığına bir vesile oluyor, hem de her zaman kaçındığımız ve elinden kurtulamadığımız rüşvetçiliğin ilk kademesi oluyor.

*Teftiş konusunda bunları arz ederken güttüğüm maksat teftiş işlerinin nasıl düzeleceğini bilmem ama muhakkak düzelmesi lazım geldiğini belirtmektir”.*⁵³

Parti tüzüğü tasarısı, Parti Genel Sekreterliğince hazırlanıp, büyük kurultaya sunulmuştur. Kurultay Başkanlığınca, Tüzük Komisyonuna havale edilmiştir. Tüzük Tasarısı üzerinde yapılan tartışmalar, *“bir taraftan müfettişlerin milletvekilleri arasından seçilmesi, diğer taraftan, bunların devamlı olarak teftiş bölgeleri merkezlerinde oturma mecburiyetinde bırakılmamaları ve netice itibariyle faydalar sağlamadığı, hatta zararlı olduğu tecrübe ile anlaşılan bugünkü teftiş usulünün değiştirilmesinin lazım”*, olduğu noktasında toplanmıştır.⁵⁴

⁵³CHP 7.Büyük Kurultayı...,s.92.

⁵⁴Akter, a.g.m., s.4.

Konunun önemi dolayısıyla komisyona çağrılan genel sekreter, bu işin genel idare kurulunca da ele alınmış olduğunu, daha tesirli ve faydalı bir teftiş usulünün aranmakta olduğunu ifade etmiştir. Müfettişliklerin bir basamak olmaktan çıkarılarak, denetleme işiyle muvazzaf bir teşekkül haline konulması gerektiği vurgulanmıştır. Müfettişlerin merkezde bulundurulmasının istendiğini fakat bu mühim mesele hakkında acele bir karara varılmayarak incelemelerin devam etmesi gerektiği anlatılmıştır. Ayrıca milletvekillerine teftiş vazifesi verilmemesi yolunda mutlak bir prensibe taraftar olmadığını, milletvekillerinden teftiş hususunda faydalanılmakta olduğunu, konunun Genel İdare Kurulunca bir an evvel halledilerek yeni bir teftiş tarzı bulunması ve ona göre yeni bir yönetmelik yapılması gerektiğini söylemiştir. Tasarıdaki maddede, şimdilik bir değişiklik yapılmaktan vazgeçilmiştir.⁵⁵

Parti Kuruluşlarının teftişi ve denetlenmesi ile ilgili 89. maddesinde Genel İdare Kuruluna ait olan yükümlülüğün parti divanı tarafından düzenlenmesi teklif edilerek kabul edilmiştir.⁵⁶

1950 yılında yapılan seçimlerden sonra 54'e çıkarılan müfettiş sayısının mali sıkıntılara yol açması ve genel idare kuruluna daha geniş yetki ile çalışma imkânı sağlamak maksadıyla teftiş teşkilatının genel idare kurulunca kaldırıldığı, divan başkanlığına 25 Mayıs 1950 tarihinde bildirilmiştir.⁵⁷ 1951 yılında yapılan 8. Tüzükte, müfettişlik kurumuna yer verilmemiştir.⁵⁸

⁵⁵CHP 7. Büyük Kurultayı...,s. 92.

⁵⁶CHP 7. Büyük Kurultayı...,ss.237-238.

⁵⁷Ahmet Akter, "CHP Parti Müfettişliği Teşkilatı ve Teftiş Raporlarına Göre Taşköprü", *Uluslararası Taşköprü Pompeiopolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu*, 10-12 Nisan 2017, Kastamonu,2017, s.1462-1487.

⁵⁸Aydın Erdoğan, *Cumhuriyet Halk Partisi Tüzükleri: Dünyü, Bugünü 1923-2000*, Berok Matbaacılık, Ankara,2000, s.26-27.

2. BÖLÜM: KÜTAHYA İLİNE GÖNDERİLEN PARTİ MÜFETTİŞLERİ ve KALEME ALINAN RAPORLAR

CHP parti tüzüğüne göre, parti müfettişleri yaptıkları incelemelerin sonuçlarını, rapor halinde Parti genel merkezine iletmek zorundaydı. 1935 yılından yapılan düzenleme ile müfettişlerin yılda en az iki defa rapor hazırlanması ve Parti genel merkezine iletilmesi istenmiştir. Müfettişlerin seçimde, milletvekili olmalarına ve kendi seçim bölgesi dışındaki illerde görevlendirilmesine dikkat edilmiş, bir-iki yıl görev yapan müfettiş, bir sonraki yıl başka bir bölgeye gönderilmiştir.

Tablo 3:Kütahya Parti Müfettişleri ve Kaleme Alınan Raporların Tarihi

Raporun tarihi	Hazırlayan
1936	Manisa Milletvekili Osman Erçin
1936	Mehmet Ragıp Akça
1938	Manisa Milletvekili Kazım Nami Duru
1940	Aydın Milletvekili Adnan Menderes
1940	Giresun Milletvekili Hasan Vasıf Somyürek
1944	Afyon Milletvekili Ali Taşkapılı
1948	Bursa Milletvekili Talat Simer

Cumhurbaşkanlığı Arşivinde yaptığımız taramalar sonunda yukarıdaki parti müfettişlerinin isimlerine ve kaleme aldıkları raporlara ulaşabildik. Bazı yıllara ait raporların bulunmadığını gördük. Bu eksikliğin, raporların aynı teftiş bölgesi içindeki diğer illere ait raporlarla birlikte tasnif edilmesi veya parti müfettişinin o yıl izinli/hasta olması nedeniyle teftiş bölgesine gidememesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

2.1. PARTİ MÜFETTİŞLERİ VE ÖZGEÇMİŞLERİ

Aşağıda, Kütahya'ya gönderilen parti müfettişleri Osman Erçin, Mehmet Ragıp Akça, Kazım Nami Duru, Adnan Menderes, Hasan Vasıf Somyürek, Ali Taşkapılı ve Talat Simer'in kısa özgeçmişleri yer almaktadır.

2.1.1. Osman Erçin

Osman Erçin,1880 yılında Manisa'da dünyaya gelmiştir. Asıl mesleği askerliktir. Erkân-ı Harbiye'den mezun olmuştur. 5. Ordu, 31. Alay 3. Nizamiye Taburu 4. Bölük Kumandanlığına atanmıştır. Daha sonra 8. Tümen Kurmaylığına

yükselmiştir. Ardından 9. Erzurum Kolordusu Kurmaylığı, Çatalca Ordusu 1. Kolordu Kurmaylığına atanmıştır. Edirne Örfî İdare Divân Üyeliği yapmıştır. 5. Kolordu Kurmay Harekât Şubesi Müdürü olmuştur. 10. Kafkas Alayı Komutanlığında bulunmuştur. Azerbaycan Ordusu Kurmay Başkanlığına getirilmiştir. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye (Genelkurmay) Başkanlığı İstihbarat Şubesi Müdür Yardımcılığına atanmıştır.

Siyasete girerek TBMM III., IV., V., VI. ve VII. Dönem Manisa Milletvekilliği yapmıştır. Kendisine Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası, Alman 2. Rütbe Demir Salıp Nişanı ve 4. Rütbe Osmanî Nişanı verilmiştir. Evli ve dört çocuk babasıdır. 30 Kasım 1964 vefat etmiştir.⁵⁹

Türk Eğitim Derneğinin kurucuları arasında yer almıştır. Türk Eğitim Derneği (TED), Atatürk'ün önderliğinde ve çoğu Cumhuriyetin kurucuları arasında yer alan isimlerin bir araya gelmesiyle 31 Ocak 1928'de kurulmuştur. Atatürk, 1 Kasım 1925 tarihinde Meclis açılış konuşmasında, varlıklı yurttaşların, yoksul çocuklara yardım etmelerini istemiştir. İşte Türk Eğitim Derneği (TED), 31 Ocak 1928 tarihinde, Türk Maarif Cemiyeti adıyla kurulmuştur.⁶⁰

Manisa'dan beş dönem seçilmeyi başarmış milletvekillerinden biri olan Osman Erçin, pek çok alanda Manisa'ya hizmet etmiş ve halkın sevgisini kazanmış birisidir.⁶¹

2.1.2. Mehmet Ragıp Akça

1874 senesinde İzmit'te doğmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesini 1910 yılında bitirmiştir. Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra 1910-1913 yılları arasında Kosova Osmaniye'si savcılığında çalışmıştır. Ağustos 1913'ten 15 Nisan 1914'e kadar Çınar Sancağı Bidayet Mahkemesi başkanlığı görevinde bulunmuştur.⁶²

Birinci Dünya Savaşının başlaması üzerine Ağustos 1914'te yedek subay olarak İstanbul'da göreve başlamıştır. Askeriyede eğitim alarak 3.Ordu emrinde görev yapmaya başlamıştır. Ordu içinde görevlendirilen M. Ragıp Akça sırasıyla Suşehri, Niksar, Erzurum ve Tokat Talimhâhında görevlerde bulunmuştur. Bu görevleri

⁵⁹TBMM Albümü, Cilt:1, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını, 1968, s. 215.

⁶⁰ <http://www.tedkonya.k12.tr/haber-429-Turk-Egitim-Dernegi-85-Yasinda-tr.html>, (Erişim Tarihi:19 Kasım 2018).

⁶¹Nurettin Gülmez, “1920’den 2017’ye TBMM’deki Manisa Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri”, *Geçmişten Günümüze Manisa Şehzade II. Mehmet Ve Manisa Tarihi – Kültür Ekonomisi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2017.

⁶²Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*. İletişim Yayınları, 2015, s.231.

yaptıktan sonrası 1917 yılında Askere Alma Heyeti Adli Müşavirliğine getirilmiştir. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla askerler terhis edilince, Mehmet Ragıp Akça yedek teğmen rütbesi ile terhis olmuştur.⁶³

Terhisinden sonra tekrar asli görevine geri dönen Mehmet Ragıp Akça, 1918'den 1920 sonuna kadar Tekirdağ Bidayet Hâkim Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. 1921'de Kandıra Mahkemesi başkanlığı görevine getirilmiştir.

1921 yılında tekrar seferberlik ilan edildi. İhtiyaç üzerine tekrar askere çağırılmıştır. Bu dönemde 3. Ordu grup adli müşavirliği görevinde bulunmuştur. Sakarya Savaşından sonra 3. Ordu Grup Adli Müşavirliğinin kaldırılması üzerine Kocaeli Adli Müşavirliğine getirilmiştir. Daha sonra 4.ordu, 2 numaralı Divanı harp üyeliğine atanmıştır.⁶⁴

13 Aralık 1926'da yapılan ara seçimde II. Dönem İzmit (Kocaeli) Milletvekili seçilmiştir.⁶⁵ Mehmet Ragıp Akça evli 1 çocuk babasıdır. 12.01.1945 tarihinde vefat etmiştir.⁶⁶

2.1.3. Kazım Nami Duru

Ülke yönetiminin çeşitli kademelerinde görevlerde bulundu. Eğitimci, gazeteci, asker, edebiyatçı olarak görev yapan Kâzım Nami Duru, hem Osmanlı son döneminde hem de Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş döneminde çok önemli olaylara şahitlik etmiş birisidir.⁶⁷

Asıl ismi Mehmet Kazım olan Duru, şiirle ilgilendiği sıralarda “*Nami*” takma adını almıştır.⁶⁸ Asıl mesleği askerliktir. 1897'de Harbiye'yi bitirerek orduya katılmış ve 1910 yılında yüzbaşı rütbesinde mesleği bırakmıştır. Aynı yıl Selanik Vilâyeti Maarif müfettişi olmuştur. Tiran ve Berat rüştiyelerinde gönüllü öğretmenlik yapmıştır. Selanik İdadisinde, Sanayi Mektebinde, Askeri Rüştiyede de öğretmenlik

⁶³ Kemal Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. DÖNEM, (1923-1927)*, Cilt. III, s.529.

⁶⁴ *TBMM Albümü*, C.1, (1920-1950), Ankara, 2010, s.107.

⁶⁵ *BCA.*,30.10/74.45.13.

⁶⁶ <http://tbmm.chp.org.tr/milletvekiliDetay.aspx?ID=7053>,(Erişim Tarihi:30 Nisan 2017).

⁶⁷ Fahri Temizyürek- Fatma Dinçer, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde Önemli Bir İsim: Kâzım Nami Duru”, *CTAD*, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 173-193.

⁶⁸ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM V. Dönem (1935-1939)*, C. 2, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 2005, s. 536.

görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Selanik'teki bir Fransız lisesinde Türkçe öğretmenliği yapmıştır.⁶⁹

1895'de yazarlık hayatına başlamıştır. Çocuk piyesleri, şiirler ve gazetelerde makaleler yazmıştır.⁷⁰Kazım Nami Duru, Selanik, İstanbul ve Ankara'da çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazmıştır. Yabancı eserleri Türkçeye çevirmiştir. 50 kitaptan fazla yayınlanmış eseri ile Türk edebiyatına önemli katkıda bulunmuş yazarlardan biridir. Eğitim şuralarına ve dil kurultaylarına katılmıştır.⁷¹Talim Terbiye Kurulunda müfettişlik ve Ortaöğretim Genel Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.

Kazım Nami Duru, Türkiye'de okul öncesi eğitim çalışmaların da önemli görevler yaparak Türk Eğitim tarihinin öncülerinden birisi olmuştur. Eğitimle ilgili batı ülkelerine pek çok seyahat gerçekleştirmiştir. Türkiye'ye döndüğünde gördüğü bilimsel gelişmeleri, yenilikleri uygulamaya koymak için çalışmıştır. Eğitim alanında devrinin en önemli fikir adamlarından biri olarak kabul edilmektedir.⁷²

İlk Türk anaokulunun İzmit'te eğitim ve öğretime açılmasında önemli katkıları bulunan Kazım Nami Duru, Türk eğitim tarihinde, ana sınıflarının ilk kurucusu kabul edilmiştir.⁷³ Anaokulunda okutulması gereken derslerle ilgili müfredat çalışmaları yapmıştır. Fransızcadan bu okullarda çalışacak öğretmenlere yönelik kılavuz kitap olan "Çocuk Bahçesi" ni, Türkçeye çevirmiştir.⁷⁴

Kazım Nami Duru, gazetecilik mesleğini de başarı bir şekilde yapmıştır. Hak ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde "Feridun Vecdi" mahlasıyla yazılar yazmıştır.⁷⁵"Anadolu'da Terbiye Mecmuası" adlı aylık bir eğitim dergisi çıkarmış ve Muallimler Cemiyeti'nin başkanlığını yapmıştır. *Doğu, Demokrat İzmir, Son Posta, Çınar Altı, Tarih Dünyası* gibi gazete ve dergilerde çeşitli konularda makaleler yazmıştır.⁷⁶

⁶⁹Mustafa Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara, Ocak Yayınları, 1996,s.201.

⁷⁰Güneş, a.g.e., s.538.

⁷¹Güneş, a.g.e., s.538.

⁷²Fuat Baymur, *Cumhuriyet dönemi eğitimcileri*, 1987, s. 179.

⁷³Fatma Dinçer, *Kazım Nami Duru hayatı, Eserleri ve Türkçe Öğretimine Katkıları*, 2007, s.59.

⁷⁴Hayrünisa Alp, "Pedagoji Önünde Gazi (Yazan: Kazım Nami Duru)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 8: 125-150.

⁷⁵ Alp, a.g.m., s. 127.

⁷⁶ Alp, a.g.m., s. 119.

Kazım Nami Duru'nun *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*'nde yayımlanan makaleleri ile *Cumhuriyet Gazetesinde* yayımlanan “*Terbiyede Örnek*” başlıklı makalesi, “*Pedagoji Önünde Gazi*” adı ile kitap olarak basılmıştır.⁷⁷

Kazım Nami Duru, Manisa'dan seçilerek, milletvekili olmuştur. 1937 yılında ise Afyon, Kütahya bölgesi parti müfettişliği görevini yerine getirmiştir.⁷⁸

1947 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla bu partiye geçer.1967 yılında İstanbul'da vefat etmiş olan Kazım Nami Duru, Üsküdar Karacaahmet Şehitliği'ne defnedilmiştir.⁷⁹

2.1.4. Adnan Menderes

Adnan Menderes, 1899 yılında Aydın'da devlet memuru olan İbrahim Etem Bey ve Hacı Ali Paşazadeler'den Tevhide Hanım'ın oğludur.⁸⁰Çocukken hem annesini hem de babasını kaybetmiştir. Küçüklüğü epey çileli geçen Adnan Menderes'i babaannesi büyütüştür. Lisede okurken Birinci Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaş sebebiyle askere alınmıştır. Askerdeyken hastalanmıştır. Bu nedenle cepheye gönderilmemiştir. Mondros Mütarekesi imzalanıp, barış sağlandıktan sonra, doğduğu şehir Aydın'a geri dönmüştür.

Cumhuriyet Halk Fırkası, 1930 yılında Aydın'da parti teşkilatı açmıştır. Aydın İl Başkanlığı görevine Adnan Menderes getirilmiştir. İl başkanlığı görevi ile birlikte aktif siyasi hayatı başlamıştır. Aydın mebusu olarak,1931 yılında Meclise girmiştir. 1933-1935 tarihleri arasında milletvekili olarak görev yaparken aynı zamanda Ankara Hukuk Fakültesinde okumuş ve mezun olmuştur.⁸¹

1931 yılında yapılan erken seçimde aday olmadığı halde milletvekili seçilen Menderes, kendisini aday listesine Atatürk'ün koyduğunu öğrenmiştir.⁸²Adnan Menderes, 14 yıl parlamentoda, 1935, 1939, 1943 yılı seçimlerinde CHP Aydın Milletvekili olarak kesintisiz görev yapmıştır. Adnan Menderes, hükümetin Toprak

⁷⁷ Alp, a.g.m., ss.125-150.

⁷⁸Temizyürek-Dinçer, a.g.m., s. 175.

⁷⁹Temizyürek-Dinçer, a.g.m.,s.193.

⁸⁰Süleyman İnan, “Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes”,Vol. 117. *Liberte*, 2006.

⁸¹Süleyman İnan, *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002, s.12.

⁸² İnan, *a.g.e.*, s.35.

Reformu Tasarısı'nın 1945'te Meclis'teki görüşmeleri sırasında sergilediği karşı duruş sonrasında, siyaset sahnesinde tanınan bir isim haline gelmiştir.⁸³

Menderes, TBMM de, Meclis Dilekçe Komisyonunda görev yapmıştır. 19 Şubat 1932'de, Aydın Halkevi'nin açılışında hazır bulunmuştur. Menderes'in CHP içinde en uzun süreli aldığı sorumluluk parti müfettişliği olmuştur. Menderes'in Parti Müfettişi görevini yerine getirdiği yerler ve tarihler aşağıdadır.⁸⁴

Tablo 4: Adnan Menderes'in Parti Müfettişliği Yaptığı Yerler (1935-1940)

Adnan Menderes'in Müfettişlik yaptığı yıllar	Adnan Menderes'in Müfettişlik yaptığı yerler
1935	Ağustos-Konya, Eylül-Antalya, Ekim-Mersin
1936	Şubat-Antalya Bölgesi (Antalya, Isparta), Mart, Kasım- İçel Bölgesi (Seyhan, İçel)
1939	Haziran-Afyon Bölgesi (Afyon, Eskişehir), Aralık-Aydın Bölgesi (Aydın, Muğla)
1940	Şubat-Kütahya bölgesi (Kütahya, Manisa), Temmuz-Eskişehir Bölgesi, Eylül-Afyon Bölgesi

Demokrat Parti (DP) 7 Ocak 1946'da Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulmuştur. Demokrat Parti'nin bütün eleştirilerine rağmen, partinin kuruluşu üzerinden 4 ay geçmeden erken seçim kararı alınarak, önce yerel ardından genel seçim sürecine girilmiştir. 26 Mayıs 1946'da yapılan yerel seçimlere girmeme kararı alan Demokrat Parti, partilileri sandığa gidip gitmemekte serbest bırakmıştır. CHP'nin kazandığı 1946 genel seçimlerinde Adnan Menderes, memleketi Aydın'dan değil Kütahya'dan milletvekili seçilmiştir.⁸⁵

CHP Hükümeti, 1 Mart 1950 tarihinde, genel seçimlerin 14 Mayıs 1950'de yapılmasına karar verdi. Halkın Demokrat Parti'ye ilgisi, aday listelerinde de kendisini

⁸³ İnan, a.g.e., s.38.

⁸⁴ İnan, a.g.e., s. 42.

⁸⁵ Osman Akandere, "Bir Demokrasi beyanamesi olarak "Dörtlü Takrir'in" Amacı Ve Mahiyeti", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003, Sayı:9, s.5-28.

gösterdi. Büyük bir seçim kampanyası başlatan Demokrat Parti'de milletvekili adaylığına yoğun talep oldu.⁸⁶

Seçimlerde, DP kurucularından Celal Bayar Bursa ve İstanbul'dan, Adnan Menderes İstanbul'dan, Fuat Köprülü Aydın ve İstanbul'dan, Refik Koraltan Balıkesir ve İçel'den yeterli oy alarak milletvekili seçildi.⁸⁷

Seçimlerde, Demokrat Parti yüzde 53 oy oranıyla, Meclisin yüzde 84'üne sahip oldu. Seçim sonuçlarının ardından Demokrat Parti Grubu'nda yapılan oylama sonucunda Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olmasına karar verilmiştir.⁸⁸

Adnan Menderes, Bayar'ı evinde ziyaret ederek, Fuat Köprülü'nün başbakan olmasını önermiştir. Bunun üzerine Bayar, "Başvekil sizsiniz Adnan Bey" diyerek Menderes'in parti liderliğini de almasını istemiştir. 22 Mayıs'ta kabinesini oluşturan Menderes, parti programını 28 Mayıs'taki Demokrat Parti'nin grup toplantısında açıklamıştır.⁸⁹

Menderes, Demokrat Parti iktidarında, Anadolu halkı tarafından kabul görmeyen çok sayıda politikaya son verdi. Dini özgürlüklerle ilgili attığı adımlar kapsamında Menderes, 1932 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığının talimatıyla uygulanan "Arapça Ezan okuma yasağını", 18 yıl aradan sonra kaldırmıştır. Hükümet tarafından Ezanın okunma şekli müezzinlere bırakılmıştır.

Eğitim ve öğretim kurumlarından laiklik adına kaldırılan din eğitimi, Menderes döneminde, dördüncü sınıftan itibaren velinin isteğine bağlı olarak yeniden verilmeye başlanmıştır.

Menderes Hükümeti tarafından, 25 Temmuz 1950'deki Bakanlar Kurulu toplantısında Kore'ye askeri bir kuvvet gönderilmesine karar verilmiştir. CHP'liler asker gönderme kararı alınırken kendilerine ve TBMM'ye danışılmamasını

---

⁸⁶ Akandere, a.g.m., s.15.

⁸⁷Akandere, a.g.m., s. 17.

⁸⁸ Akandere, a.g.m., s.19.

⁸⁹Akandere, a.g.m.,s. 21.

eleştirmişlerdir. Bütün eleştirilere rağmen, Türk askerinin Kore'deki başarısı Türkiye'nin NATO'ya üye olmasında etkili olmuştur.⁹⁰

Türkiye tarafından NATO'ya girmek için ilk başvuru 11 Mayıs 1950'de yapılmıştı. Adnan Menderes Hükümeti döneminde ise Türkiye, 1952'de NATO'ya tam üye olarak kabul edilmiştir.⁹¹

Halkevleri CHP'nin bir yan kuruluşu gibi çalışıyordu. CHP yönetimi, hukuki düzenleme konusunda ağırdan aldığı için kendi iktidarlarında Halkevlerinin parti ile bağı kesilemedi. Demokrat Parti Meclis Grubunda, DP'li milletvekilleri söz alarak CHP'nin sağladığı "haksız kazancın" boyutlarını mali istatistikler vererek açıklamıştır.

CHP milletvekiliyken, parti müfettişi olarak görev yapan Menderes, Halkevlerinin mahiyetini çok iyi biliyordu. Menderes, Halkevlerinin kurulduğu günden beri amacına uygun bir çalışma içine girmediğini ve arzulanan hedefe uygun çalışmadığını ifade etmiştir.

Halkevleri, CHP'nin itirazlarına rağmen 1951 yılında kapatıldı, Köy Enstitüleri ise öğretmen okullarına dönüştürüldü.

Devletin ekonomik hayata müdahalesini yoğun bir şekilde eleştiren Menderes, iktidara geldiği ilk günden itibaren ekonomide liberal bir politika izlemiştir. Menderes'in gerçekleştirdiği politikalarla ekonomide kalkınma dönemine giren Türkiye'de, serbest piyasa ekonomisine geçiş hız verildi.⁹²

İthalata getirilen kısıtlamaları kaldıran Menderes hükümeti tarafından kredi faizleri düşürülerek özel sektörün daha fazla kredi kullanımını teşvik edildi. Gelen kredilerin özellikle tarım alanında kullanılması önerilirken tarımda makineleşme çalışmaları başladı.⁹³

⁹⁰Bülent Akkaya, "Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore Savaşı", *Akademik Bakış Dergisi*,(28) 2012, s.6.

⁹¹ Akkaya,a.g.m.,s.7.

⁹²Şerif Demir, "*Türk siyasi tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)*", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi,2009,s.17-18.

⁹³Demir,a.g.e.,s.19.

Yabancı sermaye girişini teşvik etmek amacıyla yasal mevzuat hazırlanarak KİT'lerin özel sektöre devri öngörüldü.⁹⁴

Marshall Planı'nın da katkısıyla ülkede yeni sanayi tesisleri kuruldu. 1954 yılında Türkiye Vakıflar Bankası kuruldu. Bu dönemde Türkiye'nin gayrisafı milli hasılası yılda ortalama yüzde 9 büyüdü.⁹⁵

2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimlere katılım, yüzde 88,63 gibi oldukça yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Demokrat Parti, yüzde 56 oy oranıyla cumhuriyet tarihinin en yüksek oyunu aldı ve Meclis'teki milletvekili sandalyelerinin yüzde 93'ünü kazanmıştır.

Demokrat Parti'nin 1954'te kazandığı bu zaferin ardından, Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar tüm ağırlığıyla hissedilmeye başlandı.

Kıbrıs konusunun müzakere edilmesi için 29 Ağustos 1955'te gerçekleştirilen Londra Konferansı'ndan bir sonuç alınamadı.⁹⁶

Demokrat Parti, 27 Ekim 1957'de yapılan genel seçimlerde yüzde 9,3'lük kayıpla yüzde 47,30 oy aldı. Menderes, seçimlerin ardından parti içinde bir özeleştiriyeye giderek, seçim sonuçlarını teşkilatın yeterince çalışmamasına, basında yer alan yalan haberlere bağladı.⁹⁷

18 Nisan 1960'ta TBMM'de "muhalefet ve basın faaliyetlerini incelemek" amacıyla Demokrat Partili 15 milletvekilinden oluşan Tahkikat Komisyonu kuruldu. Bu komisyon nedeniyle, CHP yöneticileri Demokrat Parti'yi diktatörlüğe gitme amacıyla suçladı. Basında yer alan iddialar ve oluşturulan hava, büyük öğrenci olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. İlk büyük öğrenci gösterisi 19 Nisan'da Kızılay'da düzenlenmiştir.

Öğrenciler, bu olayların ardından "555K" koduyla, 5 Mayıs'ta saat 5'te Kızılay Meydanı'nda toplandı. Adnan Menderes, kendisine karşı eylem yapılan yere giderek,

⁹⁴Nevin Coşar, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 60.01 (2005), s.29-58.

⁹⁵Coşar, a.g.m., 33.

⁹⁶Şerif Demir, "Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 12 (2007), s.37-63.

⁹⁷Demir, "Adnan Menderes ve...", s.46.

eylemcilerin arasına girdi. O sırada bir genç Menderes'in boğazını sıktı. "Ne istiyorsun?" diye sorduğu gençten "Hürriyet istiyorum." cevabını alan Menderes, "Bir başbakanın boğazını sıkıyorsun bundan ala hürriyet mi var?" ifadelerini kullandı.⁹⁸

Yaşanan bu hadiseden sonra basında doğruluğu kanıtlanamayan haberlere yer verildi. Menderes'in "öğrencileri toplatarak kıyma makinelerinden geçirdiği, cesetlerini asfalta karıştırdığı" iddiaları, kamuoyunda tepkiyle karşılandı ancak bu iddiaların gerçek olmadığı, 1960 askeri darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi'nin bu öğrencilerin tespiti için açtığı araştırma komisyonuna hiçbir ailenin başvurmamasıyla ortaya çıktı.⁹⁹

Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki bazı general ve subayların oluşturduğu 38 kişilik Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960'ta sabaha karşı yönetime el koydu.

Adnan Menderes, aynı gün yurt gezisi kapsamında bulunduğu Kütahya'da Albay Muhsin Batur tarafından gözaltına alınarak Ankara'ya götürüldü ve daha sonra diğer tutuklu Demokrat Parti üyeleriyle Yassıada'da hapsedildi.¹⁰⁰

Yassıada'daki yargılamalar, 14 Ekim 1960'ta başladı ve 15 Eylül 1961'de karara bağlandı. Yargılamalar sonucunda Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu idam edildi.

TBMM tarafından 11 Nisan 1990'da kabul edilen bir kanunla Adnan Menderes ve onunla birlikte idam edilen arkadaşlarının itibarları iade edildi. Aynı kanun uyarınca Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu'nun naaşı, 17 Eylül 1990'da İmralı'dan alınarak devlet töreniyle İstanbul Vatan Caddesi'nde yaptırılan anıt mezara taşınmıştır.¹⁰¹

2.1.5. Hasan Vasıf Somyürek

1899 yılında İstanbul'da doğmuştur. Hasan Vasıf Somyürek, siyasetçi kimliğinin yanı sıra asıl mesleği doktorluktur. Vefa İdadisinden sonra Tıbbiye Mektebini bitirerek doktor olmuştur. Laboratuvar ve iç hastalıkları uzmanıdır. Birinci

⁹⁸Demir, "Adnan Menderes ve...", s.48.

⁹⁹Demir, "Adnan Menderes ve...",s.45.

¹⁰⁰Ergün Ataoğlu, *Adnan Menderes, Bir Başkanın Trajik Sonu*, İstanbul 2008, s.17.

¹⁰¹Ataoğlu,*a.g.e.*,s.19.

Dünya Harbinde tabip yüzbaşı olarak görev yapan Somyürek, yirmi yıl kadar da Şehremaneti Haseki Kadın Hastanesinde dâhiliye uzmanı olarak görev yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi dış tababeti profesörü olarak birçok öğrenci yetiştirmiştir.¹⁰²

5.dönem Balıkesir milletvekili seçilmiştir. 6. ve 7.dönem Giresun milletvekili olarak görev yapan Somyürek, Manisa ve Kütahya bölgesi Halk Partisi müfettişliğinde bulunmuştur.7 Nisan 1944 yılında vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığına defnedilmiştir¹⁰³. Özellikle verdiği derslerle, ayrıca mesleğinde feragati ile ve fakir hastalara yardım ve şefkati ile tanınmış değerli bir hekimdi. Evli ve üç çocuk babasıydı.¹⁰⁴

2.1.6. Ali Taşkapılı

Ali Taşkapılı, Afyonkarahisar'ın köklü ailelerinden Taşkapılızâde Hacı Şükrü Bey'in oğludur. 1895 yılında dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini doğum yeri olan Afyonkarahisar'da okumuştur. İstanbul Üniversitesi, Hukuk fakültesine kaydolmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni okurken, Ali Necmettin Taşkapılı'nın eğitimi Milli Mücadeleye katıldığı için kesintiye uğramış ve dolayısıyla da uzamıştır. Milli Mücadele için İstanbul'dan o sırada Yunan işgali altında olan Afyonkarahisar'a gizlice geçmiş, hapishaneyi boşaltmış, ahırlardaki atlarını da alarak Dumlupınar'da Milli Mücadele'ye katılmıştır. Kendisi Fahrettin Altay komutasında İzmir'e giren ilk süvari alayındaki askerlerdendir.¹⁰⁵ Milli Mücadele sonrasında tekrar İstanbul'a dönerek Hukuk Fakültesini bitirerek mezun olmuştur. Fahrettin Altay'ın hukuk müşavirliğini yapmıştır. Lloyd Liman Şirketi'nin avukatı olarak çalışmaya devam etmiştir.¹⁰⁶

Afyonkarahisar'da avukatlık yapmıştır, Afyon Barosu'nun kurucularındandır. 1935 –1940 yılları arasında Afyon baro başkanlığı yapmıştır. CHP'de siyasi hayatına başlamıştır.¹⁰⁷ Eğitimi ile kariyeri sayesinde CHP de hızla yükselmiş, önemli görevlere

¹⁰²İbrahim Alaaddin Gövsa, *Türk Meşhur Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul,1986.

¹⁰³www.tbmm.gov.tr (Erişim Tarihi:30 Nisan 2017).

¹⁰⁴ <http://tbmm.chp.org.tr/milletvekiliDetay.aspx?ID=8101>,(Erişim Tarihi:30 Nisan 2017).

¹⁰⁵<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:16 Mayıs 2018).

¹⁰⁶<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:07 Şubat 2019).

¹⁰⁷<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:30 Nisan 2019).

getirilmiştir. Partinin en önemli kişilerinden biri olmuştur. Ali Necmettin Taşkapılı, ilk önce Afyonkarahisar İl Genel Meclisi'ne seçilmiş ve Daimi Komisyon Üyeliği yapmıştır. Daha sonra CHP'nin il idare kurulu başkanlığına seçilmiştir. 7. Dönem Afyonkarahisar Milletvekili seçilerek TBMM'ne girmiştir. Milletvekilliği sırasında CHP'nin merkez yönetim kurulu üyeliğine de getirilmiştir. Ancak DP kurulduktan sonra bir daha milletvekili seçilmeyince, Afyonkarahisar'a dönmüştür. Sonra ceza avukatı olarak hayatını devam ettirmiştir.¹⁰⁸

İstanbul'da olan eşinin isteği üzerine, 1950'li yılında Afyonkarahisar'daki mallarını satarak, İstanbul'a göç eden Taşkapılı, 1966'da vefat etmiştir.¹⁰⁹

2.1.7. Talat Simer

Talat Simer, 1892 yılında Bursa'da doğmuştur. Askeri Tıbbiyeyi bitirmiştir. Daha sonra hayati Kimya ve Malaryoloji (Sıtma) Uzmanı olmuştur. Gülhane Askeri Tıbbiye Merkezi Laboratuvar Tabibi olarak görev yapmıştır. Birinci Dünya Savaşında tabip binbaşı olarak 5.Ordu Sıhhiye Reis Muaviniği, Yıldırım Orduları Grubu Sıhhiye Müfettişi Muavini görevlerinde bulundu. İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Askerlikten ayrıldıktan sonra Bezm-i Âlem Valide Sultan Gureba Hastanesi, Mekteb-i Tıbbiye Hariciye Polikliniği'nde çalışmıştır. Eskişehir, Bursa, Samsun, Ankara'da Sıtma Savaş Başkanlığı, Bursa Belediye Tabipliği, Kandıra Hükümet Tabipliği yapmıştır. Bartın, Ereğli, İzmit, Adapazarı devlet hastanelerinde çalışmıştır. Eskişehir'de Kızılay, Ankara'da Türk Ocağı Başkanlığı görevlerini yürütmüştür.¹¹⁰

TBMM VI. Dönem (Ara Seçim), VII. ve VIII. Dönem Bursa Milletvekilliği yapmıştır.

Demir Salıp Nişanı, İftihar ve Beyaz Şeritli İstiklal Madalyası sahibidir. Askerlikten ayrıldıktan sonra Eskişehir'de Sıtma Mücadele başkanlığında bulunmuştur. Siyasete atılarak Cumhuriyet Halk Partisi'ne girmiştir. Genel sekreter başkâtipliği görevinde bulunmuştur. 6. dönem ara seçiminde Bursa milletvekili

¹⁰⁸<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:21 Mayıs 2019).

¹⁰⁹<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>; *TBMM Albümü* ,C.1, (1920-1950), Ankara, 2010, s.107.

¹¹⁰Yılmaz Akkılıç, *Bursa Ansiklopedisi*, IV.Cilt, Sayfa: 1504-1505, Burdef Yayınları No: 3, Harman Ofset Basım Sanayi-İstanbul, 2002.

seçilmiştir. Daha sonra 7. ve 8. dönemlerde de (1943, 1946) Bursa milletvekilliğini sürdürmüştür.¹¹¹Talat Simer, Fransızca çok iyi bilmekteydi. Evli ve beş çocuk babasıdır. 1964 yılında Bursa'da vefat etmiştir.

---

¹¹¹*TBMM Albümü* Cilt 1..., s. 215.

3. BÖLÜM: PARTİ MÜFETTİŞLİK RAPORLARINA GÖRE KÜTAHYA VE KAZALARINDA PARTİ TEŞKİLATI

Kütahya ilinde, parti müfettişliğinin aktif bir biçimde çalıştığını görmekteyiz. Kütahya CHP örgütlenmesi, örgütlenme yapısı ve işlerliğini anlayabilmek için parti müfettişlik raporlarına bakmak gerekmektedir.¹¹²

Kütahya bölgesi parti müfettişleri teftişlerini yaparken, Kütahya ve ilçelerinde parti teşkilatının durumu, Kütahya ve ilçelerinde parti idare heyetinin çalışmalarını ve halk arasındaki saygınlığını tespit etmeye çalışmışlardır. Kütahya ve ilçelerinde aza sayılarında ve parti gelirlerindeki artışa bakmışlardır. Kütahya ve ilçelerinde partinin bina ve emlak durumu, Kütahya ve ilçelerinde, parti kongrelerinin zamanında yapılıp yapılmaması gibi konuları incelemiş ve raporlaştırmışlardır.¹¹³

CHP, 1940 yılı için Kütahya bölgesine Aydın Mebusu Adnan Menderes'i, parti müfettişi olarak göndermiştir. Kütahya CHP teşkilatındaki mali konularda usulsüz işleri ilk defa Adnan Menderes ortaya çıkarmış ve bu konu hakkındaki raporunu, CHP Genel Sekreterliğine sunmuştur.¹¹⁴

1940 yılı Afyon Parti Müfettişi Adnan Menderes'in raporuna göre;

*“Kütahya merkezinde parti ile halkın alakasını yetersiz bulduk. Bilhassa Halkevi salonunda yaptığımız bir toplantıya katılan vatandaşların yüzde doksanı memur, talebeden oluşuyordu. Memleketin dertlerini işin içinde yaşamış insanlar olmak sıfatıyla bize doğrudan doğruya ifade edecek esnaf, sanatkâr, çiftçi, tüccar ve saireyi karşımızda görmedik, toplantının yirmi dört saat evelden belli olmasına rağmen halkın gelmemesini oradaki parti teşkilatının eksik ve halkla alakasızlığından kaynaklıdır;”*¹¹⁵diyerek şikâyetini dile getirmiştir.

Menderes raporun da aşağıdaki bilgilere değinmiştir;¹¹⁶

- a. Merkez ; *“Vilayet İdare Heyetinin hesap işleri parti nizamnamesine ve hesap talimatına uygun görülmüş ve Parti hesap denetçilerinin raporları ile bu durum eşleştiği belirtilmiştir. Hesap işleri, örneğine göre*

¹¹²Murat Metinsoy, “Erken Cumhuriyet Döneminde Mebusların "İntihap Bölgesi" ve "Teftiş Bölgesi" Raporları”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Yıl:2006, Sayı, 3, ss. 108-111.

¹¹³Karayaman, a.g.m., s.459-496.

¹¹⁴Yapıcı, a.g.t., s.18.

¹¹⁵BCA., 490.01/680.302.1,s.39.

¹¹⁶BCA.,490.01/680.302.1,s.42.

düzenlenmiştir. Yeni harflerle yazılmış olan teklif varakalarının sayısı 398 olarak tespit edilmiştir. Fakat aza kayıt defterine yazılı 9770 azaya karşılık 3619 teklif varakası ele geçirilmiştir. Vezne defterlerinin yekûnu her ay sonunda toplanarak idare heyeti reisi tarafından imzalanmıştır. Aza isimleri iki farklı deftere kaydedilmiş ve bu defterlerdeki azalarının imzaları eksiktir. Muntazam ve örneğine göre doldurulmuş sicil defteri bulunamamıştır.’’

- b. Gediz İlçesi için; *“Partiye ait bir bina ve tapusu bulunmaktadır. Demirbaş eşya defterinin muntazam bir biçimde düzenlendiği tespit edilmiştir. Hesap işlerinin muhasebeye uygun olduğu belirtilmiştir. Aza kayıt defterinde bütün azanın isimlerinin yazdığı tespit edilmiştir’’*.
- c. Emet İlçesi için; *Partiye ait binanın tapu kaydı vardır. Fakat Menderes raporunu yazarken eşya defterlerini görmeyi unuttuğunu belirtmiştir. Hesap işlerinin oldukça karışık olduğunu belirten Menderes evraklarda başkanın imzasının bulunmadığını ve aybaşında toplamların belirtilmediğini vurgulamıştır.*
- d. Simav İlçesi için; *“Simav İlçesi İdare Heyetinin bir yıl içerisindeki masrafını 9 lira10 kuruş olarak tespit etmiştir.30.05.1939 tarihinden 20.12.1939 (kongre tarihi) tarihine kadar yaklaşık olarak 7 aylık bir süreçte herhangi bir harcama yapılmamıştır. Dosyalama yapılmamıştır.’’*
- e. Uşak İlçesi için, *vezne defterinin örneğe göre doldurulduğu gelir-gider evrakının birbirini desteklediği belirtilmiştir. Menderes, sadece bu ilçe için aza sicil defterinin mükemmel doldurulduğundan bahsetmiştir. Uşak İlçesinde partiye ait olarak bir binanın bulunduğu ve bu binanın da tapusunun, CHP Genel Sekreterliğine yollandığı belirlenmiştir.¹¹⁷*

Sonuç olarak Menderes raporunda Kütahya CHP örgütü için *"bizi tatmin etmekten çok uzak olduğunu ifade etmeliyim"*, ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeyi kullanmasının sebebi, merkez ve kazaların örgütlenmesini tam olarak yapamamalarından kaynaklı olsa gerektir. Diğer bir neden de genel sekreterlik ile kaza örgütleri arasındaki iletişim kopukluğundan kaynaklı olabilir.¹¹⁸

¹¹⁷BCA.,490.01/1578.430. 2, s. 1-2.

¹¹⁸BCA.,490.01/1578.430. 2, s. 3-4.

1941 yılında, bölge müfettişi olarak CHP Genel Sekreterliğinden Giresun Milletvekili Dr. Hasan Vasıf Somyürek atanmıştır. Somyürek'in raporunda;¹¹⁹

Kütahya Merkez için; "*Vilâyet idare heyetini teşkil eden azalar içtimaî, siyasi ahlaki vaziyetleri bakımından halk nazarında sevgi saygı ve sempatici görünmektedirler. İdare heyeti azaları arasında parti nüfuzunu istismar eden yoktur. Gerek idare heyeti ve gerek partililer arasında 162. maddeye uymaz vaziyette kimse kalmamıştır.*

Vilâyet idare heyeti azaları arasında bulunan Belediye Reisi Edhem Yücel ile parti reisi Eczacı Selâhaddin Kutman ve Avukat Emin Toktar'ın mütekabilen itimad ve sempati azlıkları devir devir kendini hissettirmektedir. Buna sebep olarak da, Edhem Yücel ile Selâhaddin Kutman arasında, geçen senelerdeki belediye reislik rekabetinin müessir bulunduğu zikr edilebilir. Emin Toktar ile Edhem Yücel arasında belediye meclisine ait müzakere ve münakaşaların tesirine atf edilebilecek bir samimiyet azlığı halini 5.2.1940 tarih ve 25 sayılı raporunda arz eylemişim.

Mahallî hükümet âmir ve memurlar ile vilâyet idare heyeti arasında iş ve fikir beraberliği iyi ve samimidir,'¹²⁰ denilmektedir.

Somyürek, partililer arasındaki ihtilaflar yüzünden Kütahya merkez teşkilatının işlerini beğenmediğini dile getirmektedir. Raporun devamında; Parti başkanı partiyi alâkadar eden işler için hükümet âmirleri ile söz ve yazı ile temas kurduğunu söylemektedir.

Parti prensiplerini vatandaşlara her vesile ve fırsatla usanmaksızın söyleme, anlatma ve yayma yolundaki çalışmaları, Halkevi faaliyetleri, konferanslar tertip ederek, kongrelere hazırlık vesilesi ile parti çalışmalarına hız vermelerini tavsiye ettiğini dile getirmektedir.¹²¹

Somyürek, 1943 yılı teftiş raporunda herhangi bir seçimde partinin kazanmasına mani olacak şahıs veya cereyanlar var mıdır? Sorusuna, "*Gizli veya aşikâr olarak sınıfçı, zümreci, mıntıkacı veya beynelmilelci fikirleri koruyan ve yayan ferd ve zümreler olmadığı gibi devlet hususî idare belediyeler ile devlete bağlı müesseselerden her hangi birinde maaş ve ücretle görülen vazifenin sıfat ve hüviyetine*

¹¹⁹BCA.,490.01/274.1097. 1, s. 43.

¹²⁰BCA.,490.01/274.1097. 1, s. 43.

¹²¹BCA.,490.01/.274.1097. 1, s. 44.

dayanılarak kurulmuş bir cemiyet de yoktur. Kökü yurt dışında olan bir cemiyet veya şubesi de mevcut değildir,"¹²²demektedir.

1949 yılında CHP Kütahya teşkilatı, merkez ilçe, mahalle, bucak ve köy teşkilatlarından oluşturulmuştu. Dr. Talat Simer'in kaleme aldığı rapora göre; *"Kütahya merkez ilçe idare kurulumuz, çalışma yerlerinin darlığı, paralarının azlığı dile getiriyorlar. Bilhassa il idare kurulunun merkezde bütün işlerdeki üzerindeki nüfuz ve ilgisi sebebiyle bu güne kadar önemli bir faaliyet gösteremiyoruz. Kütahya merkezinde çalışma ve gayretin az olmasının sebeplerini daha önce arz ettiğim küskün ve çekingenlik durumu bu durgunluğun saik ve sebebi olmuştur.*

Kütahya ili dâhilinde sayısı 800 ü aşan Semt, mahalle ve köy ocaklarının çok dağınık bir haldeydi. Bu Ocaklar, 7 ilçede mevcut 14'ü resmî, 21'i itibarî olmak üzere toplam 35 bucağa bağlı idi. Bu hesaba göre her bucağa ortalama olarak 23'den fazla ocak düşüyordu. Sayısının çokluğuna ilâveten dağınık vaziyette olmaları yüzünden münasebet ve irtibat tesisinde de türlü zorluklar yaşıyordu. 800'ü aşan ocak kuruluşlarının 35 bucak ile idaresinin imkân dâhilinde değildi. Bu imkânsızlıklar dolayısıyla bütün kuruluşların atalet içinde oldukları, hatta bir kısmının sadece ismen mevcut bulunduğunu yazıyordu. Teşkilâta yepyeni bir veçhe verip faal hale gelmelerini sağlamak ve bu arada işlemez durumda olanlarının ağır olan yüklerini hafifletmek gayesiyle mevcuda ilâveten 58 bucak kuruluşu daha açılması ve böylece bir kısım ocakların yeni açılacak bucaklara bağlanması Kütahya İl İdare Kurulu kararına atfen il başkanlığı tarafından teklif edilmişti''¹²³

Simer'de, diğer müfettişler gibi raporunda Kütahya merkezinde parti ile halkın alakasının yetersiz olduğunu, nedeni olarak da partililer arasındaki küskünlük ve çekingenlik durumuna dikkat çekmektedir.

3.2. PARTİ TEŞKİLATLARININ ÜYE SAYISI, İDARE HEYETLERİ VE YAPTIĞI KONGRELER

Kütahya bölgesi parti müfettişlerinin raporları incelendiğinde, teftiş bölgelerinde üzerinde durdukları konuların başında, parti teşkilatı hakkında bilgi verdikleri, parti idare heyetinin çalışmalarını anlattıkları, idare heyetinin halk arasındaki sevgi ve

¹²²BCA.,490.01/612.127.2.s.2.

¹²³BCA.,490.01/174.693.1, s. 23.

saygınlığı, üye sayıları, parti gelirleri, partinin bina ve emlak durumu, parti kongreleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Tablo 5: CHP Kütahya Teşkilatının Üye Sayısı (1935-1950)

	1936	1937	1939	1940	1941
Kütahya	9670	9670	9770	15859	15859
Uşak	5529	5595	6814	11328	11328
Tavşanlı	4205	4207	4205	4213	4574
Gediz	4220	4242	4469	5220	5272
Simav	5570	5600	6151	1018	1018
Emet	4350	4250	2586	4121	4128
Toplam Üye	33544	33564	33995	41759	42179

Kaynak:BCA.,490.01/680.302.1,s.133;BCA.,490.01/680.302.1,s.136;BCA.,490.01/680.380.1,s.118; BCA.,490.01/274.1097.43; BCA.,490.01/681.304.1,s.133.

1936 yılı Afyon parti müfettişi Osman Erçin'in raporun da¹²⁴; Partiye kayıtlı üye sayılarını verdiği çizelgede, CHP'ye kayıtlı üye sayısının 33.544 kişi olduğu, Tavşanlı kazasının üye sayısında, önceki yıllara göre (80 üye) eksiklik bulunduğu ve sebebinin sorulduğu anlatılmaktadır. Kütahya merkez parti teşkilatı tarafından CHP genel sekreterliğine gönderilen yazıda üye kayıtlarının tüzüğe uygun yapıldığı, altı ay içinde il, ilçe ve nahiyelerin teftişlerinin yapıldığını belirlemektedir. “*Altı ay vilayet ve kaza teşkilatı teftişe selahiyetdar Manisa Saylavı Osman Erçin tarafından, nahiyeye teşkilatının bazılarının kaza yönkurulları tarafından teftiş edildiği, Kütahya merkez kazası 6.12.1936 tarihinde teşekkül ettiğinden faaliyeti ikinci altı aylık raporda yazılacağı bildirilmiştir*”.¹²⁵

Osman Erçin tarafından kaleme alınan raporda, parti mensuplarından yardım parasının ehemmiyetsiz bir nispette tahsil edildiği, il içindeki bütün parti teşkilatının bütçe ve hesap işlerinin tüzüğe ve örneğe uygun tutulduğu not edilmiştir. İl içindeki parti yönetim kurullarının tüzüğe göre toplandıkları, alınan kararların hususi defterlere

¹²⁴BCA.,490.01/680.302.1,s.133.

¹²⁵BCA.,490.01/680.302.1,s.136.

düzgün geçirildiği ancak kararların bazı örgütlerde noksan olduğu ve ilçelere bu eksikliklerin yazıldığı, bildirilmektedir.¹²⁶

Ayrıca Osman Erçin raporunda; partide görevli arkadaşların tamamının partili olduğu, il ve ilçe yönetim kurullarındaki kişiler arasında okuma, yazma bilmeyenin olmadığı, bazı nahiye ve ocak teşkilatlarında okuma yazma bilmeyenlerin olduğu beyan etmektedir.¹²⁷

1937 yılında Kazım Nami Duru tarafından hazırlanan rapora göre¹²⁸;Partiye kayıtlı üye sayılarının yer aldığı çizelgede, toplam 33.564 kişinin kaydının olduğu, Emet kazasının üye adedinde, önceki yıllara göre (100 üye) adet eksiklik olduğu ve sebebinin Emet Parti Başkanlığına sorulduğu ifade edilmektedir.

1939 yılında Adnan Menderes tarafından hazırlanan rapora göre¹²⁹;Partiye kayıtlı üye sayılarının yer aldığı çizelge de toplam 33.995 kişinin kaydının olduğu, Emet kazasının üye adedinde eski rapor ile şimdiki üye adedinde fark bulunması dolayısı ile yapılan haberleşmede aza adedinin 2586 olduğunun telle bildirilmesi üzerine şerh konulduğu anlatılmaktadır.

1940 yılında Hasan Vasıf Somyürek tarafından hazırlanan rapora göre¹³⁰;Partiye kayıtlı üye sayılarının yer aldığı çizelgede toplam 41.759 kişinin kaydının olduğu, Kütahya merkez kazasında üye sayısındaki farkın yanlışlıkla olduğu anlatılmaktadır. Simav kazasında, diğer kazalara göre üye sayısının az olduğundan üye kaydına ehemmiyet verilmesi gerektiği, Simav parti başkanlığına yazı ile bildirildiği ifade edilmektedir.

Kütahya bölgesi parti müfettişleri tarafından yazılan raporlar incelendiğinde; parti üyelerinin durumu altı ay önceki mevcut, son altı ayda kaydedilenler, azaların tahsil durumu (yüksek, lise, ortaokul),okuyup yazma bilmeyen, ilk tahsil veya okuryazar şeklinde detaylıca beyan edildiği görülmektedir. Bu kadar detaylı üye

¹²⁶BCA.,490.01/680.302.1,s.137-138.

¹²⁷BCA.,490.01/680.302.1,s.140.

¹²⁸BCA.,490.01/680.380.1,s.118.

¹²⁹BCA.,490.01/680.380.1,s.118.

¹³⁰BCA.,490.01/680.303.1,s.96.

durumu hakkında bilgi toplanması, partiye üye yapma konusuna ne kadar çok önem verildiğini göstermektedir.

Aydın Mebusu ve Afyon Bölgesi Müfettişi Adnan Menderes'in 1940 yılı raporuna göre, İdare Heyetinin iç çalışmaları;¹³¹

“Defterleri muntazamdır. 20 günlük toplantı fasıllarına çokça rastlanmaktadır. Toplantıda hazır bulunmayanlar kararı sonradan gördüklerine dair imza etmemişlerdir. 91 maddede yazılı vazife ve mecburiyetlere göre idare heyetinin faaliyeti şunlardır: Bir yıl içinde 971 aza kaydedilmiştir. Bir yıl içinde aza yardım parası olarak 188,60 kuruş toplanmış, partinin yaşaması ve çalışması için devamlı gelir kaynağı olarak sinemayı elde etmişler ve bunun kira (icarı) olarak da yılda 900 lira almışlardır.

Kongrelerin kendilerine bıraktığı dilekler üzerinde ciddi meşgul olmuşlardır. Vilayet idare heyetinden gelen emirlere günü gününe cevap vermek ve parti işlerini dikkatle yürütmeye çalışmaktadır. Bazı parti ve memleket işleri hakkında bilgi istemişlerdir.

*Halkevleri açılmış, yaşatılmasına gayret gösterilmektedir. Altı aylık raporları gününde ve doğru olarak düzenlemiştir. Partinin program ve icraatını yayma konusunda Halkevlerinden yararlanılmaktadır”.*¹³²

Kütahya Bölge Müfettişi Dr. H. Vasıf Somyürek 1941 yılında yazdığı birinci teftiş yılı raporunda, idare heyetinin iç çalışmaları konusunda aşağıdaki bilgileri vermektedir;¹³³

“Kütahya merkez vilâyet idare heyetini oluşturan üyeler içtimaî, siyasî, ahlaki vaziyetleri bakımından halk nazarında sevgi, saygı ve sempatik görünmektedirler. İdare heyeti üyeleri arasında parti nüfuzunu istismar eden yoktur.

Vilâyet idare heyeti üyeleri arasında bulunan belediye reisi Ethem Yücel ile parti başkanı Eczacı Selâhattin Kutman ve Avukat Emin Toktar'ın birbirlerine karşı güvensizlikleri partiye karşı ilgiyi azaltmaktadır. Buna sebep olarak da, Ethem Yücel

¹³¹BCA.,490.01/680.302.1,s.14.

¹³²BCA., 490,01/680. 302,1 s.15.

¹³³BCA.,490.01/274.1097.1,s.43.

ile Selâhattin Kutman arasında, geçen senelerdeki belediye başkanlığı rekabeti sebep olduğu söylenebilir.

Mahallî hükümet âmir ve memurlar ile vilâyet idare heyeti arasında iş ve fikir beraberliği iyi ve samimidir. Özellikle Vali Hâmid Oskay, parti teşkilâtımızın kanun ve nizamnamemize uygun bütün dilek ve isteklerini yerine getirmekte, hayli gayret göstermektedir”.

1940 yılında yapılan kongreler hakkında şu bilgiler verilmektedir;¹³⁴

*“Bu sene vilâyet kongresi senesi değildir. 15.8.1941 tarih sayılı emir ve tamimleri veçhile, kaza kongrelerinde müşahid sıfatı ile bulunarak, her hangi bir yanlışlık ve eksikliğe meydan verilmemesi hususunda çalışılmıştır. Nizamname hükümlerine uygun surette, geçen sene yapılmış olan vilâyet kongresinde, serbestçe konuşularak tespit edilen mahallî dilekler üzerinde takibat yapılarak yerlerine getirilmeğe çalışıldığı görülmüştür”.*¹³⁵

Somyürek, 1940 yılında idare heyetinin çalışmaları hakkında şu bilgileri vermektedir;

“Bu senenin temmuz ayı başına kadar toplantılarını yapmış bulunduğu görülüyor ise de temmuz ve ağustos aylarında bu intizamın bozulmuş olması, kararlar da imzaların noksan kalması hususları üzerinde dikkatleri çekilmiş ve nizamnamenin hükümlerine uygun toplantılarını intizamla ve eksiksiz devam ettirmeleri tavsiye ve rica edilmiştir.

Yapılmış toplantılarda kararların vaktinde karar defterine yazılmış bulunduğu görülmektedir. 10.9.1941 tarihindeki toplantıda, merkez kaza idare heyetinin, aylardan beri devamsızlıklarına ve kongre zamanının yaklaşmasına rağmen yine vazife başında bulunmadıklarından müstafi addedilmeleri istenmiştir. Bu hususta alınan ve yüksek makamlarınca tasvip ve tasdik buyrulmuş olan karar yalnız bir tek aza (Belediye Reisi Edhem Yücel) imza eylememiş ve yüksek makama arz etmiş bulunuyor. Keyfiyet,23.9.1941 tarih ve 88 sayılı raporda arz edildiği veçhile (Muamelenin tekemmül etmediği kanaati ile) nizamnameye uygun bulmayarak

¹³⁴BCA.,490.01/680.303.1.s.15.

¹³⁵BCA.,490.01/274.1097.1,s.44.

imzalamadığı ve fakat kendisi ile yapılan temasta bu sözlerini izah eyleyemeyerek yalnızca kavli mücerredi tekrardan başka bir şey yapamadığı tafsile tasrih kılınmıştır."¹³⁶

Somyürek, idare heyetleri hakkında, "Kütahya vilâyet idare heyetine, kendisine bağlı teşkilâtteki toplantıların yapılmasını temin için, sıkı takip edilmesi tavsiye edilmiştir. Geçen kongrede alınan kararlardan mahalli olanlar yapılmaya çalışılmaktadır. Yüksek makamdan alınan emirlerin yerlerine getirilmelerine çalışılmaktadır. Bütün seçimlerde parti üyeleri kazanmış bulunmaktadır. Son bir yıldır seçim yoklaması yapılmamıştır. Vilâyet merkezindeki Halkevine, çalışmalarını arttırabilmesi için, yardım edilmektedir. Altı aylık raporlarını üst makama düzenli iletmektedirler. Kongrelerde görüşülecek işleri hazırlamağa çalışıyorlar,"¹³⁷demektedir.

Somyürek, 1940 yılında yazmış olduğu raporun devamında Kütahya idare heyetinin kendi bölgesindeki idari vazifeleri ile ilgili aşağıdaki bilgileri vermektedir;

"Aza sayısını arttırmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma neticesi vilâyet merkez kazasında geçen 1939 senesindeki (9.770) olan üye sayısının 1940 senesi eylül ayına kadar (15.906)'ya yükselmiş bulunduğu görülmektedir.

Yardım paralarını ve bütçede yazılı parti gelirlerini toplamakla beraber henüz devamlı bir gelir kaynağı bulunmuş değildir.

Üye aidatı olarak son sekiz ay zarfında tahsil edilen 482 liranın 400 lirasının Altıntaş Nahiyesinden, 37 lirasının Köprüviran nahiyesinden tahsil edilmiş bulunması merkezin ihmali göstermektedir.

Partililer arasında geçimsizlik ve ihtilâf görülmemektedir, Partinin program ve izahatı hakkında azaları aydınlatmak, konferanslar verdirmek ve sık sık temaslarla partililer arasındaki tesanütü artırma yolundaki çalışmalar pek az ve pek zaif olduğu hususunda dikkat nazarı çekilmiş ve bu yoldaki mesainin artırılması kemali ehemmiyetle bildirilmiştir."¹³⁸

¹³⁶BCA.,490.01/274.1097.1,s.44.

¹³⁷BCA.,490.01/274.1097.1,s.47-48.

¹³⁸BCA.,490.01/274.1097.1,s.70-73.

Kütahya Bölge müfettişi Dr. H. Vasıf Somyürek, 1942 yılında yazdığı birinci teftiş raporunda, idare heyetleri hakkında aşağıdaki bilgilere yer vermiştir:

“Kütahya vilayet idare heyeti: Vilayet idare heyetini teşkil eden azalar içtimai, siyasi, ahlaki vaziyetleri bakımından halk nazarında sevgi, saygı ve sempatilidirler.

İdare heyeti azaları arasında Parti nüfusunu istismar eden yoktur. Gerek idare heyeti gerek partililer arasında 162. maddeye uymaz vaziyette kimse yoktur. Mahalli hükümet amir memurlarıyla vilayet idare heyeti arasında iş ve fikir birliği, beraberliği iyi ve samimidir. Parti reisi, Partiyi alakadar eden işler için hükümet amirleriyle söz ve yazı ile temaslarını yapmakta ve bu tarz ile hükümet otoritesini kurmak ve işletmek prensibi üzerinde çalışmaktadır. Parti prensiplerimizi vatandaşlara her vesile ve fırsatla usanmaksızın söyleme, anlatma ve yayma yolundaki çalışmaları Halkevi delalet ve tavassutuyla konferanslar tertibi suretiyle, kongreler hazırlık vesilesiyle yapmakta olduğu görülmekte beraber bu yoldaki çalışmalara çok daha hız vermeleri lüzum ve vücbu belirterek gayretleri tavsiye edilmiştir.”¹³⁹

1942 yılı raporunda Kütahya Vilayet idare heyetinin iç çalışmaları hakkında bilgi veren Somyürek:

“Eylül ayının ortalarına kadar haftada ve bazen on günde bir muntazam yapılmış bulunan toplantıların bundan sonra intizamını gaip etmiş bulunduğu görülmektedir. Ocak ve nahiye kongrelerinin tertip bulunduğu görülüyor ve bunda başlayan ocak ve nahiye kongrelerinin tertip ve intizam cereyanını temin için mahallerindeki çalışma yoluna girdikleri sebebi ifade ediliyor ise de, gerek kendilerinin ve gerek bağlı teşkilatın toplantılarının hiçbir veçhile intizamsızlığa düşürülmemesi ehemmiyetle tavsiye edilmiştir.

Yüksek makamdan alınan emirlerin yerlerine getirilmelerine çalışılmaktadır. Vilayet merkezindeki tam teşekküllü Halkevine çalışmalarını artırabilmesi için, azami yardım esirgenmemektedir. Kongrelerce görüşülecek işleri hazırlamaya çalışılmaktadırlar. Parti idare heyeti, hayırlı faydalı teşekküllerle mesleki ve kültürel cemiyetlere de fiilen yardımda bulunmakta, her acil vaziyette rehberliklerini yapmakta

¹³⁹BCA., 490. 01/274.1097.1.s.8.

ve yürütmek gayretindedir. Bütün bu teşekküller partilidirler,¹⁴⁰diyerek idare heyetinin çalışmalarını övmektedir.

Kütahya merkez kaza kongresi 10.10. 1944 tarihinde 74 delegeden 70 delegenin iştiraki ile toplanmıştır. Kongre, nizamname hükümleri uygun tam bir intizam ve açık sözlülükle geçmiştir. Dilekler ve bütün konular uzun uzadıya konuşulmuştur. 1944 yılı teftiş raporunda Ali Taşkapılı'nın Kongrelerde konuşulan konularla ilgili yazdıkları oldukça dikkat çekicidir.

“Bu kongrede de en çok dikkati çeken konu mükellefiyet işidir. Yurdun uzak yerlerinden gelen serbest ameleye yol verildiği, çalışan mahkûm sayısının azaltıldığı ve hususî eşhasa ait civar maden ocakları serbest amele ile çalıştırıldığı halde mükellefiyet usulünün devam ettirilmesinden şikâyet edilmemektedir.

Altınbaş nahiyesinin Kütahya merkezine çok uzak olduğu gibi nüfusu da yeter sayıda olduğundan bu nahiyenin, kaza haline getirilmesi talep edilmektedir.

İdare heyeti seçiminde, bir azadan başka değişiklik olmadığını ve kaza idare heyetinin muhitin sevgi ve ilgisine lââyık bulunduğunu üstün saygılarımla arz ederim.”¹⁴¹

1948 yılı teftiş raporunda, kongrelerle ilgili Talat Simer şunları yazmıştır;

“Kütahya ilinde 1948 yılı başından itibaren hiç bir ilçede parti kongresi yapılmamış ve hiç bir kongrenin de yenilenmesine lüzum görülmemiştir. 1948-1949 yılı ocak ve bucak kongreleri için hemen bütün ilçelerde tertibat alınarak muntazam bir şekilde yapılabilmelerini temin için ilçe ve bucak idare kurullarındaki arkadaşlar görevlendirilmiş ve ekim ayından itibaren mesaiye geçilmiştir.

Yukarıda ilçe idare kurullarına ait maruzatım içerisinde de arz ettiğim gibi yeni ilçe teşkilatı yapılmış olan, Altıntaş ilçesinde bu sene bucak kongrelerini müteakip ilçe - kongresinin yapılması kararlaştırılmış ve fakat henüz günü belirtilmemiştir. İmkân elverdiği takdirde bu kongrede bizzat bulunarak cidden çalışılmağa çok muhtaç

¹⁴⁰BCA., 490. 01/274.1097.1.s.9.

¹⁴¹BCA., 490.01/681.307.1.s.59.

bulunan bu yeni ilçemizin parti idare kurulunu, kuvvetli ve her veçhiyle sevgi ve itimada mazhar arkadaşlarla takviye etmek istiyorum.”¹⁴²

3.3. PARTİ TEŞKİLATLARININ SAHİP OLDUKLARI MAL VARLIKLARI VE MALİ SORUNLAR

Parti teşkilatlarının sahip oldukları mal varlıkları ve mali sorunlar, müfettiş raporlarında üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Parti teşkilatları, üyelerden topladıkları aidat ve bağışlar dışında, parti genel merkezinden ve belediyelerden gönderilen yardımlarla ayakta durmaya gayret göstermiş, kısıtlı bütçelerle parti işlerini yapmaya çalışmışlardır.

1940 yılında Kütahya bölgesine parti müfettişi olarak gönderilen Adnan Menderes, Kütahya CHP örgütündeki mali alanda usule aykırı olarak yapılan işleri saptamış ve bu konu hakkındaki raporunu CHP Genel Sekreterliğine sunmuştur. Menderes'in raporuna göre;

“Kütahya vilâyet idare heyetinin hesap işleri, Parti nizamnamemize ve hesap talimatımıza uygundur. Parti hesap murakıplarının raporları da bunu göstermektedir. Hesap, muamelât, kayıt ve dosyaları muntazamdır.

Partiye ait binaların tapu kayıtları mazbuttur. Demirbaş eşya defteri vardır, mevcuda tetabuk etmektedir. Bu eşyaya iyi bakılmaktadır.

Hesap işleri örneğine göredir. Bütçe harici yapılan sarfiyat için munzam bir bütçe tanzim edilip vilâyet idare heyetince tasdik edilecektir.

Bir gelen ve bir de giden evrak dosyası vardır.

Aza kayıt defteri örneğine göredir. Fakat tam işlenmiş değildir. Bu defterde 9.770 aza yazılıdır. Kazaya ait bulunabilen teklif varakalarının sayısı ise 3.619'dur. Bu teklif varaklarının hiç birisi hakkında o teklif varakası sahibinin Partimize kaydedilmesine dair kaza idare heyetince verilmiş karara tesadüf edilmiyor. Teklif varakalarının çoğunda, ocak azalarının imzaları yoktur. Birçoğunda da yalnız bir Partilinin imzası görülüyor.

---

¹⁴²BCA., 490.01/680.308.1.s.44.

Yeni harflerle olan teklif varakalarının sayısı 398'dir. Bunlar kaza idare heyetinin kararına bağlanmıştır. Fakat bu kararlar teklif varakalarındaki mahalli mahsusuna yazılmış olmadığı gibi, nahiye ocağı azalarının ve tezkiye ve takdim edici iki Partilinin imzaları da yoktur.

Hülâsa aza kayıt defterinde yazılı 9.770 azaya karşılık ancak 3.619 teklif varakası ele geçirilebilmiş, bunların nizamname bakımından birçok eksikler taşıdığı görülmüştür.

Hesap İşleri nizamname ve muhasebe talimatımıza uygundur. Ancak vezne defterinin her ay sonunda yekûnları toplanarak örneğin 5 inci maddesi mucibince reis ve muhasip tarafından imzalanmamıştır. Bu noksanlar kendilerine bildirilmiştir. Sarf evraki ile masrafları makbuzlarla gelir birbirine mutabıktır.

Aza isimleri iki defterde yazılıdır. Bu defterlerde yazılı azanın onda birinin isimleri karşısında imza veya mühürleri vardır. Onda dokuzunun yoktur. Az miktarda teklif varakası vardır, bunların da muamelesi yapılmış ve yürütülmüş değildir. Onun için Partimize yazılı oldukları iddia eden azanın Partimize kaydedilmeğe talip olduklarına dair hiç bir tarafta imzaları yoktur. Ve kendilerinin giyabında Partiye yazılmış oldukları bile iddia olunabilir.

Bir kısım aza için teklif varakası yerine yardım parası taahhüt gösterdiler. Bunların da çoğu taahhüt eden azanın imza veya mührünü taşıyor. Hülâsa muntazam ve örneğine göre tutulmuş sicil defteri yoktur. Pek az azanın Partiye girmek talebinde bulunduğu dair imzası vardır, çoğunun yoktur. Teklif varakaları pek azdır. Olanlar da nizamnamenin istediği şekilde değildir.

Kayıt ve muamele basit ve fakat ihtiyacı karşılayabilecek haldedir. Bunların hepsinin intizama sokulması için ne yapılmak lâzım geldiği idare heyetine anlatılmıştır. Gelecek defa gidişimde anlattığım tarzda kayıt ve muamelenin tanzimine çalışılıp çalışılmadığını göreceğim.

Partiye ait bir bina vardır. Tapu kaydı muntazamdır. Demirbaş eşya defteri vardır. Mevcut eşyaya tedabuk etmektedir. Eşyanın kullanılması iyidir. Partiye ait altı binanın tapu kaydı vardır. Demirbaş eşya defterini görmeyi unutmuşum. Gelecek defa arz ederim.

Hesap işleri de oldukça karışıktır. Evrakı sarfiyeyi, tanzim vs vezne defterine tatbik ettim. Evrakı sarfiyede reisin imzası yoktur. Aybaşı yekünlaması yapılmamıştır.

Kayıt ve dosya işi perişan bir halde idi. Aranılan bir yazıyı bulmak saatlerce uğraşmaya mütevakkihtir. Aza sicil defteri hiç de muntazam değildir.

Partiye ait iki bina vardır. Birisi Türk Ocağından müdevverdir. Bunların tapu kayıtları vilâyet idare heyetine gönderilmiş. Demirbaş eşya defterinin mevcut eşyaya tetabuk edip etmediğini bu defa tespit edemedim. Tekrar gidişimde bu cihazları da tespit edeceğim.

Bir yıl içinde kaza idare heyetinin masrafı 3 lira 10 kuruştur. Bunun yarısı tebrik ve tazim telgrafları yarısı da kâğıt ve kalem için sarf edilmiştir. 30.5.939 tarihinden kongre günü olan 20.12. 1939 tarihine kadar yani yedi aya yakın bir müddet zarfında Partinin bir santim masrafı olmamıştır.

Dosya filan tutulmuş değildir. İlk teftişimden sonra tutulan ücretli kâtip evrakı dosyalamaya ve muamelâtı tanzim etmeye çalışmaktadır.

Parti binasının tapusu, genel sekreterliğe gönderilmiştir. Emvali metrukeden alınmış Türk Ocağından müdevver binanın son taksit borcu olan 280 lira ödenmediği için tapusu alınamamıştır.

Vezne defteri örneğine göredir. Günü gününe işlenmiştir. Aybaşı hûlasalar yapılmış ve imzalanmıştır. Bütçe tahsisat defteri muntazamdır. Sarf evrakı ve makbuzlar gelir ve gider ve vezne defterine tetabuk etmektedir. Yalnız makbuzların çoğunda alanın ve verenin imzası yoktur.

Muntazam ve mükemmel aza sicil defteri vardır. Son kaydedilen azamıza kadar bütün aza (7.272) sicillini ihtiva etmektedir.

Dosyalar muntazam tutulmuştur. Her ne aranırsa derakap bulmak mümkündür.

Partiye ait olarak yalnız kaza merkezinde bir bina vardır. Bunun da tapusu Genel Sekreterliğine gönderilmiştir. Demirbaş eşya defteri vardır. Ancak idare heyeti ve partisi tarafından imzalanmış değildir. Eşyanın sayılmasını ve deftere tatbik

edilmesini ve yeni heyetin devir muamelesi meyanında bu defterin de imzalanarak tasdik edilmediğini kendilerine bildirdim. Eşyaya iyi bakılmaktadır.

Hesap işleri nizamnamemize ve muhasebe talimatımıza uygundur.”¹⁴³

CHP Kütahya Bölgesi Müfettişi Giresun Mebusu Dr. Hasan Vasıf Somyürek 8.7.1941 tarihli II. teftiş raporunda, Kütahya bölgesi merkez ve ilçe parti teşkilatlarının sahip oldukları mal varlıkları ve mali sorunlar hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir;

“Yardım paralarını ve bütçede yazılı parti gelirleri toplanmaktadır. Bütçede yazılı masraflar açıklanan şekilde yapılmaktadır. Vilayet bütçesi ile hesap hulâsaları muhasebe talimatına uygun yapılmaktadır. Yeni idare heyeti görevini devir almış bulunuyor. Hesap işleri nizamname ve muhasebe talimatına uygun hesaplanmaktadır. Partiye ait binaların tapu senetlerinin asılları merkezde ve suretleri vilâyette bulunmaktadır. Partiye ait bu binaların sigortaları yapılmıştır. Bina ile eşyaların demirbaş defterleri güzel tutulmuş ve demirbaş defterlerine iyi bakılmaktadır.”¹⁴⁴

Kütahya Merkez Kazası:

“Hesap işleri nizamname ve Muhasebe talimatına uygundur. Partiye ait binaların tapu senetlerinin asılları merkezde ve suretleri dosyasında mevcuttur. Binalar sigortalıdır. Bina ile eşyaların demirbaş defteri mevcut ise de yeniden numunesine göre tanzimi bildirilmiştir.”¹⁴⁵

Tavşanlı Kazası:

“1940 senesi sonuna kadar toplanmış bulunan üye aidatı yekûnun (622) lira (64) kuruşa ulaşmış olması bu mevzuda da iyi bir şekilde çalışmakta oldukları kanaatini vermektedir. Yeni idare heyeti görevi devir almış bulunuyor. Hesap işleri nizamnameye ve muhasebe talimatına uygundur. Partiye ait binanın tapusu kaydı vardır. Tapunun aslı merkezdedir. Bina sigortalanmıştır. Bina ile eşyaların demirbaş defteri vardır. Düzenli demirbaş defter tutulmaktadır.

¹⁴³BCA., 490.01/680.302.1.s,39-42.

¹⁴⁴BCA., 490. 01/1578.430.2.s.27.

¹⁴⁵BCA., 490. 01/1578.430.2.s.28.

Birinci teftiş raporunda da arz edildiği üzere Muallimler Birliğinden intikal eden ve mahalle arasında bulunan ve takriben (500) lira değerinde olan evin intikalinde parti yerine Halkevi adına tescil ettirilmiş bulunduğu görülmüştür. Bunun üzerine bunun tashih ettirilecek parti adına tescil ettirilmesi hususunda o zaman vaki tavsiyeye uyularak harekete geçildiği ve mahkemeye iadesine müracaatla neticelendirilmesine çalışıldığı anlaşılmıştır.”¹⁴⁶

Emet Kazası:

“Yapılmamış bulunduğu görülen devir muamelesinin yapılması tavsiye edilmiştir. Nizamnamenin 84.cü maddesine uymayan her hangi bir husus yoktur. Ancak bina sigortasız olduğundan sigorta ettirilmesi tavsiye edilmiştir.”¹⁴⁷

Gediz Kazası:

“Aza sayısını artırmaya çalışılmakta olduğu ve bu yoldaki mesai neticesi geçen 1940 senesinde (5.118) olan üye sayısının bu gün (5.220)’ye baliğ olması bu çalışmaların devamlı bir şekilde yapılmakta bulunduğu hususunda iyi bir fikir vermektedir.

Son altı ay içinde tahsil edilmiş bulunan üye aidatı yekûnun (487) lira 48 kuruşa baliğ olması bu mevzuda da iyi bir şekilde çalışmakta olduğu kanaatini vermektedir.

Yeni idare heyeti eski idare heyetinden devir almış bulunuyor. Nizamnamemizin 84.cü maddesine uymaz hareket yoktur. Hesap işleri nizamnameye ve muhasebe talimatına uygundur. Ancak evrakı sarfiyede tek imzalı olanların da imzalarının itmami tavsiye edilmiştir. Partiye ait binanın tapusu kaydı mazbut ve muntazamdır. Tapunun aslı merkezdedir. Bina sigortalıdır. Bina ile eşyaların demirbaş defterleri mevcuda tetabuk etmekte ve bunlara iyi bakılmaktadır.”¹⁴⁸

Simav Kazası:

¹⁴⁶BCA.,490. 01/1578.430.2.s.29.

¹⁴⁷BCA.,490. 01/1578.430.2.s.29.

¹⁴⁸BCA.,490. 01/1578.430.2.s.30.

“Yeni idare heyetinin eski idare heyetinden devir almaksızın işleri devam ettirdikleri görüldüğünden, devir muamelesini yapmaları tavsiye edildi. Partiye ait binanın tapusu sureti mevcuttur. Bina ile eşyaların demirbaş defterleri mevcuda tetabuk etmekte ve bunlara iyi bakılmaktadır.

Birinci teftiş raporunda arz edildiği veçhile Halkevine tahsis edilen binanın tapusunun henüz alınmamış bulunduğu anlaşılmakla muamelenin neticelenmesi için tapusunun alınması hususunda gayret etmeleri tavsiye edilmiştir.”¹⁴⁹

Uşak Kazası:

“Üye aidatı olarak geçen senenin ikinci altı ayında ancak (12) lira (25) kuruş tahsil edilebilmiş bulunduğunu birinci teftiş raporunda arz edilmiş idi. Bu senin birinci altı ayı zarfında bu tahsilâtın (111) liraya çıkarıldığı görülmüş ve bu mevzudaki çalışmalarına daha hız vermeleri tavsiyesinde bulunulmuştur.

Bütçelerinin tetkikinde vilâyet parti başkanlığı ile Uşak Belediyesinden yapıla gelmekte bulunan yardımların muntazaman alınmakta olduğu ve çeşitli gelirler ile teberruların inzımanı hâsılası olarak bütçelerinin (5900) lira bulunduğu görülmüştür. Partiye ait ayrıca bir irat yoktur.

18.000 nüfusu olan kaza merkezinde sinema yoktur. Halkın bu ihtiyacını karşılayabilmek, objektif ve sübjektif bilgilerini artırmağa hizmet edebilmiş olmak için Parti binasının yakınında bulunan bahçelerinden sağ cihetindeki küçük bahçeyi gündüzleri meşrubatı mecburî olmamak ve alkolsüz olmak şartları ile geceleri açık hava sineması şeklinde kullanılmak üzere yaz aylarına mahsus (225) lira kiraya vermiş bulunuyorlar.

Yeni idare heyeti, eski idare heyetinden devir almamış ve muamelâtı teselsül ettirmekte görülmüş olmakla devir muamelesinin yapılması tavsiye edilmiştir.”¹⁵⁰

Uşak Kazasında Bağlı Karahallı Parti Nahiyesi;

“1941 senesi başından beri muntazam toplantı yapmamışlar. Nizamnamemiz hükümlerine tam ve kâmil bir intibak ile çalışmaları istenmiştir.1939 senesinden beri

¹⁴⁹BCA., 490. 01/1578.430.2.s.31.

¹⁵⁰BCA., 490. 01/1578.430.2.s.29.

379'da duran üye sayısını artırmaya gayret etmeleri söylenmiştir. Son altı ay zarfında yapmış buldukları (9) lira, üye aidatının tahsilini hızlandırmaları, hesap, aza kaydı demirbaş defterlerini numunelerine göre yeniden tanzim eylemeleri hususları ehemmiyetle tavsiye edilmiştir. Bu mevzular üzerinde vilâyet ve kaza parti reislerinin de dikkat nazarları çekilmiştir.”

Sivaslı Parti Nahiyesi

“335 liralık bir bütçe sureti mevcut ise de on paraları bile yok. 1936 senesinden beri hesap defteri hiç işlenmemiş bir tarzda bulunuyor. Ufak tefek masrafların zatî teberrular ile yapılmış bulunduğu anlaşılmıştır. Gerek bu teberruların kaydı ve gerek aza kayıt, demirbaş defterlerinin kazadan temini hususları not ettirilmiştir.”

Banaz Nahiye Merkezi İslâm Köyü;

“Yeni idare heyeti eski idare heyetinden devir almış bulunuyor. Hesap işleri nizamname ve muhasebe talimatına uygundur.

Partinin işgal eylemekte bulunduğu bina evvelce belediye binası olarak yapılmış. Bilahare belediyenin ilgası üzerine on sene kadar köy konağı olarak kullanılmış. Bundan sonra köy konağı başka bir mahalle nakledilmekle bina İslâm Köyü parti ve Halkodasına tahsis edilmiş bulunuyor. Kaza parti reisi ile görüşülerek parti adına tapulandırılması için çalışmaları tavsiyesinde bulunulmuştur. Demirbaş defterleri mevcut ile tetabuk etmekte ve bunlara iyi bakılmaktadır.”¹⁵¹

1948 yılı Talat Simer'in CHP Sekreterliğine sunduğu raporda, Kütahya bölgesi muhasebe ve kayıtları hakkında şunlar yazılmıştır;

“Muhasebe ve ayniyat İşleri:

Bütçe ve tatbikatı: Kütahya il idare kurulunun yüksek makamlarınca tasdikli (1948) yılı bütçesinin gelir gider toplamları (22.493) lira olarak bağlanmıştır.

İl idare kurulunun, kongrece kabul edilmiş olan bütçesinin yekûnu gelir yekûnu evvelce (24.513) lira olarak tespit edilmişse de bütçenin merkezden yardım

¹⁵¹BCA., 490. 01/1578.430.2.s.31.

hanesinde görülen (5.040) lira merkez, yardımının (3.020) liraya indirilmesiyle hasebiyle (22.493) liraya düşmüştür.

Bu güne kadar tahakkuk ettirilen varidat arasında genel merkezin göndermiş olduğu (3.020) lira dışında kalan tahakkukatı alınmasına imkân hâsıl olamadığı yapılan masrafların da kayıt üzerinde bir toplamı verilemediği cihetle bu hususta arz-ı malumata imkân bulunamamıştır.”¹⁵²

“Kasa defteri: Mevcut olup vukuatı ancak bu senenin mart ayı sonuna kadar üç aylık geçirilebilmiş, nisandan bu yana yapılan muamelatın hiç biri deftere işlenmemiştir. Bu sebeptendir ki: bütçe tatbikatı kısmında da arz ettiğim vechiyle bu güne kadar olan kesin hesabın çıkarılması mümkün olamamış, yalnız, ilk üç aylık:

Alınan gelirin toplamı (4.378)' lira (48) kuruş

Verilen giderin toplamı(3.669) lira (57) kuruş olduğu görülmüştür.

Keza, kongrece seçilen denetçiler tarafından ilk altı aylık hesabat gözden geçirilerek raporu tanzim edilmemiş olduğundan, denetçilerin davet edilerek birinci altı aylık raporun tanzim ettirilmesi tavsiye edilmiştir.

Banka defteri, banka muamelatının kaydı için ayrı bir defter tutulmamış olduğundan banka muamelatı, çek defteri ile bankanın gönderdiği mektuplar üzerinde incelenebilmiştir. Muhasebe yönetmeliği gereğince tutulması icap eden banka defterinin basılmakta olduğu bildirilmiştir.”¹⁵³

3.4. PARTİLİLER ARASINDAKİ SİYASİ ÇEKİŞMELER

Kütahya bölgesinde partililer arasındaki siyasi çekişmeler, parti müfettişlik raporlarına yansımıştır. Partililer arasındaki çekişmeler, Parti yönetimlerince çok önemsenmiş, çekişmelere çözüm getirmek için parti müfettişlerinin raporları incelenmiştir.

1936 yılında, CHP Genel Sekreterliğinin Uşak ilçesinde partililer arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için, Kütahya bölgesi müfettişi Ragıp Akçayı görevlendirmiştir. Görevlendirme yazısında: “Uşak ilçesindeki parti örgütümüzde kamu kongrelerinde hadiseler çıktığı ve bu yüzden bir kaç vatandaşın mahkemece

¹⁵²BCA., 490. 01/681.308.1.s.43.

¹⁵³BCA., 490. 01/681.308.1.s.44.

mahkûm edildiği bildirilmektedir. Parti yönkurulları üyeleri arasında geçimsizlikler olduğu söylenmektedir. Partiye kayıtlı olmayanlardan bazılarının yönkurul üyeliklerine alındığı iddia edilmektedir. Partiye kaydolmak için başvuranların birçoklarına cevap dahi verilmediği, Bazı kamu yönkurulları ile ilçe yönkurulu arasında anlaşmazlık olduğu, bu işlere ait evrakın tetkikinden anlaşıldı,” denilmektedir. CHP Genel Sekreterliği Uşak ilçesindeki parti örgütünün durumlarının incelenmesi ve düzeltilmesi için yapılacak işlerin öğrenilmesini gerekli gördüğünden 7.4.1936 Salı günü toplanan geniyönkurul, işi yerinde tetkik ettirmek için Kocaeli Saylavı Ragıp Akça’yı görevlendirmiştir.¹⁵⁴

1937 yılında parti teşkilatını teftiş eden Manisa milletvekili Kazım Nami Duru’nun raporunda il ve ilçelerdeki ihtilaflara dikkat çekilmiştir. Rapora göre;

*“Halkın parti teşkilatına karşı ilgisi iyi olmakla beraber yeterli derecede değildir. Merkezde disiplin var fakat şevk ve heyecan uyandıran bir çalışmaya rastlanmıyor. Simav, Tavşanlı ve Emet ilçelerinde ihtilaf yoksa da Gediz ve Uşak üyeleri arasında anlaşmazlık yaşanmaktadır. Gediz parti kurulu sözde iyi durumdadır. Uşak’ta parti teşkilatı aile nüfuzları arasında bocalamaktadır. İl dâhilinde parti işlerinde göze çarpar suiistimal yok, yalnız ihmal vardır. Hesaplar karışık ve parti teşkilatında işler yolunda gitmemektedir.”*¹⁵⁵

Ayrıca raporun devamında Kazım Nami Duru; Parti işleri normal olarak yürümektedir. Yalnız Uşakta kronik bir hale gelmiş olan mahalli ihtilaflar ve daimi ihbar ve ithamlarla Parti genel merkezimiz pek yakından meşgul olduğundan her üye tarafından yapılmış olan esaslı teftiş neticesinde varılan hakikatlerden daha fazla bir malumatımız olmadığından bu hususta bir maruzatta bulunamayacağız. Umumi olarak, bu iş merkezce ne kadar çabuk halledilirse muhiti o kadar sevindireceğini arz ederiz, demektedir.¹⁵⁶

Kütahya Bölgesi Parti Müfettişi Adnan Menderes’in 1940 yılında kaleme aldığı raporda, *“idare heyetinin içtimaî, siyasi ve ahlâkî vaziyetleri bakımından halk nazarındaki sevgi, saygı ve sempati derecesinin iyi olmadığını söylenmektedir. Nedeni olarak İdare Heyeti Başkanı Memduh Ispartalıgil, efradı kalabalık bir ailenin*

¹⁵⁴BCA., 490.01/680.302.1.s,100.

¹⁵⁵BCA., 490.01/680.302.1.s,69.

¹⁵⁶BCA., 490.01/680.302.1.s,77.

çocuğudur, tahsili ortadır. Babasının kalan serveti israf etmiş ve sıkıntıya düşmüş olduğundan Parti işleriyle uğraşması, Halk arasında, bir paralı vazifeye -belediye reisliği, umumî meclis daimî encümen azalığı gibi- geçinmek maksadını güdüyor olduğuna haml olunur. Filhakika, bilhassa belediye başkanı olmak, mümkün olamadığı takdirde ise daimi encümene seçilmek, üzerine titrediği emellerdir. Bunun için belediye başkanını düşürmek maksadı ile türlü faaliyetlerde bulunur ve bunların tamamının gizli kalmasına çok çalışır.”¹⁵⁷

Adnan Menderes’in 1940 yılı raporunda Simav kazası ile ilgili “son kongreye kadar Belediye Başkanı Sadık Ülken aynı zamanda Parti ve Halkevi başkanımızdı. On senelik başkanlığı zamanında hiç bir iş yapmamış olan bu zatın elinden parti ve Halkevi başkanlığını almanın ve heyete yeni arkadaşlar seçtirmenin bir zaruret olduğunu Simav’a ilk gidişinde görmüştüm,”¹⁵⁸ denilmektedir. Menderes raporunda konuyu daha da ileri götürerek şunları yazmıştır.

“Simav’da Partinin durumu hiç bir yerle kıyas kabul etmeyecek derecede kötüdür. Simav’da bir Parti ve Parti teşkilâtı vardır, diyebilmek için ne kadar hüsnüniyet gösterilirse gösterilsin, mümkün değildir, ne aza defteri var, ne teklif varakası var, ne dosya var, ne toplantı var, Hiçbir şey yok. 1936 senesinde 1939 sonuna kadar yalnız dört toplantı yapılmış, tabii bu toplantılar da her kongreden sonra yeni seçilen heyetin kendine başkan seçmek için yapacağı zarurî toplantılar.”

Simav kazasında eski parti başkanlığı ve Halkevi başkanlığı yapmış, Sadık Ülken’in yöneticiliğini kötülediği ve onun yerine seçilen kişileri övdüğü raporunda Menderes, Sadık Ülken’in seçilen yeni ilçe parti başkanı ve Halkevi başkanını çekememe durumundan bahsetmektedir;

“Vilâyet ve kazalar idare heyetindeki arkadaşlarla sair alakalıları üzerinde vilâyet parti reisliğini kıfayete yapabilecek evsaf ve karakterde olduğu kanaatini yaratmış değildir. Vilâyet parti reisliği için kâfi derecede sayılmış ve sevilmiş olduğu iddia olunamaz.”¹⁵⁹

¹⁵⁷BCA., 490.01/680.302.1.s,79.

¹⁵⁸BCA., 490.01/680.302.1.s,12.

¹⁵⁹BCA., 490.01/680.302.1.s.4.

1939 yılında CHP Uşak Kaza İdare Heyeti Reisi Rıza Topuz'un parti işleriyle ilgilenmediği, bunun nedeninin de milletvekili yoklama listesinde ismi bulunduğu halde kazanamamasından kaynaklandığı ifade edilmiştir;¹⁶⁰

“Bu yılki kongrede geçen yıl kaza idare heyeti reisi olan Rıza Topuz seçilmemiş ve yerine Mehmet Tekiş seçilmiştir. Heyette, başka değişiklik yoktur. Rıza Topuz'un parti işleri ile meşgul olamadığı için seçilemediği söyleniyor. Rıza Topuz reis seçilmediğinden beri parti işleri ile layıkıyla meşgul olamamış ve bundan bir ay evvel rahatsızlığını ve tedavi için İstanbul'a gideceğini sebep göstererek vilayet idare heyetinden izin istemiştir. Garibi şu ki bu izin meselesinden kaza idare heyeti arkadaşlarını haberdar etmemiştir. Arkadaşlarının söylediklerine göre gerek bu tarz hareketleri gerekse parti işleri ile alakasızlığı mebus yoklama listesinde ismi mevcut olduğu halde kazanamamış olmasından doğan bir neticedir.”¹⁶¹

Kütahya Bölge müfettişi Dr. H. Vasıf Somyürek, 1942 yılında yazdığı birinci teftiş yılı raporunda ilçelerle ilgili bilgi verirken dikkat çekici ve farklı olarak Uşak kazasında partililer arasındaki husumetin sebebi hakkında şunları söylemektedir;

Uşak kazası parti idare heyetini teşkil eden azalar başta Hakkı Yağcı olmak üzere sırasıyla Orhan Kamil Kabalak, Mehmet Tiritöğlü, Hüsnü Akarcalı, Mehmet Kemal Tekeş, Mehmet Nacak, Tahsin Kırhallı bundan evvelki teftişte içtimai, siyasi, ahlaki durumları bakımından halk nazarında sevgi, saygı ve sempatili görünüyordular. Ama halk nazarında sevgi, saygılarını kaybetmişlerdir. Nedenini, Somyürek şu şekilde izah etmektedir;

“26.11.1942 tarih ve 211 sayılı raporda tafsilen arzedildiği veçhile son belediye seçimini müteakip aralarında meclis reisi intihabı münasebet ile 27.10.1942 tarihinden ibtidar eylemek üzere devam ede gelen anlaşmazlıklar var. Bu anlaşmazlığın neticesi Hüsnü Akarcalı, Mehmet Kemal Tekeş, Mehmet Nacak, Tahsin Kırhallı, parti idare heyetini terk etmek istediler. Ayrı bir idare heyeti teşkili gibi harekete yeltendiler. Ayrılan bu arkadaşların yerine yeniden getirmek, sırasıyla ikmal olunan kaza idare heyetinin bunları müstaî telakki ile beraber ikinci ihtar cezasıyla cezalandırılmalarını istemektedir.

¹⁶⁰BCA., 490.01/680.302.1.s.8.

¹⁶¹BCA., 490.01/680.302.1.s.11.

Bu kişilerin parti faaliyet ve hizmetlerini sekteye uğrattıklarını söylediler. Bu kişilerin kabahatleri parti yüksek kademelerine arzı malumat edilmeyerek, partiye müteallik işlerin parti içinde hal ve çaresine de başvurulmayarak doğrudan doğruya resmi makamlara ve mahkemeye intikal ettirmişlerdir. Bu durum şayanı esef ve müstahakı ceza hareketlerinden dolayı evvelce mevcut sevgi, saygı ve sempatilerini kayıp etmiş bulunmaktadırlar."¹⁶²

1948 yılında Dr. Talat Simer'in partililer arasındaki siyasi çekişmelerle ilgili olarak raporunda şunları yazmıştır.¹⁶³

"İl idare kurulunun teşkili ve Kütahya il kongresinin cereyan tarzı, o zaman yüksek katınıza vaki olan şikâyetler, Kütahya parti ailesi arasında öteden beri mevcut huzursuzluğun ve geçimsizliğin tam bir ifadesidir denilebilir.

1946 milletvekili seçimi esnasında, Vali Teyfik Hadi 'nin aleyhimize yaptığı iddia olunan müdahale ve mazbata tahriratının hakikati bilinmemektedir. Bununla beraber, hadisenin Alâettin Tiritioğlu arkadaşımızın ruhunda yaptığı kötü tesir ve yine bu işte yardakçılık ve düzenbazlık ettiği söylenen, hala iş başında bulunan arkadaşlar hakkında hâsıl olan fena intiba ve kanaat bütün bu geçimsizliklerinden kaynaklanmaktadır," denilerek seçim yenilgisinin faturası partililer arasındaki siyasi çekişmeler olarak gösterilmektedir.¹⁶⁴

3.5. PARTİ TEŞKİLATLARININ YAPTIĞI SİYASİ FAALİYETLER VE YAYINLAR

1938 yılı teftiş raporunda Kazım Nami Duru, parti teşkilatının yapmış olduğu siyasi faaliyetler ve yayınlar hakkında şu bilgileri vermektedir;

"Halkın Parti teşkilâtına karşı ilgisi iyi olmakla beraber kâfi derecede değildir. Merkezde disiplin var fakat şevk ve heyecan uyandıran bir çalışmaya rastlanmıyor. Simav, Tavşanlı ve Emet ilçelerinde ihtilâf yoksa da Gediz ve Uşak üyeleri birbirleri ile çarpışmaktadır. Üyeler, tesanütlerini ifa etmemektedirler. Gediz parti kurulu sözde murat bir durumda, Uşak'ta Parti teşkilâtı aile nüfuzları arasında bocalamaktadır. İl

¹⁶²BCA., 490. 01/274.1097.1.s.16.

¹⁶³BCA., 490.01/680.308.1.s.27,28.29.

¹⁶⁴BCA., 490.01/681.308.1.s.15.

*dâhilinde parti işlerinde göze çarpar suiistimal yok, yalnız ihmal var. Hesaplar intizamsız. Umumiyetle Parti teşkilât cansız bir kadro halindedir.”*¹⁶⁵

1939 yılı teftiş raporunda Adnan Menderes, Kütahya parti teşkilatının yapmış olduğu siyasi faaliyetler ve yayınlar hakkında şu bilgileri vermektedir;

*“Vilayet idare heyeti Parti prensiplerini halka yaymak için hiçbir faaliyette bulunmamıştır. Ancak kendi aralarındaki didişmeler ile vakit geçirmektedirler. Kazaları hatta gözlerinin önünde Kütahya içindeki merkez kaza, nahiye, mahalle ve ocakları son zamanlara gelinceye kadar asla gitmemişler. Oralarla meşgul olmamışlardır. Yalnız Halkevi faaliyetlerin, Parti prensiplerinin halk arasında yayılmasına faydalı olduğunu düşünmektedirler. Parti prensiplerini halka yaymak yolunda müspet faaliyetlerine şahit olmadım. Bugüne kadar bütün Parti işlerinde tam bir lakayt ve ihmal göze çarpmaktadır.”*¹⁶⁶

Raporun devamında Adnan Menderes Uşak ile ilgili ayrı bir bahis açarak, Parti teşkilatının yapmış olduğu siyasi faaliyetler ve yayınlar hakkında şunları ifade etmektedir; *“Arkadaşlar, Uşak kazası dâhilindeki Halkevlerinde Parti prensiplerini halk arasında yaymak maksadıyla konuşmalar yapıldığını ve konferanslar verildiğini söylüyorlar. Her halde çok canlı ve çalışkan görünen Uşak Parti idare heyetinin Parti prensiplerini halk arasında yaymak konusunda çok gayret ediyorlar”*.

Yayınlar konusunda Menderes, şunları ifade etmektedir; *“Kütahya ’da haftada bir “Kütahya” isimli gazete yayınlanmaktadır. Gazetenin müdürü, eski Halkevi başkanı Halil Kadri'dir. Kendisi ile sık sık temasa gelerek Parti hareket ve faaliyetlerinin bu gazete de yer bulması ve Parti prensiplerinin yayılabilmesinde gazetenin vazife alması hususlarını görüştük. Parti idare heyetimizin bu gazete ile daha sıkı münasebet tesis edecektir”*.¹⁶⁷

1941 yılı II. Teftiş raporunda Hasan Vasfi Somyürek;

“Parti teşkilatımızın kanun ve nizamnamemize uygun bütün dilek ve isteklerin yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Parti teşkilatımız da hükümeti her yönden muvaffak etmek için bütün kuvvetiyle çalışmaktadır.

Parti reisi partiyi alakadar eden işler için hükümet emirleriyle söz ve yazı ile temaslarını yapmakta bu tarz ile Hükümet otoritesini kurmak ve işletmek prensibi üzerinde çalışmakta olduğu görülmektedir.

¹⁶⁵BCA., 490.01/680.302.1.s.58,59.

¹⁶⁶BCA., 490.01/1390.616.1.s.50.

¹⁶⁷BCA., 490.01/274.1097.1.s.58.

Parti prensiplerimiz vatandaşlara her vesileyle ve fırsatlarla usanmadan söyleme, anlatma ve yayma yolundaki çalışmaları Halkevi ile uyum içinde konferanslar tertibi suretiyle, kongreler hazırlık vesileleri ile yapılmakta olduğu görülmekle beraber bu yoldaki çalışmalara daha da hız vermeleri tavsiye edilmiştir.”¹⁶⁸

1948 yılı teftiş raporunda Talat Simer, Kütahya parti teşkilatının yapmış olduğu siyasi faaliyetler ve yayınlarla ilgili CHP Genel Sekreterliğine göndermiş olduğu yazıda; Partinin bu ilde en küçük bir gazetesi dahi yoktur. Gerçi karşı partilerin durumu da bu şekilde olmakla beraber yapılan kötü propagandaları önlemek ve yapılması gereken neşriyatı yapmak için bu ilin mutlak olarak mahallî iyi bir gazeteye ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca böyle bir gazete nasıl hazırlanacak, maddi ne kadar para gerekli, planlaması konusunda raporunu CHP genel sekreterliğine sunmuştur.¹⁶⁹

3.6. KÜTAHYA MİLLETVEKİLLERİNİN RAPORLARI

Kütahya milletvekilleri tarafından 1935-1950 yılları arası tutulan raporlar Kütahya'nın siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve sportif yapısına dair kayda değer bilgiler vermektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi IV. ve V. Dönem Kütahya Milletvekilliği yapan Ömer Dinç'in, Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliğine gönderdiği raporda anlattıkları, Kütahya'nın siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal yaşamına dair bilgi edinmemizi sağlamaktadır:

“Bu sene tatil devresinde seçim bölgem olan Kütahya merkez, Tavşanlı, Uşak, Gediz ve Simav kazalarını ve bazı köyleri ziyaret ettim. Kütahya ve muhiti umumiyet itibari ile sağlık ve kazanç bakımından iyi bir vaziyettedir. Mahdut bazı bölgelerde hayvan hastalıklarına karşı da tedbirler alındığı görülmektedir.

Ziraatla birlikte halıcılık, dokumacılık gibi sanatların da maişet vasıtası teşkil ettiği Uşak kazasında sanayisinin durgunluğu yüzünden az çok sıkıntı çekildiği hissedilmektedir. Diğer kazalarımızda bu haller yoktur. Merkez kazasının bazı

¹⁶⁸BCA., 490.01/274.1097.1.s.58.

¹⁶⁹BCA., 490.01/681.308.1.s.58.

köylerinde harman esnasında zuhur eden seller mahdut zararlara sebebiyet vermiş ise de Ziraat Bankası yardımları gerek bu köylerde ve gerek muhtaç diğer köylerde vaziyeti düzeltmeğe yaramıştır.

Orman Kanununun tatbikatında alışkanlıklardan doğma bazı müşkülattan da şikâyet edilmekte ve köylülerin ihtiyaçları için vaki müracaatları üzerine kış ortalarına kadar muamelenin geciktirildiğinden bahis olunarak nihayet teşrin iptidalarına kadar orman idaresince işlerin hazırlanmış bulunması temenni edilmektedir.

Halkevi teşkilâtı bulunan yerlerde ve bütün parti teşkilâtında çalışmalar mucibi memnundurlar. Ufak tefek seçim dedikoduları haricinde birliğimizi bozacak çekişmelere de tesadüf etmedim.

Gördüklerimin bu muhtasar ifadesini en derin saygılarımla arz eylerim. ”

Kütahya Milletvekili, Ömer Dinç

22.12.1938

5. ve 6. dönemlerde Kütahya milletvekili olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak, edebi kişiliğini konuşarak yazdığı, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği raporunda, Kütahya'nın siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve sportif yapısına dair her bakımdan çok önemli, kayda değer bilgiler vermektedir.

“1938 Temmuzunda seçim bölgem hakkındaki tetkiklerimi hâvi rapordur.

İlk fatihleri Selçukilerin inkırazından sonra Kütahya keremyan oğullarına geçmiş onlarda memleketi Sultan Bayezid'e verdikleri kızlarına cihaz olarak Hüdavendigâr gaziye teberru etmişlerdir.

Osmanlıların bu suretle tasarruflarına giren Kütahya, asırlardan beri o devirlere mahsus karakterini muhafaza etmektedir. Hesapsız cami, mescit, medrese, tekke, çamur sıvalı evler, kısmen hala mevcut olan bakımsız dar dolambaç sokaklar bu tarihî taassup betaetinin yedikarı olarak kalmış imparatorluk devrinin kısa himmetleri bu orta yaş manzarasını değiştirememiştir.

Söylendiğine göre demiryolu inşaatına başlanacağı sırada bu eski tassup mirasının terakki husumetkârlığı tesiri ile halk bu gâvur icadının şehre sokulması aleyhinde bulunmuştur, Fakat demiryolunun memlekete saymakla bitmeyen yararlıklarına şahit olunca ve bahusus Cumhuriyet idaresinin irşadı ile gözü açılan ahali zihniyetini değiştirerek hükümetin ilerleme yolundaki büyük himmetlerine içten iştirake hazırlanmış bulunmaktadır. Temasa geldiğim halk ve bilhassa gençlerden bu hususta çok iyi intibalarla ayrıldım. Ancak toprağın altı, üstü, suyu havası büyük servet kaynağı olan bu memleket tabiyat hazinelerinin anahtarlarını vermek için kafa, kol, bacak, makine himmetlerinin modern faaliyetlerini beklemektedir. Tabiatın bu mev'ut zenginliklerinden istifade ve istihsal çarelerini bilmeyen gafil, atıl eski idarelerin kayıp ettikleri menfaatleri tazmin ettirecek her taraf hemen bakir bir halde gibidir. Henüz zihniyet değiştiren memleketler bu yenilikleri dimağlarında pekiştirmek için manevî yardımlara da muhtaçtır.

Okul ve Halkevlerinin çoğalmasıyla beraber verilen konferanslar yalnız nazari mahiyette kalmayarak bunlara tatbiki birer şekil aldırılması için de çareler düşünülmelidir. Her şeyden önce yeni terbiye sisteminin tatbikinde ehemmiyetle meşgul olunacak zümre gençliktir. Stadyum, Halkevleri, sinema, tiyatro gibi bu namlara müstehik kurumlar bulunmadığından, gençliğin bir kısmı aziz vakitlerini kahvelerde tavla oyununun şakırtısına hasretmeyi eğlence saymaktadır.

Tiren penceresinden seyrine doyamadığım tabiat güzelliğinin ruha verdiği bedi'i inşirah yeryüzündeki bu cennet örneklerinin arasında birer toprak kümesinden ibaret köylere tesadüf ettikçe makûs bir tesirle gözlerim yaşarıyordu. İlk padişahlar devrinin vücuda getirdikleri mebaniyi inkıraza dönen saltanat idareleri korumayı hiç bilmemişlerdir. Köprü, çeşme, han, hamam, cami, medrese, kışla bu küme küme taş yığınları şimdi tarihî birer mezarlık manzarası hüznünü veriyor. Şimdi yıkık minarelerde taşlar ezan okuyor, Yeşilliklere bürünmüş muhteşem harabe kovuklarında vahşi hayvanlar barınıyor insan mazileri ihtişamlı bu ölü memleket kısımlarıyla toprak kulübeli, köyler arasında düşünceye dalınca zamanın yıkıcılığına mukavemet edemeyen milletleri tabiatın ne hale getirdiğini görüyor. Bu mermer vestiyerler nedir? Bu temelsiz, penceresiz toprak evler ne oluyor? Buraların sekeneleri o ihtişamdanda bu sefalete nasıl düştüler? Heybetli harabelerini gördüğümüz bu taş abideleri kuranlar ne oldular? Bu toprak kulübeciklere sığınanlar nereden çıktılar? Bunlar hep aynı

Türklüğün fertleri değilmidirler? Bu sorguların cevaplarını bize Osmanlı tarihi verecektir.

Cumhuriyet idaresinin imparatorluktan teslim aldığı (daha doğrusu harben ecnebilere aldığı) eski, yeni bu iki memleketin mukayesesi bizim için çok enteresan bir derstir. Cumhuriyet asırlarca süren cehalet, taassup ve ihmalciliğin ruhlara mezcettiği tereddüt ile güreş sahasındadır. Yeni rejim imanına açılan vicdanların uyanık, duraksız faaliyeti ile mazinin karanlığından uzaklaşabileceğiz. Bu kuvvetti de Atatürk'ün bize verdiği direktif ilhamlarından alacağız, imanlı cidalle devamlı uğraşmanın büyük mucizeler yarattığı misalini de onun büyük dehasında gördük. Eksikliklerimizi bilmek ileri merhalelere ermek için ilk vasıta. Bunlarında neler olduğunu Anadolu seyahati gözlerimizin önüne apaçık serpiyor. Gençlik, yurdunun tarih dersini karış karış bu geniş sahalarda görmelidir.

Ne imişiz? Ne olmuşuz? Ne oluyoruz? Birbirini takip eden bu üç soru sormalıyız.

Hiç bir millet tarihinde bizimki kadar ibretli değildir. Kütahya'nın önündeki verimli vadiye bakan yüce çam ormanları bediiyet, hava letafeti bakımlarından duygulu ruhlara verdiği ilhamlarla eşsizdir.

Sıcak bir yaz gününde tırmandığımız bu dik bayırların çam gölgeleri altında erimiş elmas berraklığı ile akan suları karlıktan sızdırılmış kadar soğuk belki de övülen kevserden lezzetlidir, Bardak bardak içtikten sonra bir çini mavi gökte saflığına, bir zümrüt yeşil ovaya bir de üzerlerinde güneşin çam gölgeleri ile uymadığı toprağa baktım. Tabiat güzelliği ile müstarek bir vecde düştüm. Peygamberin cennetine çığırsalar red edecek bir istiğna ile ebediyyen istiğrakta kalayım istiyordum. Bu dünya uçmağının bir kaç tebdili hava çadırı kurulmuş bedii bayırlarında sekene olarak keçiler otluyordu. Kim bilir ne kadar dertlere deva olan bu su, hava, güneş iksirlerinden tesisatsızlık yüzünden biz mülk sahipleri istifade edemiyoruz. Zenginlerimiz iklimin şifa sonucu hassalarınca nisbet kabul etmez dunluktaki Avrupa kürlerine para döküyorlar. Son teknik ve konforlu kurumlarla bu iklim asrileştirilse biz şifa aramaya Avrupa'ya gitmezdik. Avrupalı bize gelirdi. Şimdilik teknik ve konforda bir tarafa bırakalım şehirde oda kapısı tutar, penceresi, kapanır, döşeğinde yatılır en basit bir sığınak bulamadık.

Otel adı verilen yerler hiçte bu kullanışa uygun olmayan viranca adı taşra evlerinden bozma binalardır, Kütahya'da yattığımız gecenin sabahında iğrenmeden yüzünüzü yıkayacak bir musluk bulamadık. Tabii ihtiyaçlara tahsis edilmiş 10 oda için tek bir mahal vardır. O da tiksinden kalemin tavsif edemeyeceği bir haldedir. Uşak'ta tahtakurusu hücumuna uğradık. Bu han bozuntularını otel olarak ne kadar düşük bir rakamla ifade etsek yine tasnife girmez. Buralarda geceleyen ecnebilerin memleketimizden kötü intibalarla döneceklerine şüphe yoktur.

Kütahya Halkevi Başkanı Bayan Fatma ile görüştim, Robert Kolej tahsilli, çok münevver bir kadın. Zamanlarını ve icra vasıtalarını bekleyen projelerden bahis etti. Bunları gerçekleştirmek için çalıştığını söyledi. İş ilerleme tarzlarının biri birine bağlı olduğunu anlattı. Uşak Halkevi tarafından bazı istekleri havi olarak verilen notları büyük huzura içten derin saygılarımı sunarak aynen takdim ediyorum. ''

Hüseyin Rahmi Gürpınar

Kütahya Milletvekili 07.10.1938

4. BÖLÜM: HALKEVLERİ ve FAALİYETLERİ

Halkevleri eğitim, sosyal, kültürel, spor faaliyetler ile halka kucak açması açısından döneminde oldukça önemli görevler ifa eden kurumlar olmuştur. Parti müfettişleri, Halkevlerini teftiş ederek hazırlamış oldukları raporlarda Halkevleri ve Halkodalarının faaliyetlerine, sorunlarına ve teşkilat yapılarına geniş yer ayırmışlardır. Gördükleri eksikleri ve istekleri parti genel merkezine iletmışler, Halkevleri ve Halkodalarının daha aktif olmaları için ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir.

Cumhuriyetin ilanı, ülkenin refahı ve bilincinin oluşturulmasına yönelik çalışmaların başladığı dönemdir. CHP’de 1927 ve 1931 yıllarındaki kurultaylarda inkılâpların milli benliğe sindirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Atatürk, inkılâpların halka benimsetilmesi, sosyal, sanatsal, kültürel gelişmelerin yaygınlaştırılması amacıyla kurulmuştur. Bu amaçla, yurdun değişik yerlerinde çeşitli isimlerle anılan dernek ve vakıflar, “Halkevleri” adıyla birleştirilerek, çalışmaların tek elden yürütülmesi amaçlanmıştır.¹⁷⁰

Cumhuriyet Halk Partisi, önemli çalışma ve araştırmalar sonrası Halkevleri için bir talimatname hazırlamıştır. Talimatnameye göre Halkevleri dokuz şube ile kurulmuştur.¹⁷¹Bu şubeler, dil, edebiyat, tarih-güzel sanatlar, temsil, spor, içtimai yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve neşriyat, köycülük, müze ve sergi şubeleridir.

Talimatnameye göre Halkevlerinden yapılması istenilen faaliyetler sınıflandırıldığında;

- a. Fikir sahasında yapmaları istenen çalışmaları: konferanslar, tarihi tetkikat, dersaneler, folklor - etnoloji, kütüphaneler, okuma odaları, yayın (kitaplar, dergiler çıkarma).
- b. Güzel sanat sahasında yapmaları istenen çalışmaları: Raks (milli oyunlar), kukla-karagöz oyunu çalışması, tiyatro, resim, müzik, fotoğraf, sinema.
- c. Beden eğitimi alanında çalışma yapmaları,
- d. Sağlık ve sosyal yardım alanında çalışmaları,

¹⁷⁰Sefa Şimşek, “Bir ideolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951”, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002, s.21-22.

¹⁷¹Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, Ankara, 1940, s.3.

- e. Köy işleri,
- f. Halkı ilgilendiren bütün konularda telkin ve irşat alanında çalışmalar yapmaları istenmiştir.¹⁷²

19 Şubat 1932'den itibaren açılmaya başlanan Halkevleri çok hızlı bir şekilde başta Ankara olmak üzere, Samsun, Eskişehir, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa ve İstanbul'da açılmış, daha sonraki yıllarda diğer illerde açılan Halkevleriyle bu sayı kısa sürede 500'ü bulmuştur.¹⁷³

4.1. KÜTAHYA HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

Kütahya Halkevi dil, tarih ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayım, köycülük olmak üzere dokuz şubesi ile 24 Haziran 1932 yılında açılmıştır.¹⁷⁴

Kütahya Halkevi'nin müze ve sergi şubesi hariç, tüm şubelerde teşkilatlanması çok hızlı gerçekleşmiştir. Açılma kararından sonra teşkilatlanması bir ay içinde tamamlanmıştır.¹⁷⁵

Kütahya Halkevi üye sayılarına bakıldığında, kayıtlı üyelerin sayısındaki artış halkevi faaliyet raporlarında görülmektedir. Kayıt edilen üye sayısındaki artış Kütahya Halkevi'nin başarısını göstermektedir. Kütahya halkı tarafından Halkevi faaliyetlerinin de beğenildiği anlamı da taşımaktadır.

¹⁷²Halkevleri İdare ve..., s.7.

¹⁷³Kadir Şeker, "CHP Parti Müfettişlerinin Isparta ve İlçe Halkevi Raporları (1940-1942)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2011, Sayı:24, s.39.

¹⁷⁴Esra Sarıkoyuncu Değerli ve Hasan Yapıcı. "Tek Parti Dönemi Kültür Kurumlarına Bir Örnek: Kütahya Halkevi", *Dumlupınar University Journal Of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, S. 1-14.

¹⁷⁵Havanur Şahin, *Kütahya Halkevi Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2010, s.16.

Kütahya Halkevi üye sayıları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir;

Tablo 6: Kütahya Halkevi Üye sayısı (1932)

Şube	Tarih	Üye Sayısı
Dil, Tarih, Edebiyat	19 Temmuz 1932	50
Güzel Sanatlar	19 Temmuz 1932	49
Spor	14 Temmuz 1932	65
Temsil	2 Temmuz 1933	33
Sosyal Yardım	19 Temmuz 1932	129
Halk Dershaneleri ve Kurslar	19 Temmuz 1932	109
Kütüphane ve Yayın	19 Temmuz 1932	60
Köycülük	19 Temmuz 1932	224
Toplam		719

Kaynak: Şahin, a.g.t., s. 21

Tablo 7: Kütahya Halkevi Üye sayısı (1935)

Şube	Üye Sayısı
Dil, Tarih, Edebiyat	28
Güzel Sanatlar	68
Spor	51
Temsil	90
Sosyal Yardım	134
Halk Dershaneleri ve Kurslar	25
Kütüphane ve Yayın	12
Köycülük	224
Toplam	632

Kaynak: Şahin, a.g.t., s. 22

Tablo 8: Kütahya Halkevi Üye sayısı (1937)

Şube	Üye Sayısı
Dil, Tarih, Edebiyat	29
Güzel Sanatlar	72
Spor	83
Temsil	107
Sosyal Yardım	129
Halk Dershaneleri ve Kurslar	69
Kütüphane ve Yayın	152
Köycülük	252
Toplam	893

Kaynak: Şahin, a.g.t., s. 22.

Sosyal, kültürel, sanatsal ve spor eğitimlerinin verildiği kurumlar olan Halkevlerinde en çok köycülük ve sosyal yardım şubeleri aktif olup, üye sayıları diğer şubelerden fazlaydı.¹⁷⁶

Halkevi başkanları, Halkevi tüzüğüne göre idarî heyet tarafından seçilmekteydi. Halkevi idare heyeti, bölgenin sevdiği ve saydığı kimseler olmasına dikkat edilmekteydi. Kütahya Halkevi başkanlığını yürüten kişiler incelendiğinde başkanların Kütahya'nın ileri gelen eğitimli kişiler olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Kütahya Halkevi Başkanları

Yıllar	Halkevi Başkanları
1932-1935	Halil Kadri
1936	Nuri Erman
1937-1939	Fatma Dural
1940	Selahattin Cemal Kutman
1941	Emin Toktar
1942	Emin Atacı
1943-1944	Zihni Kutlu
1945	Hamdi Halit Yener
1946	Talat Çini, Remzi Ergene
1947	Remzi Ergene

Kaynak: Şahin, a.g.t., s. 23.

Kütahya Halkevinin ilk başkanı Halil Kadri seçilmiştir. Çalışmaları Kütahya halkı tarafından takdir edilen bir başkan olmuştur. Başkanlık yapmadığı dönemlerde de Halkevinin faaliyetlerinde aktif görev almıştır. Halil Kadri'den başkanlığı devir alan Nuri Erman olmuştur. Daha sonra, emekli öğretmen Fatma Dural'ın başkan olması dikkat çekmiştir. Çünkü bir kadının başkan olması o dönemde az rastlanılır bir durumdur.¹⁷⁷

1941 yılında, Kütahya vilayet merkezindeki Halkevinde 9 şube bulunmaktaydı. Kütahya Halkevine 50 bayan 1119 erkek olmak üzere 1169 kişi üye olmuştur.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Yapıcı, a.g.t., s.53.

¹⁷⁷ Şahin, a.g.t., s.17.

¹⁷⁸ BCA.,490.01/680.302.1, s,75.

Kütahya halkevinin1935 yılına ait bir yıllık çalışmalarına ait sunulan rapora göre; ulusal kültürün olabildiği kadar çok yurttaş arasında ve en az zamanda yayılıp derinleşmesini, devrimin diriltici yollarında duyarak, düşünerek yürüyenler sayısının her gün bir parça daha artması sağlanmıştır. Yöresel bir devrim konusu olarak da kadınlarımızın hayata ve sosyeteye geniş ölçülerde katılmasını hedef bilerek yürüyen evimiz, bu erge için gösterit, konferans, konser, büyüklerimizi ziyaret, sayım, bayram, düğün, balo, çay ve saylav seçimi gibi türlü vesilelerle 100 kadar toplantılara 20-25 bin yurttaş katılmıştır.¹⁷⁹

Kütahya Halkevinin bir yıllık çalışma raporu (1935)

1) *Dil, Edebiyat ve Tarih Kolu: Bu kolumuz öğrenik maddelerine ve devrim prensiplerine göre çalışmalarını planlamıştır. (Dil, edebiyat, tarih ve kültür) yöneylerinden az da olsa öz yapmaya çalışmıştır.*

*Dil: Bu kolumuz bugünün en büyük sosyal omurgası sayılan dil alanında iki çalışma yolu tutmuştur.*¹⁸⁰

1.*Dil devrimi için harç ve araç hazırlamak*

2.*Dil devrimi için yayılıp genişlemesini sağlamak*

Birinci aşamaya erişmek için:

- a. *Söz Derlemesi: Türk dili araştırma kurumunun ilk adım olarak verdiği (tarama dergilerinden) ve daha ileri bir atılım olarak ortaya koyduğu (kılavuzlarda) bulunmayan Türkçe sözleri derlemeye çalışılacaktır. Böylece ileride hazırlanacak (Büyük Türk Sözlüğü) için harç ve araç toplamayı ulusal bir ödev biliyoruz. Bu inançla öğretmenler, öğrenciler ve yersel dilciler eliyle halk dilinde yaşayan söz cevherlerini derleyip topluyoruz. Bunlar henüz ayıklanmamış 580 kelimeyi bulmuştur.*
- b. *Sentaks çalışması: Dilimizin gramer yapısını yükseltmek ülküsüne açılan sentaks (nahiv) anketleri üstünde ilgili bir gönül ile çalışıyoruz. Köyde, kentte masal ve atasözleri gibi dil yapısının en doğru gösteren halk bilgisi ürünlerini halk ağzından topluyor, toplatıyoruz. Bunların içindeki tarihsel gramer*

¹⁷⁹BCA.,490.01/989.829.1.s.33.

¹⁸⁰BCA.,490.01/989.829.1.s.41.

metotlarına uymayan halk deyimlerini gönderilen örneklere göre bastırılmış fişlere alıyoruz. Cümle elemanlarının türlü yerlerini ve anlam rollerini gösteren bu fişler büyük dilmenlerimize yani sentaks formülleri verecek, dil kurallarımızın zenginleşmesine yarayacaktır. Şimdiye kadar 30 masal toplamış, 20 kadarı fişlere geçirilmiştir.¹⁸¹

İkinci aşamaya erişmek için:

- a. Kılavuz komisyonunun bir aralık gazetelere verdiği (her gün beş kelime) listesine günü gününe, ayrı çizelgeler halinde bol bol bastırdık, bütün üyelerimize ve daha çok gazete alamayan halka düzenli dağıtıldı. Böylelikle yüzlerce kelimenin kolayca öğrenilmesi sağlanmıştır.
- b. Öz Türkçenin yazı ve konuşma diline geçmesini kolaylaştırmak için evimizde bir dil kursu açtık. Bu dil kursunda Türkçe sözlerin türlü anlamı, kuruluş ve dokunuş yolları yöntemleri öğretilmektedir. Hükümetteki sekreter, memleketteki tecimen gençler bu kurslara çok istekli görünüyor.

Dil devriminin yayılıp genişlemesi için hiçbir fırsat kaçırmamakta belli günlerde ve yıllık konferans serisinde dil konularına geniş yer ayırmaktadır.

Edebiyat:

Dil üzerinde şuurlu çalışan kolumuz, dilin mimarisi sayılan edebiyat alanında da uğraşmakta ve edebiyatın yapıcı ve yaratıcı rolünden geniş ölçüde yararlanmaktadır.¹⁸² Her türlü sosyal hadiseleri ve her çeşit kipleri Kemalist bir sanat objektifi altında inceleyen bu özlü eserler dinleyicilerin ve hele gençlerin ruhuna kadar, iniyor ve onları daha çok zevk ve heyecan duymaya, daha derin ve engin düşünmeye, daha yeni ve ileri prensiplerle yaşamaya alıştırtıyor.¹⁸³

Dil Tarih ve Edebiyat Kolu Çalışmaları:

- a) Dede Korkut masallarını okuma programı, b) Kütahya türkülerinin derlenmesi, c) Köylerde gezinti yapılması, d) Kütahya'ya ait sözlerin derlenmesi, e) Tercümelerin

¹⁸¹BCA.,490.01/989.829.1.s.41.

¹⁸²BCA.,490.01/989.829.1.s.42.

¹⁸³BCA.,490.01/989.829.1.s.43.

yapılması f) Frigya ve Eti uygarlıkları hakkında makalelerin yazılması, g) Türkçeye dair konferansların verilmesi yapılacaktır.

19 Temmuz 1932'de açılan bu kolun çalışmaları Halkevi kapatılana kadar yoğun bir şekilde sürmüştür. Nitekim çalışmaları irdelendiğinde şehre faydalı olacak olan bütün faaliyetler içerisinde bulunduğu görülmektedir. Bu açıdan Halkevinin en aktif kolu olduğu söylenilebilir.

Tarih: Öğreneğin ve bildirelerin sınırları içinde, çalışıyor antik izlere ait araştırmalar yapıyor. Kütahya tarihine ait maddeler, belgeler topluyoruz. Yeni Türk tarihi telakkisinin yayılıp genişlemesi, bütün dünya sosyalliğine ana olan Türklerin geçmiş yıllar içinde gösterdikleri sosyal ve sosyal varlıklarla tanıtılması için söylevler, olaşma ve aytaşmalar yapıyoruz.

Ar kolu: Kurulduğu günden beri çatısı altında uyuşturucu (şark musikisi) ne yer vermeyen evimiz ulusal ve modern müziğin zevkini çevremizde yaymak ve halkımızı bu canlı ezgilerin zevki içinde yetiştirmek hedefini gütmüş ve bu kolumuzun bu amaçlar içinde yürümesini sağlamıştır.¹⁸⁴

Spor: Kütahya Halkevinin spor kolu, bu alanda halka ve gençlere faydalı olabilecek önemli çalışmalar yapmıştır. Sporun kökleşmesine, sağlıklı ve dinç bir neslin yetişmesine çalışmıştır. Milli sporlarımızı canlandırmaya çalışmış, mahalli şartlar ve imkânlardan yararlanarak sporun her çeşidinin gençler arasında yayılmasında etkili olmuştur. Bu amaçla çeşitli spor karşılaşmaları düzenleyen şube, bulunduğu bölgede çeşitli spor kurumlarının gelişmesine de olanak sağlamıştır. Ayrıca çevre köy ve merkezlerle düzenlenen spor karşılaşmaları, toplumsal kaynaşmalara fırsat vermiştir.

Spor şubesi futbol ve güreş üzerinde çalışan kulüp ve elemanların tekamülü için elden gelen yardım ve teşvik yapılmış, bu örgütlerin güçlenmesi için her türlü araçların hazırlanmasına çalışılmıştır.

Spor Kolumun faaliyetleri güreş, futbol ve avcılık üzerinde yoğunlaşmış olup 1933 yılı faaliyetleri şu şekilde sıralanmaktadır;

---

¹⁸⁴BCA.,490.01/989.829.1.s.43.

- a. *Güreş: Halkevi içerisinde bu spor için bir salon ayrılmıştır. Ata sporu olduğu için büyük bir ilgi görmüştür.*
- b. *Futbol: Şehrin muhtelif bölgelerine gidilerek maçlar yapılmıştır. Sporcuların ihtiyaçları Halkevi tarafından karşılanarak, Kütahya'da bir stadyum yapılması için Halkevine 1300 lira verilmiştir.*
- c. *Avcılık: Yine ata sporu olduğu için büyük ilgi görmüştür.*

1935 yılı raporuna göre; Futbol ve güreş üzerinde çalışan kulüp ve elemanları için elden gelen yardım ve teşvik yapılmıştır. Köycüler koluna bağlı bir atlı kol yapılarak bununla üç gezi düzenlenmiştir. Güreş için Halkevi salonu bu işle ilgili sporculara açılmıştır. Stadın yapılması için para ayrılmıştır. Üç kulüpler arasında egzersiz mahiyetinde maçların her hafta yapılması için halkevi formaları sporculara bırakılmıştır.

Sosyal yardım kolu: İl merkezi hekimlerinin iştirakiyle Halkevine halk için bir poliklinik açılmıştır. Burada her gün ve belli saatlerde müracaat eden hastalara bakılmaktadır.¹⁸⁵

Köycüler ve gösterit kolumuzla birlikte Altuntaş'a gidilerek köylü hastaları evlerinde bakılmış, halka kinin dağıtılmış ve sağlık hakkında öğütler verilmiştir.

Halka ve öğretmenlere mahsus olmak üzere CHP ve Halkevi ile öğretmenler birliğinde ve Derviş Paşa Okulunda zehirli gazlar hakkında konferanslar verildiği gibi son defa Halkevinde tifoya dair bir konuşma yapılmış ve bu konuşma Kütahya Gazetesinde neşredilmiştir. Halkın ve bilhassa köylülere bir yardım olmak üzere reçeteleri Halkevi hesabına yaptırılmıştır.¹⁸⁶

Sosyal yardım kolu en güzel faaliyetlerinden biri Kütahya'nın yoksul çocuklarına yardım etmeyi ve okullardaki kimsesizlere destek olmayı, yoksul hastaların muayenesini ve reçetelerinin yaptırılması olmuştur.

Sosyal Yardım Kolumun 1935 yılı faaliyet raporuna göre; 2 tıbbi konferans verilirken 8 adet de makale kaleme alınmıştır. Fakirlerin tedavisi için Halkevinde

¹⁸⁵BCA.,490.01/989.829.1.s.47.

¹⁸⁶BCA.,490.01/989.829.1.s.48.

sağlık ocağı açılmıştır. Burada her gün ve belli saatlerde müracaat eden hastalara bakılmıştır.

Köycüler ve gösterit koluyla birlikte Altıntaş'a gidilerek köylü hastaları evlerinde bakılmış ve sağlık hakkında bilgi verilmiştir.

CHP ve Halkevi ile öğretmenler birliğinde ve derviş paşa okulunda zehirli gazlar hakkında konferanslar verilmiş, Tifo'ya dair bir konuşma yapılmış ve bu konuşma Kütahya gazetesinde neşredilmiştir.

Halk dersaneleri kolu: Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi; Halkevlerinin yaygın eğitim alanında en önemli işleve sahip şubesiydi. Bu kolun amaçları, okuma ve yazmayı halk arasında geniş ölçüde yaymak, halkın bilgisini artıracak dil ve uzmanlık kursları açmak, teknik bilgileri halkın arasında yaymak, el sanatlarını teşvik etmektir. Açılan kurslar arasında, Türkçe, okuma yazma, dikiş nakış, bağcılık, arıcılık, şapkacılık, çiçekçilik, yabancı dil, tarih ve yurt bilgisi resim, müzik, fotoğrafçılık, kitap ciltlemek yer almaktaydı.¹⁸⁷

Açılan kurslarda genellikle halkın ekonomik ve gündelik faaliyetlerinde çevrenin özellikleri ve ihtiyaçları gözetilmiştir. Halkın ayağına kadar götürülen bu hizmetler tam anlamıyla halk eğitimi uygulamalarının başarılı örnekleriyle doludur.

Halkevinde bir öz dil kursu, bir müzik kursu, bir İngilizce kursu açılmış olup öğrenci sayısının çoğalması için teşviklerde bulunmaktadır. Bir Fransızca kursu da açılması düşünülmektedir.¹⁸⁸ Geçen ders devresi dört ay sürdü. Kadın ve erkeklere şehirde 4 köylerde 17 dersane açıldı. Bu dersanelerde 258 kadın 582 erkek okudu. Yeni ders devresinde şehirde iki dersane açıldı. Köylere de açılması için tertibat alınmaktadır. Şehirdeki dersanelerde 16 bayan 45 bay okumaktadır.¹⁸⁹

1932'de kurulmuş olan bu şube ilk yıl biri kadınlara biri de erkeklere olmak üzere iki dersane açmıştır. 1933 yılı raporuna göre; açılan makine ve otomobil kursuna 21 kişi katılmış ve sertifikaları verilmiştir. Daha sonraki yıl İngilizce ve Fransızca öğretilmesi amacıyla bu derslerin açılması planlanmıştır.

¹⁸⁷Uluğ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara, 1974, s.124.

¹⁸⁸BCA.,490.01/989.829.1.s.49.

¹⁸⁹BCA.,490.01/989.829.1.s.39.

1935 yılı çalışma raporuna göre; öğretmen kadrolarının geç gelmesi ve durumlarının belli olmaması dolayısıyla 17.12.1935’de merkezde bir kadın, bir erkek dershanesinde 45 öğrenci bulunmaktadır. Tatil günleri geldiğinde her akşam devam etmiştir. Okulu olan köylerde de halk dershanelerin açılması için girişimler yapılmıştır. Halkevinde dil kursu, bir müzik kursu, bir İngilizce kursu açılmış olup öğrenci sayısının çoğalması için gayret gösterilmiştir.

Kitapsaray ve yayın kolu: Halkevleri, buldukları yerlerde halk kütüphanesi bulursa dahi, kendi kütüphanelerini kurmak zorundadırlar. Bir Halkevinin açılabilmesi için en az üç şubesinin kurulması ve bunlar içinde bir kütüphanesinin de bulunması zorunluluğu vardı. Bu zorunluluk bile Halkevlerinin nasıl bir eğitim ve aydınlanma anlayışı içinde olduklarını göstermesi açısından önemlidir.¹⁹⁰

Kitap sayısı, her araca başvurarak arttırıyoruz. Bugünkü sayısı 1550 kitap, 1342 dergi vardır. Ciltsiz eser bırakmamaya çalışıyoruz. Kitap okuma yöntemleri hakkında konuşmalar yapılıyor. Bir yıllık kitap okuyucu sayısı 3962 kişidir. 1919’dan son büyük kurultaya kadar geçen devrim andacı ile Kütahya folklorunun ana çizgilerini veren “Kütahya halk şairleri” ve sağlık bakımından korunma yollarını gösteren “Karasinek” adlı üç broşür ile on makale neşredildi. Radyomuz Ankara ve İstanbul yayınlarını evimiz salonuna ve sokağa veriyor. Bu yayınlar dışında batı müzik merkezlerine dinletiliyor.¹⁹¹

Kütüphane ve Yayın Şubesinin 1935 yılındaki faaliyetleri şöyle sıralanmaktadır:

- a. *Kitapsarayı zenginleştirme faaliyetleri devam etmiştir.1935 yılı itibariyle 1550 kitap ile 1342 sayı dergi mevcuttur.*
- b. *1935 yılı içinde kitapsaraydan 3962 okuyucu faydalanmıştır.*
- c. *Yayın faaliyetleri sözlü ve yazılı yayın olarak iki koldan devam etmiştir. Sözlü yayın faaliyetleri diğer kollarla işbirliği yapılarak, halk kürsülerinde gösteri ve sinema salonlarında söylevlerle, içeride konferans ve müsamere olarak değerlendirilmiş bayram, kurtuluş günü ve diğer önemli günler bu şekilde kutlanmıştır.*

¹⁹⁰Muzaffer Erol, *Halk Kütüphaneleri*, Türk Kütüphaneciliği,14,4 (2000), s.472-479.

¹⁹¹BCA.,490.01/989.829.1.s.39.

d. Yazılı yayın faaliyetleri de, her türlü sosyal olgu ve hadiselerle ilgili yazılar çıkarma, broşürler basma faaliyeti olarak devam etmiştir. Bu eserler hakkında Kütahya Halkevi neşriyatı kısmında ayrıntılı bilgi verilecektir. Burada sadece isimlerini belirtecek olursak bunlar; Devrim Andıcı, Kara Sinek, Kütahya Halk Şairleri gibi eserlerdir. Ayrıca Halkevi tarafından Vilayet Gazetesi'ne yayınlanmak üzere yazılar gönderilmiştir.

Köycülük: “Köy kalkınma ülkesünü çalışmalarına rehber alan şube, bu program dâhilinde çalışarak köyün gelir yollarını genişletmek, köylünün zirai bilgisini arttırmak amacı ile köylerde çeşitli kurslar da açmıştır. Bu kurslarda köy kanunu, ziraat işleri, hayvan bakımı, bulaşıcı hastalıklar, sıtma ile mücadele, genel sağlık bilgileri, nüfus, kültür işleri ve köy asayışı konularında bilgiler verilmiştir.

Ev ve parti bürosu köylülerin şehirdeki işlerini gütmek ve kolaylaştırmak için çalışmalar yapmıştır. Gösterit, sosyal yardım kollarımızdan müteşekkil onar, yirmişer kişilik gruplar halinde 19 köy gezilmiştir. Bu gezilerde (2500) köylü ile görüşülmüş ve devrimin kültür, vergi, inhisarlar, adliye, bayındırlık, milli müdafaa ve dış işlerinde on iki yıllık muvaffakiyetlerini anlatan on konferans verilmiştir. 2000 seyirci önünde kır sahnesinde “Himmetin oğlu” piyesi temsil edilmiştir. Bu gezilerde (320) dergi dağıtılmış ve sosyal yardım kolu hastalara bakmıştır. Evimiz, şehre pazara gelen köylülerin en çok uğradıkları ve oturdukları yer olmuştur. Kendileri ile konuşuluyor, resimli mecmualar sunuluyor. Radyo dinletiliyor”¹⁹²

“1932 yılında kurulan şubenin 1933 yılı çalışma raporuna göre;350 köylünün arzuhalleri yazılmıştır. Konferans ve musiki toplantıları ile köylülerin Halkevine olan bağlılıkları attırılmıştır. Köy gezileri yapılarak hastalar tedavi edilmiştir”.

“1935 yılı faaliyet raporuna göre; Köylülerin işlerini kolaylaştırmak için büro her zaman açık kalmıştır. Gösterit ve sosyal yardım kollarından ayrılma gruplar Emet'in Çavdarhisar, Simav'ın Değirmenciler, Yenice, Demirci, Gül, Naşa, Çögüller, Merkez ve gümüş nahiyesinin Hamalı, Okcu, Civli, Bölücek, Köprüören, Gireği nahiyesinden Aslanapa köylerini dolaşmıştır. Bu gezilerde köylü ile devrim konuları üzerinde

¹⁹²BCA.,490.01/989.829.1.s.40.

konuşmalar yapılmıştır. Cumhuriyetin 12. yılına kadar yapılan, yaratılan büyük işleri halk ağzından anlatılmıştır. 320 dergi dağıtılmış, 160 hastaya bakılmış, Altıntaş nahiye merkezinde alanda yirmi köyün toplanan binlerce halkın önünde “Himmetin Oğlu” gösterisi verilmiştir. Her hafta pazara gelen köylüler ile konuşmalar yapılmıştır”.

*“Halkevinde Gösterilen Piyeler: Kürsüden Uzakta, Bir Mahkûmun Son Günü, Gömdüğüm O Cihan ve Yapışkanla, Himmetin Oğlu, Zor Nikâh (bir perdesi), Çınar, Kızıl Çağlayan”.*¹⁹³

Köy gezilerinin dışında, tiyatro oyunlarının sergilenmesi ile de halk eğitimine katkı sağlamış olup, halk dersaneleri ve kurslar şubesi ile işbirliği yapılarak köylü çocukların okutulması sağlanmıştır.

*“1936 yılı teftiş raporunda Ragıp Akça, Halkevleri teftişi ile ilgili 15. maddesi Halkevlerinin çalışmaları nasıldır? Sorusuna cevap olarak: Uşak Halkevi çalışmasının iyi olduğu raporunun tetkikinden anlaşılmış, Simav Halkevi raporu henüz gelmediğinden bu evimize ait bilgi verilememiştir. Kütahya Halkevi ve şube yönetim kurullarının işlerini iyi yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Bu sahada en iyi çalışanlar öğretmenler olduğu anlaşılmıştır”.*¹⁹⁴

*“1938 yılı teftiş raporunda Kazım Nami Duru, Kütahya, Uşak ve Simav Halkevleri verim ve çalışma bakımından ne bizi ve ne de mahallinde bu işlerle meşgul olan arkadaşlarımızı tatmin etmektedir. Geçen yıl biraz temsil ve birazda bando teşkili gibi kımıldanma yapmış ise de, maalesef Halkevlerinden Cumhuriyet rejiminin beklemekte olduğu yüksek vazifeyi görmekten uzaktırlar. Merkezinde bir lisesi bulunan Kütahya Halkevinin daha verimli bir çalışma yapabilmesi için merkezce bir program çizilmesi ve alakalıların teşvik ve tenviri faydalı olur kanaatindeyiz”.*¹⁹⁵

1939 yılı teftiş raporunda Halkevleri ile ilgili çok önemli bilgiler veren Adnan Menderes;¹⁹⁶“Kütahya Vilâyetimiz çevresinde on Halkevimiz vardır. Bunlardan

¹⁹³BCA., 490.01/989.829.1.s.46.

¹⁹⁴BCA., 490.01/680.302.1. s.142.

¹⁹⁵BCA., 490.01/680.302.1. s.77.

¹⁹⁶BCA., 490.01/680.302.1. s.54,55.

Kütahya Halkevi 1932 senesinde diğerleri bunu takip eden senelerde açılmış ve faaliyete geçmişlerdir.

Merkez Halkevimiz bütün şubeleri zengin bir programla yeni sene kış devresi çalışma faaliyetine girmiş bulunmaktadır. Halkevi binamızın şehre uzaklığı hasebiyle kıymetli kütüphanemizden istifade temin edemeyen vatandaşlarımıza bir hizmet olmak üzere bu defa şehrimizin merkezinde bulunan ve partimize alt olan eski Türk Ocağından müdevver binamızın alt kısmındaki geniş salon Halkevi kütüphanesine tahsis edilmiş ve bu günden itibaren halkımızın istifadesine arz olunmuştur.

Gösterit kolumuzun verdiği temsillere, İlk orta ve lise okullarının müsamerelerine fazlaca rağbet gösterilmektedir.

Yalnız hali hazırdaki salonumuzun adem-i istiabı bizi çok müşkil mevkilere düşürdüğü gibi bir çok vatandaşların bu bakımdan istifadelerine de engel teşkil etmektedir.”

1941 yılında Kütahya vilayeti merkez Halkevleri ile ilgili Hasan Vasıf Somyürek ise şu bilgilere yer vermiştir.

“Kütahya Halkevi, dokuz şubeli ve tam teşekküllüdür. Parti idare heyeti ve Hükümeti vs âmir ve memurlarıyla bilhassa maarif müdürü ve öğretmenler Halkeviyle alakalıdır.

Halkevinin şubeleriyle son altı ay zarfında on kadar temsil vermiştir. Bunun iki defasını sosyal yardıma tahsis ile birinden elde ettiği 150 lirayı Erzincan felâket zedelerine göndermiştir. Bir diğerinden elde edilen 548 liranın tamamen sosyal yardıma ayırmıştır.

Spor şubesi 15 defa kolavı yapmıştır. Cirit ve kayakçılık için spor malzemesi tedarik etmiştir.

Sosyal yardım şubesi 120 çocuğa ayakkabı, elbise alıp giydirmiştir. Ortaokuldaki iki fakir talebenin iaşesini temin etmiştir. Üniversiteye girmeye muvaffak olan altı talebeye yol parası temin edilmiştir. Fakir hastaların muayenesi ve ilâçlarının bedava verilmesi sağlanmıştır.

Köylü yurttaşların merkeze ait işleri takip edilmiştir. Halk dersaneleri ve kurslar şubesinin hapisanede bir kurs açarak 56 mahkûma okuma yazma şahadetname vermiştir. Orta mektebi ikmal kursu açarak 32 talebeyi yetiştirmiştir.

Kütüphane ve yayın şubesinin son altı ay zarfında 5387 okuyucu bulması köycülük şubesinin 20 gün kadar devam eden ve aralarında tabip bulunan heyetlerle geziler yapması ve bu suretle aktarlarla sıhhi, sosyal, idarî ve ziraî kurslar vermesi gibi çalışmalarıyla muhitin takatine uygun bir ihtiyacı karşılama yolunda gayretini gösterir.

1941 yılında Kütahya Halkevinde 13 konferans düzenlenmiştir. Bu konferansları 4100 kişi dinlemiştir.”¹⁹⁷

Teftiş raporunda Dr. Hasan Vasıf Somyürek; Halkevlerinin ve Halkodalarının çalışmaları nasıldır? Sorusunu cevaplandırırken Kütahya Halkevinin binasının gayri muntazam ve dar olması birçok hareketlere engel olmakla beraber çalışmaları yine eskisi gibi devamlı ve intizam dâhilindedir, şeklinde izah etmektedir.¹⁹⁸

Kütahya Bölgesi Müfettişi Ali Taşkapılı'nın 1944 yılı II. Altı aylık raporunda Kütahya Halkevi için şunları yazmıştır;

*“Kütahya il Halkevinin yedi şubesinin çalışmalarına devam etmekte olduğu, Uşak Halkevi ve Odalarının faydalarını daha ziyade teşmile çalıştıkları, Simav Halkevinin çalışmalarının iyi olduğu, Gediz Halkevi zelzele dolayısıyla fasılaya uğrayan faaliyetlere başladığı, Şaphane Halkevi çalışmalarının normal bulunduğu, Emet Halkevinin çalışmaların iyi olduğu, Tavşanlı Halkevinin beş kolunun çalışmalarına devam ettiği bildirilmiştir”.*¹⁹⁹

1948 yılı Teftiş raporunda Talat Simer, Kütahya bölgesi Halkevleri hakkında şunları ifade etmiştir;

“Kütahya il merkezindeki Halkevimiz, salonunu sinemaya tahsis ederek, iki oda içine sıkışmış, şimdilik dört duvar halinde ve yalnız toplantı salonundan ibaret olan yeni Halkevi inşaatı da yarım kalmıştır. İnşaat çok zayıf ilerlemekte ve bu duruma göre

¹⁹⁷BCA.,490.01/680.303.1. s.11-15.

¹⁹⁸BCA.,490.01/680.303.1. s.16.

¹⁹⁹BCA., 490.01/681.307.1. s.23.

daha uzun zaman bir fayda temin etmesi ihtimali de bulunmamaktadır Başkanı olan çini fabrikatörü ve il idare kurulu üyesi arkadaşımız şahsi işlerinin çokluğu ve dağınıklığı, yüzünden Halkevi çalışmalarında faal bir rol alamamakta ve faydalı olamamaktadır. Kütahya merkezindeki kültür müesseselerinde çalışan cidden güzide öğretmenler olduğu gibi Halkevimizin muhtelif kollarında görev alabilecek kabiliyette yüksek tahsilli gençlerde vardır”.

Parti il başkanımızın da dikkat nazarından kaçmayan bu durgun ve hareketsiz hali önlemek ve bir an önce bu kademli Halkevimizi matlup veçhiyle çalıştırmak üzere esaslı tedbir almakta il idare kurulunca durum incelenmektedir. Kısa bir zaman sonra Kütahya merkez Halkevimizde mühim hareket ve çalışmaların başlayacağını umuyorum. ”²⁰⁰

4.2. UŞAK HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Kütahya ilinin bir kazası durumunda olan Uşak’ta, 23.2.1934 tarihinde Halkevi açılmıştır. Kısa sürede Uşak Halkevine ait bir bina inşa edilmiştir.²⁰¹ Uşak Halkevi, tiyatro ve sinema gösterileri düzenleyerek, bünyesinde kültür ve sanat kolları oluşturarak, köylere gezi faaliyetleri düzenleyerek inkılapların yerleşmesi ve kökleşmesi için çaba göstermiştir.

Kütahya Milletvekili Besim Atalay tarafından kaleme alınan 21.12.1938 tarihli raporda Uşak Halkevi faaliyetlerini överek şunları demektedir. “*Gezdiğim yerlerde ve hele Uşak’ta Halkevi çok iyi çalışmaktadır. Kütüphanesinde birçok faydalı eserler bulunan Uşak Halkevi gece yarısına kadar okuyuculara açık olup ara sıra konferanslar verilmektedir. Sayın arkadaşım Alaettin Tiritoğlu ile Halkevinde birer konferans verdik. Halkevlerinin hesap işleri de yolundadır, düzgündür*”²⁰²

C.H.P Kütahya il yönetim kurulunun 1939 senesi birinci altı aylık çalışma raporunda aşağıdaki bilgilere yer verilmiştir;

“Uşak kazasında biri merkezde ve üçü Ulubey, Karahallı, Bulgaz’da olmak üzere dört Halkevi vardır. Hiçbir yerde henüz Halkodası yoktur. Uşak Halkevi

²⁰⁰BCA., 490.01/680.308.1. s.27.

²⁰¹Karayaman, a.g.m., s. 466.

²⁰²BCA.,490.01/680,302,1. S.3.

mütevazi bir şekilde ve bilhassa dil, tarih edebiyat, ar, kitapsaray, sosyal yardım ve köycülük şubelerinin daha verimli çalışmaları görülmektedir.

Diğer Halkevlerinden Ulubey, Karahallı'da yalnız köycülük, spor, halk dersaneleri şubelerinde çalışma mevcut ise de şubeleri idare edecek eleman noksanlığı arzu edildiği surette fayda temin edememekte ve bu vaziyet maalesef Bulgaz'da daha bariz bir şekilde müşahede edilmektedir. Bunun için Ulubey, Karahallı önümüzdeki senede tekemmül (olgunlaşma) edemediği takdirde gelecek sene ve Bulgaz'ın hemen Halkodasına çevrilmesi mütalaa kılınmaktadır.”²⁰³

Parti Müfettişi Adnan Menderes'in 1940 yılı raporunda, Uşak Halkevi için şunları ifade etmektedir;

“Uşak Halkevi hükümet amir ve memurları ile Parti idare heyetimizin Uşak Halkevimize alakaları iyidir. Uşak Halkevine 3400 lira gibi mühim bir gelir temininde Uşak Parti idare heyetinin gayret sarfetmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca sinema icar bedeli olarak Halkevine yılda 900 lira gibi ehemmiyetli bir daimi gelir de temin etmişlerdir.

Halkevi reisi bu vazifeyi pekâlâ yapabilir, idare heyetindeki arkadaşlar da işlerinin ehlidirler. Ancak bizzat Halkevi reisi evin 900 azası olduğu halde ortada elli tanesinin bile görünmemekte olmasından, komite toplantılarının yapılamadığından ve Halkevi faaliyetinin istenilen derecede olmadığından şikâyet etmiştir.

Uşak Halkevinin 9 şubesi vardır. Orta mektebi, hatta lisesi olan bu çok ileri kaza merkezimizde Halkevimizin 9 şube ile çalışması muhitin takat ve ihtiyacını aşmış sayılamaz.

Ar şubesi bir musiki kursu açmıştır. 10 kişi kadar bu kursa devam edenlerden dört kişi ile nahiyeye giderek konser vermişlerdir. Bu şubenin bir odası vardır. Diğer şubelerin odaları yoktur.

---

²⁰³BCA.,490.01/274.1097.s.53.

Temsil kolu, Halkevi reisinin söylediğine bakılacak olursa şimdilik sözden ibarettir. Benim Uşak'ta gittiğim tarihe kadar 300 liralık bütçelerinde yalnız 9 lira 25 kuruş sarf etmiş bulunuyorlardı.

Spor şubesinin 35 lira 20 kuruş masrafı vardı. Bu da gelen sporculara yapılan yardımlardır. Uşak'ta mevcut üç kulüp çalışmaz haldedir. Bu şubenin faaliyeti de memnuniyet verici derecede değildir.

Köycülük şubesinin başında kaymakam vardır. 107 lirası kira bedeli ve 40 lira da otomobil ücreti ve 15 lirası da selektör binasına yardım olmak üzere 162 lira masrafları vardır.

Hükümet baytarı, hükümet doktoru, ziraat muallimi, köycülük kolu komite azasıdır.

Kütüphanesi, ben oradayken okuyucularla dolu idi. Halk dersaneleri henüz faaliyete geçmemişler. Cezaevinde bir kurs açacaklar. Geçen yıl cezaevinde açılan kursa muvaffak olanlardan 60 kişiye vesika verilmiştir.

Sosyal yardım şubesi fakirlere ilaç vesaire yardımda bulunuyor geçen sene bir çocuk okutuyorlar. Haziran ayında teftiş ettiğim tarihe kadar 6 ay içinde 92 lira 65 kuruş sarf etmiş bulunuyorlardı. Bu yıl 1 defa köylere eski eserler için geziye gitmişlerdi. Başkaca faaliyeti yoktur.

Müze ve sergi şubesinde fotoğraf aldirmaktan başka kaydedilecek faaliyet yoktur, bu fotoğrafların alınmasına 23 lira 50 kuruş sarf edilmiştir.

Halkevimizin Uşak'ta ve çevresinde yaptığı tesir ve intiba çok iyidir. Halkevi'nin verdiği bir temsilde hazır bulunduk. Temsil, saat 20'de başlayacağı halde yer bulmak için daha saat 18'den itibaren halk salona gelmeye başladı. Halkevi binasında partide çalışmaktadır, gerek Parti için gerekse Halkevi komiteleri için kâfi miktarda oda yoktur. Kütüphaneye ayrılan yer çok dardır. Salona da ihtiyaç kâfi gelmemektedir.”²⁰⁴

Parti Müfettişi Hasan Vasıf Somyürek 5.2.1940 tarihli birinci teftiş raporunda Uşak Halkevi için şu bilgileri vermektedir;

²⁰⁴BCA.,490. 01/1000.865.1.s,49.

“Dokuz şubeli ve tam teşekküllüdür. Parti heyeti ve hükümet amir ve memurları Halkevi ile yakından ve samimi şekilde alakalıdırlar. Evin mesai ve gelişimi için yardım ve gelirleri seneden seneye arttırılmıştır. Halkevinin dokuz şubesinin de Halkevleri çalışma talimatına programlı bir şekilde muntazam bir tarzda çalışması; vatandaşa uygun ve ihtiyacını karşılar vaziyette bulunmaktadır. Halkevinin hesap, demirbaş, kütüphane, evrak ve günlük çalışma defteri muntazam doğru ve talimata uygun tutulmuş bulunmaktadır.”²⁰⁵

Daha sonraki teftiş yılında, Somyürek 8.7.1941 tarihli II. teftiş raporunda Uşak'taki diğer halkevleri ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir;²⁰⁶

“Karahallı Halkevi

104 üyesi, üç şubesi bulunan bu evin mesaisi, asgari çalışma planının önemli kısımlarını tatbik edilmiştir. Bu mütevazı çalışmanın sebepleri arandığı sırada 398 liralık bütçelerinden köycülük şubesi (10), spor şubesi (10) kitapsaraya (5) lira gibi küçük miktarlar tahsis edilmiştir.

Ulubey Nahiyesi Halkevi

(80) üyesi ve üç şubesi bulunan ve evin asgari çalışma planını oldukça iyi bir şekilde tatbik çalışılmakta olduğu görüldü. Defterlerinin muntazam olduğu ancak demirbaş defterinin yenisine nakli lazım geldiği görülmüştür. (668) kitabı bulunan eve son altı ay zarfında 300 okuyucusu gelmesi, arkadaşların yeni bir temsil hazırlamaya çalışmakta bulunmaları nahiye için ümit verici bir durumdur.²⁰⁷

Sivaslı Nahiyesi Halkodası

Sadece 51 isim yazılı basit bir defter ile aynı durumda (96) adet kitap ismini muhtevi bir defterden başka hiçbir şeyi bulunmamaktadır. Bu halkodasının bütün çalışmalarının, faydalı olabilmesinin mevcut radyosu ile hoparlörü ile sınırlı kalmaması, halkodası talimatnamesinin emirleri veçhile hareket eylemleri, çalışma yoluna girmeleri tavsiye edilmiştir.

²⁰⁵BCA.,490.01/1000.865.1.s.36.

²⁰⁶BCA.,490.01/681.304.1.s.45.

²⁰⁷BCA.,490.01/681.304.1.s.45.

İslamköy Halkodası

Üye sayısı 139 kişidir. Bu odanın talimatname gereğince dikkat ve gayretle çalıştığı görülmektedir. İdare heyeti toplantılarını her on beş günde bir muntazam yapmaktadır. Günlük çalışma, hesap, demirbaş, gelen giden defterlerinin muntazam bir tarzda işlenmiştir. Altı aylık çalışma raporlarını hazırlamışlardır. Talimatnamenin bil cümle hükümlerini yerine getirmeye çalışmakta bulunması bu odaların faydalı ve hayırlı bir durumdadır. Halkodalarından yalnız İslamköy Halkodalarının muhit ihtiyacına uygundur denilebilir.

Susuz Köy Halkodası

Burada da sadece (75) isim yazılı bir defterden başka (84) adet kitap, mecmua ismi yazılı defter var. Başka hiçbir yerde dosya ve defteri bulunmayan bu odanın açılma tarihinde bu güne kadar yaptığı araştırmalar 26. 2. 1940 tarihinden 30.6.1940 tarihine kadar çalışmalarını gösterir bir rapor (iyiceymiş) gibi bir fikir verebilecek şekilde yazılmıştır. Bu raporun hemen tek bir kelimesinin bile beğenilmeyen (meşhut) hakikate katıyen uymadığı, hayret ve üzüntü (ıstırap) ile görüşülmüştür. Bu vaziyet üzerine bağlı bulunduğu nahiye parti reisi ile kaza parti reisinin ve beraberinde bulunan vilayet parti reisinin dikkatini çekmiş ve bu odaların vaziyet ve çalışmaları ile ciddiyetle tavsiye edilmiştir.”²⁰⁸

Kütahya Bölge Müfettişi Talat Simer 1948 yılında Uşak Halkevi ve faaliyetlerini överek yazmış olduğu raporunda;

“Kütahya il merkezindeki Halkevimizden daha geniştir. Mümtaz odaları ve toplantı salonu da bulunan Uşak Halkevi bina bakımından en bahtlı bir Halkevidir. Sanırım birçok güzide zevatı birçok münevverleri bağrında yaşatan Uşak böyle bir Halkevine malik olduktan sonra her türlü faaliyeti başarır. Geniş umumi bahçesinden artan ve pek de iyi bakılamayan bahçesi vardır. Bu kısım üzerinde Halkevine maddi gelir sağlamak için, bilhassa şehrin çok muhtaç olduğu büyük bir gazinoyu vücuda getirmek kastıyla yeni inşaat ve tesisatın yapılması da kabil ve mümkündür. Bu halde

²⁰⁸BCA., 490.01/681.304.1, s.45,46.

şehir güzel bir gazinoya Halkevimizde büyük toplantı salonuna ve bu meyanda daimi bir gelir kaynağına sahip olabilir, ’’²⁰⁹ denilmektedir.

4.3. TAVŞANLI HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

1941 yılında Hasan Vasıf Somyürek tarafından hazırlanmış olan raporda Tavşanlı kazası Halkevi için şu ifadeler yer verilmiştir;²¹⁰

“Temsil, kütüphane, sosyal yardım, köycülük ve spor şubelerinden ibaret olmak üzere beş şubelidir. Parti idare heyeti Halkevi ile büsbütün alâkasızdır denilemez. İhtiyaçlarını güçleri nispetinde karşılamaya çalışmaktadır.

Tavşanlı Halkevinin mesai ve inkişafı için, yardımların her sene bir miktar daha arttırıldığı ve bu sene bütçesinin (1100) liraya çıkarılmış olduğu ve müfredatı ile tetkik edilen bütçenin geçen sene 400 lira olan parasının vilâyetçe 500 liraya çıkarıldığı, ayrıca belediyeden 350 lira ve çeşitli gelirlerden 250 lira temin edileceği görülmektedir. Ancak şunu da tasrih eylemek lâzımdır ki vilâyet bu sene aldığı tahsisatın azlığına binaen gösterilen 500 lira yerine geçen sene olduğu gibi yine 400 lira verecektir. Vilâyetin Halkevlerine ait yardım tahsisatının yekûnu 6800 lira olduğuna ve bununla on Halkevi ve beş Halkodasının ihtiyaçlarını karşılama halinde bulunmasına nazaran tevzide Tavşanlı için münasip miktarın ayrılmış bulunduğu görülmektedir.”

Somyürek raporunda dikkat çeken bir noktaya temas etmektedir. Tavşanlı Halkevi bütçeden kendisine tahsis edilen paranın yetmemesi üzerine halkevinde tombala oynatarak para temin edildiğini söylemektedir. *“Geçen 1939 senesinde Halkevinde tombala oynatarak 60-70 lira kadar bir para temin eylemişler ise de nizamnamemizin, bu gibi oyunları yasak ettiğini ve alelusul kumar şubesini, kapıdan içeri sokamayacağını idrak ile bu oyunu oynatmaktan vaz geçmiş buldukları görülyor.”²¹¹*Anlaşılabacağı üzere parti müfettişleri teftiş ettikleri yerlerde gördükleri yanlış uygulamaların önüne geçmeye çalışmışlardır.

²⁰⁹BCA., 490.01/681.308.1, s.53.

²¹⁰BCA., 490.01/680.303.1, s.26.

²¹¹BCA., 490.01/680.303.1, s.28.

Temsil kolu bir sene zarfında bir defa sosyal yardım menfaatine bir temsil yaparak,45 lira temin eylemiş ve bu paranın bir kısmını Halkevine bir kısmını da birkaç fakir çocuğa sarf edilmiştir.

Halkevlerinde bulunan Tahsin Buruk'un iptidai tahsilli mest dikicisi olması, temsil şubesi reisinin tahsilli olması, sosyal yardım şubesinin başındaki arkadaşın nalbur olması, köycülük şubesinin ise 4 aydan beri başsız bulunması gibi uygunsuz bir teşekkülün, işlerinde ilgili olabileceklerini söylemek oldukça zor olmaktadır.

Temsil şubesi, bir senede 8 temsil yapmıştır. Diğer şubelerde eseri hayat bile görülmemiştir. Bu vaziyette bulunan bir teşekkül muhittin takat ve ihtiyacına uymamaktadır. Muhit üzerinde iyi bir tesir ve intibai yapmaya muktedir olamayan herhangi bir teşekkülün kazanabileceği rağbetinde o nispette az olacağı aşikârdır. Nitekim 500 dükkân, 1800 hane ve 5600 nüfusu olan bir kaza merkezindeki Halkevinin, aza kaydı kütüğünde ancak 166 isim bulunmaktadır. Bu tarzdaki bir teşekkülünde, evi bir hars ve kültür evi haline getiremeyeceği açıktır.

Hesap işleri muntazamdır. Demirbaş eşya defteri de muntazamdır. Mevcut eşyanın bir kısmının satın alınmış veya teberru edilmiş bulunması anlaşılmasına rağmen kayıtları da tam değildir bunun tanzim ve tamamlanması tavsiye edilmiştir.

Pek küçük ve basit olan kütüphanesinin defteri talimatı uygun haldedir. Parti binasının alt katını işgal edilen Halkevi, 9 şubeli ve tam teşekküllüdür.²¹²

Kütahya Bölge Müfettişi Aydın Milletvekili Adnan Menderes'in 1940 yılında yazdığı Tavşanlı Halkevi raporunda; kaymakam ve memurlar Halkevi ile alakalı görünüyorlar. Kaza idare heyeti ise Halkevi çalışmalarına zevk ve heyecanla kendilerini verecek zihniyette arkadaşlar değildirler. Vilayet idare heyetince tahsisat ayrılmasında hükümet amiri ile kaza idare heyetinin bir tesiri olmasa gerektir. Tavşanlı Halkevi reisi bu vazifeyi başarabilecek evsafa görünmüyor.²¹³

Halkevinin Tavşanlı muhitinde mahsus bir intihap ve tesir yapmış olduğu ve Halkevine rağbet gösterdiğini müşahede edemedim. Halkevi binası ihtiyaca kâfi değildir. Zلزelenin tesiriyle Bazı yerleri yıkılmak tehlikesi göstermektedir. İyi çalışan

²¹²BCA., 490.01/274.1097.1, s.28-29.

²¹³BCA.,490.01/680.302.1,s.39.

bir Halkevi ile güzel ve ihtiyacı kâfi bir bina Kütahya için söylediğim gibi bilhassa Tavşanlı içinde nadir nimetlerdendir. Onun için eldeki binanın acele tamiri gerekiyor.

Tavşanlı'da Zeytinoğulları'na ait ve halkın istifadesine açık bir kütüphane vardır oldukça zengin olan bu kütüphanenin karşısında bulunan muhasebeyi hususiye binasına Halkevimizde teşebbüs edilmiş bulunuyor bu teşebbüsün tahakkuk ve işin Halkevinin eline geçmesi çok isabetli olur.

Tavşanlı Halkevi, muhite faydalı olduğunu bilhassa bu defa idare-i hususiyeeye ait bir binanın üçyüz lira bedel takdir ile Tavşanlı Belediyesi tarafından alınarak Halkevine tahsisi temin edilmiş ve bu suretle de Zeytinoğulları'na ait çok zengin olan kütüphane, halkın istifadesine arz olunmuştur.

Buradaki gösterit kolu eski kilise binasında istifade ederek muhite çok faydalı olmaktadır.

Tavşanlı Halkevi binasının yapımı 1946 yılında bitirilmiştir. İki katlı bina Halkevi, CHP parti teşkilatı ve Kızılay Derneği tarafından ortak kullanılmaktadır. Halkevinin hiç bir yere borcu yoktur. Toplam 1121 adet kitap bulunan bir kütüphanesi vardır. Tavşanlı Halkevinde çalışan kadronun arasında memur bulunmamaktadır. Sinema salonu yoktur. Ülkü Dergisi, Ulus ve Son Telgraf okunmaktadır.²¹⁴

4.4. SİMAV HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

Simav ilçesi parti başkanı Sadık Ülken, CHP genel sekreterliğine yolladığı yazıda Simav'da Halkevinin kendine ait binası bulunmadığından Halkevi kollarının Parti binalarında faaliyet gösterdikleri ifade edilmiştir.²¹⁵

“21.10.1935 Günlü ve 5/635 sayılı yazıyla istenen rapordur.

1. 22 Şubat 935 gününde açılan evimiz henüz bir yaşını doldurmamıştır. Bu güne kadar yapılan işlerle bugünden sonra yapılacak işleri ve evimizin maddi, manevi vaziyetini arz eylerim.

²¹⁴BCA.,490.01/1000.174.6.s. 25-34.

²¹⁵BCA.,490.01/840.320.1.s.6.

2. Simav Halkevimizde ar, gösterit, spor, kitapsaray, köycülük şubeleri açılmıştır. Beş şubenin faaliyetlerinin durumu:

Ar Şubesi: Bu şubenin üye adedi 31 kişiyi bulmuştur. Çalışmaları disiplinli ve programlı bir şekildedir. İki şubeye ayrılmış olup birisi bando diğeri cazdır. Her iki şubede devamlı bir şekilde ilerlemekte iseler de başlarında muallim bulunmadığı ve heveslilerin arzularını tam bir şekilde tatmin edemediğimizden, hakiki yürüyüşünü almış değildir. Her on beş günde halka güzel parçalarını dinlenmekte olan şubemiz, yapmadığı günler halkta o kadar kuvvetli bir alaka uyandırmıştır ki sürekli yapılması için talep olmuştur.²¹⁶

Gösterit Şubesi: Bu şubenin üye adedi 3 bayan, 11 bay olmak üzere 14 üyeden ibarettir. Evimizin açılışından bu güne kadar ancak dört temsil yapabilmiştir. Temsil ettiği eserler, Himmetin Oğlu, Kahraman, Ekizler, Şeriye Mahkemesi, Yarım Osman piyesleridir. Gençlerimizin muvaffakiyeti ve halkın alakası cidden zikre değer bir şekildedir. Halk tarafından ve bilhassa memleketin kadınları tarafından büyük bir alakayı ve arzuyu çekmektedir. Yalnız, bu şubemizin de bu kadar ağır yürümesinde ve arzu edilen randıman alınamamışında en mühim etken kadın üyelerin eksik olması ve kadın öğretmenlerden yeterince istifade edilememesidir.²¹⁷

Spor Şubesi: Bu şubenin üye adedi 110 dur. Üyelerinin hepsi de erkektir. Çalışma kolları (avcılık, atletizm, binicilik, ayak topu) şubeleri hali faaliyettedir. En kuvvetli ve faal bir şekilde çalışan avcılık ile ayak topu koludur. Avcılık şubesi muntazam üyelerine nişan, süre ve zevk avına gitmektedirler. Bu kısma dâhil olan üyeler kahvehanelerin pis kokularından kurtarmışlardır.²¹⁸

Kitapsaray ve Yayım Şubesi: Bu şubenin üye adedi, 2 bayan 43 bay olmak üzere 45 kişidir. Kayıtları ve içtimaları muntazam olup kitap adedi cilt olarak 1050 kitaptır. Fakat sınıflandırılmamıştır. Evimizin açıldığı tarih olan 22.02.1935 günden 31.12.1935 gününe kadar 2496 kişi tarafından kitap okunmuş ve bunlarda bağlı 3 numaralı cetvelde gösterilen sınıflara aittir. Gece ve gündüz boş kalmayan adeta arı

²¹⁶BCA., 490.01/989.829.1.s.23.

²¹⁷BCA., 490.01/989.829.1.s.24.

²¹⁸BCA., 490.01/989.829.1.s.24.

kovanı şeklinde işleyen yegâne şubemizdir. Okuyucuların bütün arzu ve istekleri tatmin ve temin edilmekte ve her gün yedi saat açıktır.²¹⁹

Köycülük Şubesi: bu şubemizin üye adedi hepsi de bay olmak üzere 42 kişidir. Bu kolumuzun başlıca vazifesi köylerin sıhhi, medeni, bedeni inkişaf ve tekâmülüne çalışmaktır. Köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve bağlılık duygularını kuvvetlenmesi için çalışma gösterdiğinden bu işin düzene girebilmesi için üyeleri arasında iş bölümü yapmakla beraber henüz maddi bir yardım ve esaslı bir iş mevcut değildir. Şubemizin yapabildiği yegâne iş diğer şubeler ile birlikte hareket ederek köy muallimleri köy kâtipleri ve evimize kayıtları tutmaktır.

Görevliler vasıtasıyla henüz tenvir ve israf ile şehre gelen köylülerin işlerinin takibi ve milli bayramlarda köylerin şehre daveti bayramlara iştiraklerinin temini istirahat yapılmasını sağlamaktır. Halkevimizin maddi vaziyeti fakirdir bundan evvelki raporlarımızda yazdığımız üzere bütçede daha fazla yardım edilmesini talep ediyoruz. Manevi cephesinin kuvvetlenmesi için işyarların alakalarını artırmak ve önemle sarılmalarını temin etmek gereklidir. Gösterit şubesindeki kadınlı temsiller de kadın işinin halini rica ederken evimizin tam bir ahenk ve intizamla yol almakta olduğunu sonsuz saygılarımla bildiririm.²²⁰

1940 yılı Adnan Menderes raporunda Simav Halkevi için; Gerek Parti ve Halkevi idare heyetleri gerekse hükümet amir ve memurlarının Simav Halkevi ile hiçbir alakaları yoktur. Belediye ve Parti reisliğine uhdesine alan Sadık Ülken, Halkevi reisliğini de üzerine almaktan çekinmemiştir.

Halkevine karşı reis, idare heyeti, Parti ve hükümet amiri tarafından Halkevine karşı gösterilen ihmal ve lakaytlık insanın içini sızlatacak derecededir.

Hususi muhasebe bütçesinin vilayet idare heyeti eliyle Halkevine 550 lira temin edilmiştir. Bundan evvelki halk idare heyeti ve Halkevi reisi hiçbir faaliyet göstermişlerdir. Bu defa gerek idare heyeti ve gerekse Halkevi reisinin seçiminde mazideki acı ihmal göz önünde bulundurularak ehliyetli ve çalışacak arkadaşların işbaşına getirilmesine gayret olundu.

²¹⁹BCA.,490.01/989.829.1.s.25.

²²⁰BCA.,490.01/989.829.1.s.26.

Simav Halkevinin beş şubesi vardır. Kitapsaray, ar, köycülük, spor ve gösterit şubeleridir. Bu beş şube muhitin takat ve ihtiyacını karşılayamaz. Simav nüfusu oldukça çok ve orta mektebi olan bir kaza merkezidir. Fakat bugüne kadar bu beş şube hiçbir faaliyet ve eser gösterememiştir.

2390 kitaplı bir kütüphanesinden başka halkevinin varlığına delalet edecek bir iz ve emare yoktur. Halkevinin demirbaş eşya hesap ve kütüphane defterleri oldukça iyidir.

Kütahya genelinde Halkevleri değerlendirildiğinde, Simav Halkevi ile diğerlerine göre yeteri kadar raporlarda bahsedilmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu durum araştırılması gereken başka bir konu olarak önümüze çıkmaktadır.

4.5. GEDİZ HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

1940 yılında Adnan Menderes tarafından kaleme alınan raporda Gediz Halkevi için şu ifadeler yer verilmiştir;

“Kaza idare heyeti Halkevi ile alakalıdır. Kaymakam ile Halkevleri hissi ve Parti idare heyetindeki arkadaşların arası şahsi ufak tefek sebeplerle oldukça açıktır. Öğretmenlerde belki de bu sebeple Halkevimize biraz uzak durmaktadırlar. Kaymakamın açmak istediği Şehir Kulübünün Halkevini tenhalaştıracağı, Parti idare heyeti arkadaşları tarafından ifade edilmiştir. Şehir Kulübü açmak teşebbüsünde aradaki soğukluktan ileri geldiği iddia ediliyor. Hükümet amirlerinin ve Parti idare heyetinin Halkevi gelirinin temininde kayda değer bir tesirleri görülmemiştir.

Halkevi reisi Hasan Alanyalı'nın bu vazife yapabilecek evsafa haiz olduğunu sanmıyorum. Halkevi idaresinde çalışan diğer arkadaşlar hakkında edinilmiş kanaatim yoktur.

Halkevi, Gediz'de oldukça hissedilir bir vaziyettedir. Halkevinin hesap ve demirbaş eşya defterleri iyi ve doğrudur. Kütüphanesi iyi tanzim edilmiştir. Halkevi binası kâfi değildir, şimdiye kadar bulunduğu yer çarşının içinde ve Kasabanın merkezindedir. Arsası da müsaittir. Bugünkü binası yıkılarak yerine ihtiyacı karşılayacak güzellikte yeni bina inşası Gediz Parti ve halk ile arkadaşlarının emelidir.

Gediz kazasında ve şaphane nahiyesinde Halkevi binası inşasına 1940 senesinde imkân olmadığı ve sırası gelince birer Halkevi binasının yaptırılması göz önünde tutulacağı genel sekreterlikten bildirilmiştir.”²²¹

Kütahya Parti Müfettişi Dr. Hasan Vasıf Somyürek’in raporunda Gediz halkevi için;“*Gediz de Halkevi spor, köycülük halk dersaneleri kitapsaray ve ar şubelerinden ibaret olmak üzere beş şubesi vardır. Parti idare heyeti ve hükümet amir ve memurları Halkevi ile yakından samimi şekilde alakalıdır. Halkevinin hesap, demirbaş, kütüphane, evrak ve karar defterleri muntazam doğru ve talimata uygun tutulmuş bulunmaktadır*”, ifadelerine yer verilmiştir.²²²

Gediz Halkevi binası, CHP'ye aittir. Halkevinin kurumlardan maddi olarak alacağı bulunmamaktadır. 700 lira borcu vardır. 1191 adet kitap bulunan bir Kütüphanesi mevcuttur. Halkevi çalışanı kadrolu memur olarak Yusuf Bayram’dır. Gediz Halkevinin 100 kişilik kapasiteli sinema salonu bulunmamaktadır. Gediz Halkevi başkanı Ahmet Alanyalı’dır. Senelik 1000 liraya ihtiyaçları olduğunu beyan etmişlerdir. Gediz Halkevinde gazete olarak Ulus, Zaman ve Anadolu Gazetelerinin okunduğundan söz edilmiştir.

1948 yılı teftiş raporunda Talat Simer Gediz Halkevi için; “*Gediz Halkevi diğer ilçelerdeki Halkevlerimize bakarak daha mütevazı az da olsa çevresine faydalıdır. Gediz Halkevimizin bina durumu her bakımdan ihtiyaçları karşılamamaktadır. Halkevine bitişik geniş arsa üzerinde ilave olarak büyük bir salon yapılabilir. İlk fırsatta binanın genel durumunun incelenmesi mümkün ve münasip ilavenin keşfinin yaptırılması çok lüzumludur.*”²²³

4.6. EMET HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

1940 yılı teftiş raporunda Adnan Menderes, Emet Halkevi ve faaliyetleri için; Emet Halkevine kaymakam ve memurlar daima devam ederler. Halkevine alakaları iyidir. Parti idare heyeti arkadaşları da Halkevine devam suretiyle bir alaka göstermektedirler.²²⁴

²²¹BCA., 490.01/680.302.1.s.26.

²²²BCA., 490.01/1000.865.1.s.37.

²²³BCA., 490.01/681.308.1.s.53.

²²⁴BCA., 490.01/681.308.1.s.54.

Gediz'de olduğu gibi burada da bir şehir veya memurların kulübü meselesi vardır. Halkevi ve Partili arkadaşlar bu kulübün açılmasında muarızdırlar. Gediz'deki kulüp için ileri sürülen aynı sebepler burada da tekrar edilmektedir.

Emet kazasında kaymakam, memurlar, Halkevi ve Partili arkadaşlar arasında tam bir kaynaşma vardır. Halkevi gelirinin temininde hükümet amirinin ve Parti idare heyetimizin kayda değer bir tesirler olduğunu sanmıyorum.

Halkevi reisinin bu işin ehli olduğuna kani değilim. Emet Halkevi üç şube ile çalışması muhitin ihtiyacına daha uygun olur sanırım. Halkevinin mevcudiyeti Emet'te oldukça önemlidir.

Halkevi binası ihtiyacı kâfi değildir. Türk Ocağından müdevver ve bugün Memurlar Kulübü olarak kullanılan binanın Halkevine dönüştürülmesi iyi olur. Yapılacak keşfe göre merkezden yardım yapılmak suretiyle yeni ve güzel bir bina yapılıncaya kadar Halkevimizin hiç olmazsa bugünkü sıkışık vaziyetten kurtarılması uygun olur.

Emet Halkevi binası CHP'ye aittir ve herhangi bir bölümü kirada değildir. 1 kat ve 7 odadan oluşmaktadır. Halkevinin borcu bulunmamaktadır. Kitap durumu hakkında bir görüş belirtilmemiştir ve kadroda bir memur bulunmamaktadır. Bununla birlikte sinema salonu yoktur ve Ülkü Dergisinin yanı sıra Ulus ve Ankara Gazetelerinin okunduğundan söz edilmiştir.²²⁵

Beş şubesi vardır. Bunlardan ilk üçü gösterit, köycülük, kütüphane şubeleri faal çalışmaktadır. Dil-tarih, spor şubeleri gayri faal gösteriliyor ise de hakikat da bu şubelerin hiç birisinde hayattan eser sezilmemektedir. Basit olan kütüphanesinde senenin 10.ncu ayında olmamıza rağmen roman, piyes, şiir ve gazete okuyucusu olarak ancak (491) kişinin geldiği görülmektedir. Hesap defteri, demirbaş eşya defteri, kütüphane defteri mevcut ve muntazam, şubelere ait program faaliyet karar defteri yoktur.²²⁶

Emet Halkevi binası CHP'ye aittir ve herhangi bir bölümü kirada değildir. 1 kat ve 7 odadan oluşmaktadır. Demirbaş cetvel ek olarak yollanmıştır. Halkevinin borcu

²²⁵BCA., 490.01/681.308.1.s.54.

²²⁶BCA., 490.01/1000,865.1.s.37.

bulunmamaktadır. Kitap durumu hakkında bir görüş belirtilmemiştir. Emet Halkevinde görevli kadroda memur bulunmamaktadır. 500 kişilik kapasiteye sahip olan salonda, sinema salonu yoktur. Emet Halkevi başkanı Mustafa Tugay'dır. Görüşmemizde bizden bir sinema makinesi talep etmiştir.

1948 yılı teftiş raporunda Talat Simer, Emet Halkevi için; *“Emet Halkevimiz içinde aynı Parti çalışmalarında görülen atalet ve hareketsizlik vardır diyebilirim, bir oda ile bir salona sıkışmış olan Emet Halkevimizde de hiçbir faaliyet yapılmamaktadır. Pek küçük bir kasaba olan Emet'in her yönden muhtaç olduğu Halkevi faaliyet ve hareketlerini yapabilecek bir başkanı da yoktur. İlave bir müessese de yapılmalıdır. Parti idare kurulu ve başkanı için yapılacak incelemeler ve yanında bu konunun da ele alınarak gereken tedbirlerin alınacağını arz ederim.”*²²⁷

---

²²⁷BCA., 490.01/681.308.1.s.55.

5. BÖLÜM: EĞİTİM, SPOR ve BASIN YAYIN FAALİYETLERİ

5.1. OKULLAR

Okullar başlığı altında, Türkiye’de en köklü eğitim kurumlarından olan Kütahya Lisesine değinmek gerekir.

Kütahya Lisesi,1890 yılından günümüze kadar eğitim-öğretime devam eden nadir okullardan birisidir.1923 – 1924 öğretim yılında iptidai (ilkokul) kısmı kaldırılarak üç sınıflı hale getirilen okul, 1933 yılında liseye dönüştürülmüş ancak 4 Aralık 1933’te bir yangın felaketine maruz kalmış, binanın ahşap kısmı tamamen yandığından hiçbir evrak kurtarılamamıştır.²²⁸ Yanan Kütahya Lisesi, eğitim bakanlığının vermiş olduğu tahsisatla ile yeniden yapılmıştır. Merkezde on dört dershaneli yeni bir ilk mektep de yapılmıştır.²²⁹

Atatürk, Cumhuriyetin ilanından sonra, Kütahya iline üçüncü gelişinde 24.3.1923’te Kütahya Lisesini ziyaret etmiştir. Ziyaretinde öğretmen ve öğrencileri ile öğretmenler odasında sohbet etmiştir. Atatürk, Türk eğitim tarihi açısından önemli bir yeri olan “Öğretmenlere Hitabı”nı Kütahya Lisesinde söylemiştir.²³⁰

Okulun yüzüncü kuruluş yıldönümünde, Atatürk’ün öğretmenler ve öğrencilerle çay sohbetinde bulunduğu öğretmenler odası, Eğitim Müzesi haline getirilmiştir.²³¹

Kütahya bölge müfettişi Adnan Menderes,1940 yılı teftiş raporunda Kütahya Lisesi ile ilgili şu bilgileri vermektedir; “*Yanan Kütahya Lisesi, Maarif Vekâletinin vermiş olduğu tahsisat ile yeniden yapılmıştır. Merkezde on dört dershaneli yeni bir ilk mektep de yapılmıştır. Kütahya Lisesinin eksiklerinin ikmali için tahsisat verilmesini ve çok noksan olan ders malzemesinin tamamlanmasını, başlanmış olan*

²²⁸ Salih Özden, *Kütahya İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim*,Kütahya, Ekspres Matbaası,1998,s.89.

²²⁹BCA.,490.01/680.302.1.s.72.

²³⁰Ekrem Kaçmaz, *Kütahya Lisesi Ve Tarihi Gelişimi*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.s,15.

²³¹ http://kutahyalisesi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/Tarihçe

kılık ve giyim inkılâbı faaliyetini çok hızlandıracağı mütalaasıyla Kütahya'da bir kız sanat mektebinin açılmasını Maarif Vekâletinden rica ederiz.'²³²

Kütahya Milletvekili Besim Atalay tarafından kaleme alınan 1938 yılına ait raporda, 590 talebesi bulunan ve ayrı ayrı binalarda faaliyetlerini sürdüren Uşak Ortaokuluna, yeni bir bina yapılması gerektiği ifade edilmiştir.²³³

1945 yılına ait yazışmalarda binası elverişli olmadığı, çalışma vasıtaları eksik olduğu halde Uşak Sanat Okulunun halktan büyük ilgi gördüğü belirtilerek, okulun, sanat enstitüsü haline getirilmesi istenmiştir.²³⁴

1947 yılında kaleme alınan raporda, Uşak'ta halk tarafından yapılan lise binasının ikmali için 50.000 liraya ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve eserin tamamlanması için Milli Eğitim Bakanlığının devreye girmesi istenmiştir.²³⁵

5.2. EĞİTİM SORUNLARI

1937 yılı teftiş raporunda geçen dileklerde Gediz'de bir ortaokulun açılması istenmiştir. Gediz'de bir ortaokul yapılması Kültür Bakanlığınca daha önce vaat edilmiştir. Ancak bu vaadin yerine getirilmemesi nedeniyle dilekler içerisinde bir ortaokulun yapılması yerini almıştır. Belediyelerden gelen dileklerde il ve ilçelerdeki okullara öğretmen atanması ve şartlar dâhilinde bu okullara yardım edilmesi istenmektedir.

1938 yılı teftiş raporunda geçen dileklerde Kütahya'nın Çal, Beşkarış, Zemme ve Gediz'in ilkokullarının beş sınıflı yapılması talep edilmektedir. Ayrıca Sabuncu, Çöğürler, Arslanapa, Altıntaş, Erdoğan, Çengedağardı, Örencik, Hisarcık, Bozkuş, Hesar'a yatılı okul açılması istenmektedir. Öğretmeni olmayan köyler Ulubey, Azizler Akarca, Yeni, Karahallı, Osmanbey, Tepecik, Çeçe, Yenice, Sülye, Moymul, Sarıhanlar köylerine birer öğretmen atamasının yapılması istenmemiştir. Kütahya'da eğitimi daha iyi hale getirmek için Simav'ın Dağardı Okuluna bir hademe verilmesi, Ulubey Okulunun duvarlarının yaptırılması, Uşak'ta bir lise açılması talep edilmektedir.

²³²BCA.,490.01/680.302.1.s.73.

²³³BCA., 490.01/680.302.1.

²³⁴BCA., 490.01/681.307.1.

²³⁵BCA., 490.01/681.307.1.

1940 yılında Adnan Menderes tarafından kaleme alınan raporda, mahalli dilekler bölümünde maarif başlığı altında; *“Her yerde tahsil çağı haricinde kalmış birçok vatandaşımız vardır. Bu ızdırıp hemen hemen umumdur. Eğitim politikamızı meclis muhitinden ve yakından bildiğimiz için merkezce yapılacak bir şey yapamadığına ancak mahalli idarelerin ilk tahsil işlerini yeni membalar bulmak suretiyle yeniden tetkik edilecek bir mevzu olduğu kanaatindeyiz,”* diyerek o döneme ait eğitim sorunları için önemli görülen bir durumu açıklamaktadır.

5.3. SPOR FAALİYETLERİ

1940 Yılı teftiş raporunda Adnan Menderes spor faaliyetleri hakkında, Parti idare Heyetlerinin gençlik ve spor teşekkülleri ile alaka ve münasebetleri? Başlığı altında şunları söylemektedir.²³⁶

“Vali ve Halkevimizin Altıntaş Nahiyesinde cirit sporunu canlandırmak ve organize etmek teşebbüsleri semere verecek gibi görünüyor. Cumhuriyet Bayramında yeni yapılmakta olan Kütahya Stadyumunda, at ile muntazam kıyafetler ile karşılıklı iki cirit ekibi halken çok alaka ve heyecanını toplayan bir müsabaka yapmıştır.

Cirit sporu o civarda eskiden yer tutmuş olduğu için bu sporu ihyaya çalışmak üstü gölgelenmiş ateşi üfleyerek alevlendirmek gibi oldukça çabuk kolay semere vereceğe benziyor. Bu cümleden olarak güreşi de zikretmek icap eder.

Kayak sporu için de Dumlu civarında müsait yerlerin pek çok olduğunu Altıntaş Nahiyesi Müdür Mehmet Yurdçu anlattı.

Mehmet Yurdçu, ihtiyat zabıtlığında Erzurum Cephesinde kayak sporunu öğrenmiş ciride merak ve heves göstermiş memleketini ve sporu çok seven bir arkadaştır. Bu üç sporun Yurdçu'dan istifade etmek muvafık olur sanırım, Kendisine Parti veya Halkevi kanalı ile yardım ve vesaret edildiği takdirde güreş, kayak, cirit sporlarının bu muntıkada çabuk İnkişaf göstereceğini tahmin etmek hatalı olamaz. Vali Fuat Balkan bu hususi ta teşekküre değer bir alâka göstermektedir.

²³⁶BCA., 490.01/274.1097.1.

Vali Fuat Balkan arkadaşımız, Halkevi reisi ve ben bu iş mahallinde görüşmek üzere Altıntaş Nahiyesine beraber gittik. Bay Fuat Balkan daha mufassal olarak Umumî İdare Heyetimizi tenvir etmiş olacaktır ki genel sekreterlikçe para ve malzeme yardım yapılması hususu tahakkuk etmiş bulunur.

Kütahya Halkevi ara sıra atletizm müsabakaları tertip etmek ve Kütahya'da mevcut spor kulübüne bir yer tedarik etmek sureti ile spora alâka göstermeğe çalışıyor. Fakat bunlar kayda değer, ehemmiyette olmayan pek cılız hareketlerdir. Hakikati söylemek icap ederse bu gün Kütahya merkezinde spor namına bir yaprak kımıldamıyor demek doğru olur.

Kulüp ve sporcuların beden terbiyesi direktörlüğünden nakdi veya sair şekilde hiç bir yardım göremediklerini de bu hareketsizliğinden sebepleri arasında saymak icap eder. Harici yardım olmadıkça bizde kulüplerin kendi gelirleri ile yaşamları ve çalışmaları çok istisnai bir haldedir. Kulüpleri ve sporu yaşatmak ve inkişaf ettirmek için, devlet eli ile spor sahaları ve kapalı salonlar yapmak, her nevi malzeme tedarik etmek, spor muallimi yetiştirmek paraya olan ihtiyacında az çok karşılayarak teşvik etmek gibi yardımları uzun seneler temadi ettirmek mecburiyetindeyiz.

Kazalarda da spor hareketleri çok durgundur. Emet ve Tavşanlı'da hiç bir şey yoktur. Diğer kazalarda da zikre değer ehemmiyette değildir.

Kütahya'da çok muvafık bir yerde stadyum olarak yerin istimplâki tamamlanmış ihata duvarları çekilmiş, kırk bin lira kadar para sarf ile betonarme türbinler yapılmış ve yeniden yapılan kırk bin liralık ihale ile muhtelif spor nevelerinin tatbikine elverişli tesisat yapılmaya başlanmıştır.

Uşak'ta iki üç sene evvel ikmal edilmiş bir spor sahası vardır. Bu sahanın ahşap türbinleri ve soyunma yerleri yapılmış, ihata duvarları çekilmiş, Futbol sahası yapılmış koşu ve atlama yerleri vücuda getirilmiştir. Biraz gayret edildiği takdirde bunun spor ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale getirilebilir.

Gediz'de, kasabaya yakın düzlük bularak spor sahası vücuda getirmenin müşkül olmasına rağmen kasabaya oldukça yakın ve oldukça düz ve geniş bir yer tedarik edilmiş ve Hususi Muhasebeden yapılan bin lira kadar bu sahanın bir kısmında yardımla toprak tesviyesi yapılarak bir futbol sahası vücuda getirilmiştir. Bu sahada

diğer sporlarında tatbikine yarayacak tesisatın peyderpey vücuda getirilmesi ve hassaten ve acele olarak bir soyunma yeri inşanı icap eder.

Bugün çocuklar kasabada soyunarak gelmek ve çalışmalarını veya müsabakalarını bitirdikten sonra da terli terli kasabaya evlerine kadar gitmek mecburiyetindedirler.

Simav'da Belediyeye ait halî bir tarlada zaman zaman futbol oynatmaktadır. Şimdi Halkevi alâkalanarak tamir edilmekte olan binada sporculara yer vermek ve onları çalıştırmak yoluna girecektir.

Tavşanlı'da mevcut bir spor kulübünün tam bir mahrumiyet içinde bir şeyler yapmağa çalıştığını gördük. Alât ve sair ihtiyaçları temin edilmiş değildir”.

1941 yılı Parti idare heyetinin spor faaliyetlerinden kaza dâhilince mevcut bulunan Turan İdman Yurdu, Gençler Birliği İdman Yurdu, Ergenekon İdman Yurdu gibi spor teşekkülleri ile mevcut alaka ve münasebetinin geçmiş seneler derecesinde olamadığı görülmektedir.

Parti Müfettişi Hasan Vasıf Somyürek tarafından 1942 yılında hazırlanan raporda; Parti dışındaki muhtelif teşekküller başlığı altında idare heyeti, beden terbiyesi teşekkülüne bağlı gençlik ile alâkalı görülemiyor. Gençler Birliği adını taşıyan tek bir kulüp olup bu da beden terbiyesi bölge başkanlığına intibak beyannamesi vermiştir. Millî teşekküle bağlı olan gençlik neşeli, sıhhatli, nefse ve millete inanlıdır. Beden terbiyesi mükellefleri ile bunların çalışma ve yetiştirmeleri üzerinde ciddi bir çalışma görülmemektedir.²³⁷

Parti teşkilâtımıza bunlar ile alâkalı olmaları tavsiyelerinde bulunulmuş ise de Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün bütün vilâyet dâhilinde bu işle ciddi bir şekilde meşgul olması ve muntazam, gayeye ulaştırıcı çalışmaların temini zarureti kendini göstermektedir.

a) Gençlik, kendilerini yetiştirmeğe çalışan, koruyan Partimize samimi şekilde sevgi ve saygı ile bağlıdır.

²³⁷BCA., 490.01/681.304.1.s.14-15.

b) Spor sahası mevcut ve bundan evvelki raporlarda arz edilen şekildedir.

Kütahya Halkevi salonunun etrafı kâmilten pencere ile muhat ve çatısı spor harekâtı için mukavim gözükmediğinden evvelki tetkikimde yalnız kayak ve atlı cirit sporlarının inkişafı için yardım yapılmasını rica etmiştim.

Spor faaliyetinin canlanması için Parti İdare Heyeti ve Halkevi eski bir kilise binasının Halkevi faaliyeti için tahsis ettiklerini binadaki tadilatı tamamlayarak 10/15 metre ebadında kâfi derecede genişlikte bir salon elde etmiş bulduklarından icap eden spor malzemesinin müfredatını arz ediyorum.²³⁸

2 Adet	Ufki parmaklık
1 Adet	Şakuli çerçeve
1 Adet	Atlama kasası (büyük)
1 Adet	Atlama kasası (küçük)
1 Adet	Atlama sehpası
2 Adet	Atlama minderi
2 Adet	Tırmanma halatı
1 Adet	Çekme halatı
2 Adet	Metsinboltopu- (3 kiloluk)
2 Adet	Güreş minderi, branda, 6 adet güreş donu
6 Adet	Tahta mübareze tüfeği
4 Adet	Maske, göğüslük, eldiven
2 Adet	Süngü mübareze talimi için kup torba hedef
1 Adet	Tüfek sehpası
1 Adet	Masa tenisi
1 Adet	Voleybol teçhizatı
4 Adet	Sıklet atma güllesi
4 Adet	Cirit.

²³⁸BCA., 490.01/1126.112.2.s.5.

5.4. BASIN VE YAYIN FAALİYETLERİ

1936 yılı Ragıp Akça, teftiş raporunda mahalli gazete ve mecmualarla halkın münasebeti nasıldır, ilinizde en çok hangi gazete ve mecmua okunuyor? Sorusuna teftiş raporunda şunları yazmıştır; “Kütahya ismiyle yanlı bir vilayet gazetesi çıkmaktadır. Parti fikirlerinin yayılması işi ile ilgilenmektedir. İlimizde Cumhuriyet, Ulus, Tan, Akşam Kurun, Sonposta, Açıksöz Gazeteleri ile Ülkü, Fikir, Kültür, Çığır, Varlık, Uyanış mecmuları okunmaktadır”.²³⁹

1939 yılı teftiş raporunda Kazım Nami Duru, aynı soruya şu şekilde cevap verilmiştir;

*“Vilayetimiz çevresinde tek vilayet gazetesi vardır. Münasebetimiz iyidir. Parti işlerimiz ve faaliyetlerimiz her haftaki nüshasında ehemmiyetle kayda yer bulunur. Vilayetimizde en çok okunan günlük gazetelerden Cumhuriyet ve Sonposta gazeteleridir. Köylerimizde en çok Köylü ve Karagöz Gazetesi okunmaktadır.”*²⁴⁰

Afyon Bölgesi Müfettişi Bursa Milletvekili Dr. Talat Sirmen’in raporunda; “Kütahya iline ait raporumda da arz ettiğim gibi partimizin bu ilde en küçük bir gazeteci yoktur. Gerçi karşı partilerin durumu da bu şekilde olmakla beraber yapılan kötü propagandaları önlemek ve yapılması gereken neşriyatı yapmak için bu ilin mutlak olarak mahalli iyi bir gazeteye ihtiyacı vardır.

Partimizin neşir organı olacak bu gazetenin Kütahya il matbaasında çok ucuz bir fiyatla basılması icap eder. Buradaki arkadaşların gayret ve iyilikleri ile güzel bir şekilde neşri mümkündür. Partili arkadaşlar tarafından da aynı maksatla teşkil edilip bu güne kadar fiilen bu işi yapmaya imkân bulamayan Uşak’taki matbaadan da istifade edilerek, yine mahallindeki arkadaşların himmeti ile böyle bir gazetenin neşri de mümkündür. Kütahya ve Uşak’ta ayrı ayrı birer gazete neşrine ihtiyaç olmadığı gibi bu yön esasen düşünülmektedir.

İki ilde şiddetle kendisini hissettiren gazete ihtiyacı şimdiye kadar muhtelif vesilelerle bahis konusu edilmiş ve fakat maddi imkânsızlık bu önemli işin görülmesine mani olmuş, bu işe cesaret edecek arkadaş bulunamamıştır.

²³⁹BCA., 490.01/680.302.1.s.10.

²⁴⁰BCA., 490.01/680.302.1.s.55.

Böyle bir gazetenin çıkarılması için il başkanımız ve idare kurulu üyeleri arkadaşlarımız tarafından ileri sürülen maddi yardım miktarı en az yıllık (6000) liradır. Gazetelerin Uşak'ta basılması ve yayınlanması bir bakıma daha iyi olur. Yalnız matbaanın buna göre ayarlanması ve biraz takviyesi gerekir. Kütahya il matbaası daha geniş ve basıma daha elverişlidir. Yazı heyeti ve yazı derleme ve gazeteyi düzenleme işi Uşak'ta daha güzel ve daha kolay yapılır. Buradan ilin her tarafına aynı şekilde ve aynı kolaylıkla sevk edilebilir.”²⁴¹

---

²⁴¹BCA.,490.01/680.302.1.s.4.

6. BÖLÜM: EKONOMİK SORUNLAR ve BAYINDIRLIK İŞLERİ

CHP müfettişlik raporları yazıldığı dönemlere ait ekonomik sorunlar ve bayındırlık işleri açısından önemli ipuçları vermektedir. O dönemlerde temel ihtiyaç sayılabilecek olan ürünlerin fiyatlarında ciddi oranda artış görüldüğü ve halkın ekonomik yönden geçim sıkıntısı çektikleri gözlenmektedir.

“1938 yılında Refik Saydam, seçim bölgesini gezerek anlattığı gözlemlerinde; Kütahya merkez, Tavşanlı, Uşak, Gediz ve Simav kazalarını ve bazı köyleri ziyaret ettiğini, Kütahya ve muhiti umumiyet itibari ile sağlık ve kazanç bakımından iyi bir vaziyette olduğunu, hayvan hastalıklarına karşı da tedbirler alındığı belirtmektedir²⁴².

Merkez kazasının bazı köylerinde harman esnasında zuhur eden seller mahdut zararlara sebebiyet vermiş ise de Ziraat Bankası yardımları gerek bu köylerde ve gerek muhtaç diğer köylerde vaziyeti düzeltmeğe yaramıştır.²⁴³

Domaniç nahiyesindeki frengi mücadelesinin daha esaslı bir şekle konmasını dileriz”.

“Emet kazası halkı bir tütüncüler birliği kurarak Emet'te tütün ziraatını ilerletmişlerdir. Çıkardığı tütün, vasfı itibariyle bu muhittekilerin hepsinden üstün olan Emet'in yeni tütün kanununda memnu sahalar arasına konmamasını halk istiyor. Bu hususun alâkalı vekâlete tebliğini dileriz. Biz de bu hususta sayın vekil nezdinde teşebbüste bulunduk.

Gediz Halk mümessilleri ile temasımızda, kazalarında bütün ümran, kültür ve kazanç hayatlarında kendilerine yüksek bilgi ve teşebbüsü ile rehberlik edecek bir kaymakamdan mahrumiyetlerine dair şikâyetlerine muhatap olmaktayız. Kaymakam, eski bir Mülkiyeli olmakla beraber yaşının ilerlemiş olması münasebetiyle, çok geri kalmış olan bu muhitin bütün dertlerine koşabilecek bir kabiliyette değildir. Bir hükümet konağı yapılması için, merkezce münasip bir miktarda tahsisat verilebilirse, halk gayreti ile ihtiyaca kifayet edebilecek bir hükümet konağı yapılabilir.

Gediz'in elektriğe kavuşması için belediye harekete geçmiş ve ihale yapılmıştır. Belediyeler bankasından 20.000 lira borç almak isteyen Gediz belediyesine müzaheret çok isabetli olacaktır. Halkın bir kısmı dokumacılık yapan bu kasabanın elektriğe kavuşması çalışmayı kolaylaştıracaktır.

²⁴²BCA., 490. 01/680.320.1, s,98.

²⁴³BCA.,490. 01/680.320.1, s,98.

Bu kaza dâhilinde Şaphane nahiyesindeki şap madenlerinden, kâğıt imalinde istifade edilmesi Şaphane halkı arasında geniş ölçüde iş hacmini artıracaktır. Bu hususta Sümerbank'ın ehemmiyetle nazarı dikkatinin celbi rica olunur”.

Simav; maruf Simav gölü on-onbeş köyü daimi bir surette ve civarını da bu köyler halkının temasıyla sıtmaya bulamaktadır. Simav'da daimî bir hükümet tabibi bulundurulması ve bu tabibin muhitin say kabiliyetini öldüren, sıhhatini her yıl geçtikçe daha ziyade tehdit eden bu belâ ile mücadele etmesi elzemdir. Simav'a hekim ve bir kaç tane de sıhhat memura gönderilmesini rica ederiz.²⁴⁴

CHP Müfettişlik raporları o döneme ait ekonomik sorunlarda dile getirilmekte halkın geçim sıkıntıları anlatılmaktadır. Adnan Menderes 1940 yılında kaleme aldığı raporda, şunlar ifade edilmektedir; “Tarım Kredi Kooperatiflerinin Partimizin arzu ettiği şekilde yürütemediğinden bahsetmek isteriz. Ziraat Bankasının %8 faizle vermiş olduğu krediyi % 9'la köylüye veren kooperatifler; aradaki yüzde birle kendi masraflarını idare edemiyorlar. Köylüden alınan faizin 9'dan yukarıya çıkarılmasına mahsul fiyatları karşısında imkân olmadığına göre, bu yolda İktisat Vekâletimizce bir tedbir alınması ve kooperatiflerin daha hızla yürür bir hale konması için Ziraat Bankasınca deruhte edilen rehberlik vazifesinin esaslı olarak görülmesini dileriz.

Emvali metrukeden mal alanların, emlâk fiyatlarının sukutu karşısında taksitlerini ödeyemedikleri ve bunun üzerine Partimizin 4. Büyük Kurultayı dileklerinden olarak bu borçlarının on beş yıl taksitlendirilmiş olduğu malumdur. Taksitlendirme işine minnettar kalan halk, maalesef konan % 9 faizi çok ağır bulmaktadır. % 9'dan on beş yılda kaç defa katmerleşen bu faizin mutedil bir hadde indirilmesi gerekmektedir.

Kütahya'da bir porselen fabrikası kurulması beş senelik ekonomik planımızın kararları arasındadır. Ham madde ve yetişmiş işçi bakımından bu iş için elverişli olan Kütahya, Cumhuriyetin bu büyük eserine kavuşmayı sabırsızlıkla beklemektedir.”²⁴⁵

6.1. SANAYİ VE ÜRETİM

Dr. Refik Saydam'ın Uşak ziyaretinden notlar, “ziraatla birlikte halıcılık, dokumacılık gibi sanatların da yapıldığı Uşak kazasında bu sanayinin durgunluğu

²⁴⁴BCA., 490.01/680.302.1, s,56-57.

²⁴⁵BCA., 490.01/274.1097.1,s,113.

yüzünden az çok sıkıntı çekildiği hissedilmektedir. Diğer kazalarında bu haller yoktur”.²⁴⁶

Uşak Deri Sanayi Hakkında: “Uşak, Anadolu’nun ehemmiyetli ve tarihi bir debagat merkezidir. 1939 seresine kadar buradaki debagat işleri şehir içinde müesses ve iptidaî şekilde 70-80 debaghane tarafından yapılmakta idi. 1937 senesinde belediye bunların şehir haricine nakline karar vermiş ve 1939 senesinde bu nakil muamelesi ikmal edilerek bu suretle şehir haricinde geniş, temiz ve muntazam 45 debağhane meydana gelmiştir. Halen imalat burada yapılmaktadır. Bunların ikisi fabrika mahiyetindedir. Yani motor, prese makineleri, dolap ve değirmenlerle mücehhezdir. Diğerleri muamele vergisi vermeyen tesisler halindedir.

“Uşakta yakın zamana kadar küçükbaş hayvan derileri işleniyordu. Bunlar meşin haline getirilerek 20’si dâhilde kullanılmakta ve %80’ni harice gönderilmek üzere İzmir’e sevk olunmakta idi. Fakat halen, bilhassa fabrikaların kurulması ile şimdi büyük baş hayvan dericiliği de bu muntıkada önem kesp etmiştir.

Burada bir debaghane senede 10.000 kadar küçükbaş deri işleye bilmekte ve bu suretle senede bir buçuk milyon kiloya kadar mamul çıkarmaktadır. Bu işe muktezi ham deri Türkiye’nin her tarafında toplanmaktadır. Vekâletimizin teşebbüsleri ile debaghaneler muamele vergisinden muaf olduktan sonra bunlar büyük bir faaliyet ve inkişaf kaydetmişlerdir. Şimdi bunların diğer bir dileği küçükbaş ham deri ihracının men’idir. Son teşebbüsümüzle üzerinde yapağı bulunan derilerin ihracı menedilmek üzeredir. Fakat ham deri ihracı serbesttir”.

Dokumacılık: “Uşak kazasındaki dokumacılardan bir kısmı vergi alınacağı gibi bazı şayiaların tesirine kapılarak tezgâhlarını saklamışlar ve bu itibarla da Uşak kazasındaki tezgâh adedi bidayette takriben 1500 olarak tespit edilmiş ve bu miktar üzerinden de ayda 7918 paketlik bir kontenjan tahsis olunmuştur. Bilâhare, vaki müracaatlardan ve mahallinde yapılan tetkikattan bu kazadaki faal tezgâh adedinin filhakika daha fazla olduğu kanaati hâsıl olmuş vilâyete verilen talimat dairesinde yapılan yeni bir tespitte Uşak kazasında 2483 adet tezgâh bulunduğu anlaşılmıştır.

²⁴⁶BCA., 490.01/680.320.1, s,58.

“Bu tezgâh adetlerine nazaran mezkûr kazaya 15.800 paketlik yeni bir kontenjan tespit edilmiş bulunmaktadır. Ancak, iplik istihsal vaziyeti müsait olmadığından kontenjan miktarının her ay aynen gönderilmesine imkân bulunmamakta olup, elde mevcut ipliklerin müsaadesi nispetinde ve kontenjane nazaran her ay iplik irsalâtı yapılmaktadır”²⁴⁷.

6.2. TİCARET

CHP'nin ülke ekonomisini geliştirmek için yapmış olduğu çalışmalar müfettişlik raporlarına yansımış olduğu görülmektedir. Kütahya'da örgütünü denetleme ve yatırım anlamında başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim metin içinde bahsedilmiş olunan dileklere verilen cevaplar veya Kütahya kongrelerinde alınan kararlar ve bu kararların CHP Genel Sekreterliğine yollanması bu konu hakkındaki en önemli kanıt olarak göz önüne serilmektedir.

“Tavşanlıda, mahalli halka yapılan linyit satışı resmi daireler, müesseseler ve elektrik santrali, hariç olmak üzere 26.1.1942 tarihine kadar günde vasatı 15 ton olarak tespit edilmiştir.

Bilahare Tavşanlı kaymakamlığında 27.1.1942 tarihinde yapılan toplantıda verilen karardan sonra mezkûr tarihten itibaren günlük vasatı linyit satışı 7.5 tona indirilmiştir. Geri kalan miktarın hususî kömür müstahsillerince temini kararlaştırılmış ve bu cihet kendilerince de kabul edilmiştir”²⁴⁸.

CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'ya 15.1.1945 tarihinde sunulan rapora o dönemin ekonomi bakanının verdiği cevap şu şekildedir;²⁴⁹

“Kütahya milletvekillerinin seçim çevrelerinde yaptıkları inceleme sonunda müştereken tanzim edilen raporun bakanlığımıza ilgilendiren bölümleri tetkik edildi.

İzmir, Afyon ve Kütahya illerinde Sümerbank yerli mallar pazarları müessesesinin birer satış mağazası mevcuttur. Mevcut satış mağazası toptancı hinterlandı değildir. Muameleleri yalnızca perakende kalacak olan Uşak'ta bir yerli mallar mağazası açılmasına bugün için imkân görünmemektedir. Yerli mallar pazarları mağazalarında gezginci manifaturacılar toptan mal verilmesi hususunda

²⁴⁷BCA.,490. 01/680.511.2053.2, s,23.

²⁴⁸BCA.,490. 01/680.511.2053.2, s,23.

²⁴⁹BCA., 490. 01/680.511.2053.2, s,24.

yapılan inceleme sonunda Nisan 1945'ten itibaren bu kabil esnafa da bir kısım pamuklu verilmesi sağlanmış bulunmaktadır.

Tüccarlara verilecek yerli malları mümkün olabilen süratle dağıtılmasına çalışılmaktadır.

Temmuz 1945 tarihli 14/1008 sayılı yazımızla da bildirildiği üzere Eskişehir yerli mallar pazarlara satış mağazası şefinin itimat edilir bir şahıs olduğu anlaşılmağa beraber bu konuda daha geniş bir soruşturma imkânının elde edilebilmesi için muhbirin isim ve adresinin bilinmesine ihtiyaç hissedilmektedir. Bununla beraber mezkûr mağazanın teftişi sırasında hususunda incelenmesi istenmiştir.

Yerli mallar yurdun her tarafındaki yerli mallar pazarları mağazalarında aynı fiyat üzerinden satılmaktadır. Bu itibarla Mithat Recai Fabrikasına ait bir mamulün muhtelif yerlerde çeşitli fiyatlarla satışa arz edilmesine imkân görülememekte bu halin yekdiğerine benzeyen fakat kalite itibariyle farklı olan malların aynı mal olmasından ileri geleceği düşünülmektedir. Bununla beraber bu konu üzerinde esaslı incelemeler icrası için ilgililere gereken emir verilmiş bulunmaktadır.

Yerli fabrika mamulleri fiyatlarının indirilmesi konusundaki incelemeler sonunda elde edilebilen imkânların verdiği nispet dâhilinde tenzilat yapılmakta ve bu konudaki çalışmalara devam edilerek maliyet fiyatlarının düşürülmesini sağlayıcı tedbirleri ittihaz olunmaktadır.

K /95 sayılı koordinasyon heyeti kararına göre yapılmakta olan pamuk ipliği dağıtımından faydalanacaklar illerde yaptırılan tespit sonunda tayin edilmiştir. Tespit sırasında askerde bulunan dokumacıların terhislerini müteakip 15 gün içinde başvurmaları halinde durumları incelenmekte ve iplik dağıtımından faydalanacakları anlaşıldığı takdirde kendilerine pamuk ipliği tahsis edilmektedir.

İmam, muhtar ve köy kâtiplerinin aynı yardımdan faydalanmalarını bugünkü mevzuat müsait olmadığından bu işin bir kanun konusu olarak ele alınmasını icap edeceği düşünülmektedir.

Kunduracıların ihtiyaçları arasında olup bakanlığımızca temin edilen pamuk ipliği evvelce yaptırılan tespitte dâhil esnafa muayyen nispet dâhilinde ve muntazaman gönderilmektedir.”

Görüldüğü üzere Kütahya kongrelerinde alınan kararlar ve bu kararların CHP Genel Sekreterliğine yollanması, iletilen şikâyet ve taleplere verilen cevaplar CHP'nin ticareti geliştirmek için gayret içerisinde olduğunu göstermektedir.

6.3. TARIM

1938 yılında Dr. Refik Saydam'ın Merkez, Tavşanlı, Uşak, Gediz ve Simav kazalarını ve bazı köyleri ziyaretinden sonra kaleme alınan raporda şu ifadelere yer verilmiştir; *“Merkez kazasının bazı köylerinde harman esnasında oluşan seller ciddi zararlar vermiştir. Ziraat Bankası yardımları gerek bu köylerde ve gerek muhtaç diğer köylerde vaziyeti düzeltmeye yaramıştır. Orman kanununun tatbikatında alışkanlıklardan doğma bazı müşkülattan da şikâyet edilmektedir.*

Gediz: Vilayetin her yerinde idare işleri yolundadır. Fakat Gediz Kaymakamı faaliyet göstermemektedir. Gediz kazası meyve ağaçları ile geçinen bir yerde olmasına rağmen ağaçlardaki hastalık, hatta adi tırtıllara karşı bile ciddi mücadele edilmiştir. Lazım olan ilaçları ve makine gönderilmiştir. Fakat ziraat memuru köylere kadar giderek bunun nasıl kullanılacağını göstermemiştir. Doğru ilaçlama ve makine kullanımı yapılmadığından meyvelerin çoğu bozulmuş hatta gelecek sene bile verim alınmayacak boyutta zarar görmüştür ağaçlar. Gediz kazasında ve köylerinde kuraklık yüzünden hububat yetişmemiş, tırtıl yüzünden meyve olmamıştır. Bunu göz önüne almayan tahsilat dairesi yüzde (35) haciz yoluyla bankaya tahsilata konulmuştur.

Köylü ofisin satın aldığı buğdaylara verilen fiyatın bir miktar daha artırılması karaborsaya karşı tedbir olarak ileri sürülmektedir. Köylü buğdaylarına kilo başına 15 kuruş takdir edilmesini kâfi görmektedir. Fiyatın arttırılması için ileri sürülen şartlar sebebi şudur: Demir pahalıdır, dokuma ve basma pahalıdır. Genel itibariyle karaborsa fiyatı yüksektir. Pazardan alınan eşyada fiyat bakımından yükseklikler vardır. Buna karşı koymak için buğday fiyatlarına zam yapılmalıdır.

Pancar Fiyatları: Mıntıkamız halkı kısmen pancar ziraatı ile meşguldür. Bunlar birçok istasyonlarda rampalar yapılarak pancarların nakli hususunda kolaylık

*gösterilmesi temennisindedirler. Pancar fiyatlarından memnundurlar. Ancak istasyonlarda beklemek yüzünden zarar gördüklerini bildirmektedirler”.*²⁵⁰

1940 yılında ait olan ve Adnan Menderes tarafından kaleme alınan raporun dilekler kısmında, vilayetin muhtelif yerlerinde makine, buğday, tohum, hayvan ve ziraata müteallik dilek talepleri ile bulunmaktadır. Emet kazasında halk bir tütün ambarı ve daimi bir eksper istemektedir. Tavşanlı halkı tohumların ıslah edilmesi arzusundadır hayvancılık meyvecilik bakımından bir mıntuka alınması talep bulunmaktadır. Örencik ovasına ford traktörün verilmesi istenmektedir, çayından kanallar açılması talep edilmektedir. Afyon mahsulüne biçilen fiyatların kalitelerine göre tayin edilmesi istemektedir.²⁵¹

Simav mıntikasında fakir çiftçilere ziraat aleti verilmesi istenmektedir. Kestane ağaçlarının aşılınması istenmektedir. Şaphane’de meyve, arıcılık işine itina edilmesi için Ziraat Vekâletinin alaka göstermesi istenmektedir. Mümkünse bir konserve fabrikasının açılması halkın talepleri arasındadır. Şaphane halkının en büyük bir dileği daha vardır. O da orada bulunan ve yakın zamana kadar işletilmiş olan şap ocaklarının yeniden işletilmesidir. Şaphane bölgesi toprakça kısırdır. Fakat hava itibarıyla çok temiz ve sağlam bir yerdir. Bu yüzden nüfus birçok yıllara nazaran kalabalıktır. Şap madeni işleyecek olursa hem bu halka iş bulunacak hem de kâğıt fabrikasının şap için Avrupa'ya ödediği milyonlar memleketimizde kalacaktır.²⁵²

Kütahya Milletvekili Recep Peker’in 1941 yılında verdiği raporda; *“Tohumluk hububat vilayetlerden vaki olacak müracaatlar üzerine verilmektedir. Yapılan araştırmalarda Kütahya vilayetinden bu hususta şimdiye kadar bir müracaatta bulunulmadığı anlaşılmıştır. Vilayet ihtiyaç miktarını tespit ettirerek bildirdiği takdirde vilayetin bu ihtiyacı karşılanacaktır.*

Çiftçi mallarını koruma hakkındaki kanunun neşrine kadar asayiş işi pek düzeninde yapılamıyordu. Ahiren neşir olunan çiftçi mallarını koruma kanunu ziraât asayiş işini halletmiştir ve bu kanunun memleketin her tarafında tatbikine başlanmıştır”.

²⁵⁰BCA.,490.01/680.302.1.s.61.

²⁵¹BCA., 490.01/680.302.1.s.62.

²⁵²BCA., 490.01/680.302.1.s.63.

Yabani ağaçların aşılınması hakkındaki 1528 sayılı kanunun yabani zeytinlere ait bulunan kısmı 3573 sayılı zeytinliklerin ıslahı ve yabanilerinin aşılınması kanunuyla ve bütün yabani ağaçlara müteallik mevaddı da 3116 sayılı Orman Kanunuyla ilga edilmiştir”²⁵³.

Kütahya Milletvekili Besim Atalay 1946’da kaleme aldığı rapor da;

“Ekinler her tarafta çok iyidir. Nisan ayı ile Mayıs ayı içinde üç beş yağmur daha olursa bu yıl çok bereketli olacaktır. Yalnız Tavşanlı ilçesinin Domaniç bucağında ekmek sıkıntısı vardır; oraya yardım edilmelidir.

Orman işleri ve hele odun meselesi halkı çok sıkmaktadır. Revir idareleri müteahhide odun kestiriyor ve naklettirip halka satıyor. Fakat revir idaresine 60 para 2 kuruşa mal olan odun halka 3 kuruştan satılmaktadır. Birçok yerlerde odun derdi ekmek derdi kadar önem kazanmıştır. Geniş ölçüde işyarların yaptıkları hırsızlık ve yolsuzluk halkı bıktırmıştır.²⁵⁴

6.4. HAYVANCILIK

Müfettişlik raporlarındaki dilekler incelendiğinde o dönem ait hayvancılık için ipuçları vermektedir. Ekonomik yapının temeli olan çiftçinin üzerine vergilerin artmasından ötürü bir yük bindiği dolayısıyla da dileklerin de bu yönde gerçekleştiği görülmektedir. Hayvan sürüleri arttırabilmek adına sayım vergisi azaltılmıştır. Nitekim bu durum hayvancılığı doğru orantıda etkileyip gelişmesine destek olmuştur. Yalnız çift hayvanlarından verginin alınmaması kararlaştırılmıştır. Tehlikeli hayvanlarla mücadele yapılabilmesi için av malzemesi temin edilmesi sağlanmıştır. Vilayetteki büyük baş hayvanlarının ıslahı için çalışma yapılması istenmiştir. 3 yaşını doldurmamış büyük baş hayvanların sayım vergisi içerisinde yer almaması kararlaştırılmıştır.

6.5. FİYAT HAREKETLERİ VE ÜRETİM DURUMU

Kütahya milletvekillerinin raporunda ziraat, ticaret ve iktisat bakanlıklarına yazdıkları rapora cevaben o dönemin ticaret bakanı Dr. Behçet Uz’un 15.12.1942

²⁵³BCA., 490.01/511.2053.2.s.24.

²⁵⁴BCA., 490.01/202.798.4.s.14.

tarifli ve 86479 no' lu yazı ile cevaplandırıldığı belgede, fiyat hareketleri ve üretim durumu hakkında bilgiler bulunmaktadır.

“Uşak ve havalisi müstahsillerinin palamut fiyatlarının yükseltilmesi ve dericilerin ham deri yerine mamullerin ihracatındaki talepleri tetkik olunmuştur.

1-Palamut, geçen sene Almanya ile yapılan fiyat anlaşması dolayısıyla palamut aramızın ihraç fiyatları diğer maddelerde olduğu gibi tespit ve ilan edilmiştir. Palamut ihraç fiyatlarının tespiti esnasında müstahsili koruyacak makul bir seviyede hareket edilmiş ve 1937, 1938 ve 1939 yıllarına nazaran %100'ü müteceviz bir tarafı kabul olunmuş, ancak 1942 yılında toplama ve nakil masraflarında vaki olan değişikliklerden dolayısıyla ihraç fiyatlarına esas teşkil eden dahili fiyatlarda artışlar olmuş ve binaenaleyh tespit edilen ihraç fiyatlarının tatbikine imkan kalmadığı görülmüştür. Bu kez ihracatçılarımızın Almanya'da malum sabit fiyatlar üzerinden palamut ihraç etmeyi taahhüt etmeleri üzerine diğer memleketlere yapılacak satışlarda bu maddeden alınmakta olan maktu ve nispi vergilerin kaldırılması suretiyle fiyatlar serbest bırakılmıştır. Vekâletimizde ittihaz olunan bu tekbirden sonra palamut fiyatlarının yükseleceğini ve müstahsilini tatmin edeceği tabii görülmektedir.

2- Meşin gibi yarı mamul, mamul deri ihracı memnu değildir. Bunların ihracı teşvik etmek maksadıyla hem deri ihracatının men'i cihetine gelince; böyle bir tek tedbirin ittihazı vekâletimizce mahzurlu görülmektedir. Ham deri yerine yarı mamul deri ihracı, deri sanayimizin inkişafına temin bakımından ezher cihet teşvik edilmek lazım ise de bu maksadı ham deri ihracının men'i suretiyle temini mümkün görülmemektedir. Çünkü:

- a. Normal yıllarda yarı mamullerin ihracatı ancak 8.000 tona kadar çıkmıştı, buna mukabil halen 8.000 tonu aşan ham deri ihracatı yapılmaktadır. Binaenaleyh burada 1 derecede mevzubahis olacak nokta deri sanayimizin kapasitesidir. Bu günün şartları içinde deri sanayi memleketimizde istihsal olunan ham derileri işlemeğe muktedir değildir. Bütün kapasite, istihsalatımızın onda birini dahi bulamamakta ve bu itibarla her şeyden evvel deri sanayimizin tesisat ve sanayi bakımından gelişmesi icap etmektedir.
- b. Deri sanayimizin üretimine muktedir olduğu yarı mamul(pikle)deriler, yabancı memleketlerde tekrar işlenmek üzere ihzar edildiği cihetle, bunların müstehlik piyasanın ve imalatçıların maksat ve temayüllerine uygun evsafta

hazırlanması icap etmektedir. Deri sanayimizin bu günkü tesisatla matlup evsafıta yarı mamul deri imal edemedikleri ve bu sebeple ancak birkaç fabrika mamulün hariçte tutunabileceği anlaşılmaktadır.

- c. Yüksek malumları olduğu veçhile deri imalatında kullanılan tanenli maddeler haricindeki bazı maddeleri yabancı memleketlerden ithal etmek zaruretinde bulunduğumuzdan, bu günkü mahdut ithalat imknları karşısında bunların temini mümkün görülmektedir.

Yukarıdaki sebeplerden dolayı yarı mamul deri ihracatımızı teşvik etmek üzere ham deri ihracatını menetmenin mahzurlu edilebileceğini saygılarımla arz ederim.”

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Kütahya il ve ilçelerinde halkın geçim kaynağı ziraat, ormancılık, değirmencilik, dericilik, demircilik ve marangozluk alanlarında geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

6.7. BAYINDIRLIK FAALİYETLERİ

Özellikle müfettişlik raporları incelendiğinde 23 Aralık 1938'de toplanmış olan Kütahya CHP vilayet kongresinde ocak ve nahiye merkezlerinde tespit edilen dileklerde, genel olarak bayındırlık faaliyetleri bakımından ağırlık verildiği görülmektedir.

Vilayet dâhilindeki köprülerin tamiri, köy telefonlarının iyileştirilmesi talep edilmektedir. ğrler- Sadıkkırı yolunun Altıntaş nahiye merkezine kadar uzatılması istenmektedir. Kütahya'nın al, Beşkarış, Zemme ve Gediz'in ilkokullarının beş sınıflı yapılması talep edilmektedir. Amele-i mükellefe ile Arslanapa merkezinin şose ile eklenmesi istenmektedir. Ayrıca Köprüören istasyonunun Tavşanlı yoluna eklenmesi rica edilmektedir. Servi mahallesi yolunun genişletilmesi talep edilmekte, Servi camisinin tamiri istenmekte, Karahallı merkezinin Uşak'a bir yol ile bağlanmasının iyi olacağı söylenmekte, Banaz-Uşak yoluna bir silindir tahsisi talep edilmektedir.

Uşak- Eşme-İzmir karayollarının tamir edilmesi, Gediz, Simav, Emet, Tavşanlı kazaları belediyelerine su, yol, lağım inşaatına yardım edilmesi, Gediz Cumhuriyet meydanında bir i karakol tesisi, alt yapı tesisatı olmayan yerlere alt yapı tesisatı

yaptırılması vb. pek çok bayındırlık faaliyetleri ile ilgili kararların alındığını göstermektedir.²⁵⁵

Adnan Menderes tarafından 1940 yılında kaleme alınan raporda bayındırlık işleri konusunda; “*Kütahya vilâyeti geçen yıllar içinde, Cumhuriyet idaresinin yüksek feyizlerine mazhar olmuştur. İmar sahasında maddî eserlerle yükselen bu feyizler karşısında halkın rejime bağlılığı durmadan kuvvetlenmekte ve her yeni temel atma ve açma töreni bu bağlılığın candan izharına bir vesile olmaktadır.*

Kütahya şehri, Belediyeler Bankasının açtığı kredi ve belediyeler imar heyetinin rehberliği ile sıhhi şehir suyu tesisatına kavuşmuş bulunuyor, bu büyük eser Kütahya halkını minnettar kılmıştır.

Manisa’daki Eskinazi Hastanesinin planının aynen tatbiki suretiyle meydana getirilmiş olan asri hastane ikmal edilmiştir, kalorifer tesisatı marta kadar bitecektir.

Kütahya’yi istasyona bağlayan 22 metre genişliğinde ve bir kilometre uzunluğundaki bulvarın inşaatı bitirilmiştir. Bu bulvarın bir yanına 94 bin liraya keşif bedelli bir stadyum yapılacaktır. Planı, Viotti Violi tarafından yapılmış olan stadın tribünü 30 bin liraya müteahhide ihale edilmiştir. Bu yıl Cumhuriyet Halk Partisi merkezince, Türk Spor Kurumu vasıtasıyla yapılan dört bin liralık yardıma Kütahya müteşekkirdir. Bu kıymetli kültür vasıtasını bir an önce yaratabilmek için fakir kaynaklarından bu iş için bir hamlede 25.000 lira ayıran Kütahya’ya, partice bir miktar daha yardım yapılmasını ehemmiyetle dileriz”.

Bundan başka, belediyece iki eski bedesten tamir edilerek sebze ve et hali haline konmuştur. Yeni buğday pazarı ve onun karşısında bir de toptancı hali yaptırılarak şehrin bir kısmını işgal eden eski yangın yeri sahası imar edilmiştir.

Simav ve Şaphane’de de yeni birer ilk mektep yaptırılmıştır.

Kütahya’da Gördüğümüz Eksiklikler; Sultan Hamid devrinde halk yardımları ile yaptırılan hükümet konağının daha fazla tahribattan korunması ve hem de devlet işlerinin muntazam görülür bir hale getirilmesi için Milli Emlâk İdaresince on bin lira kadar bir tahsisatın verilmesi hususunun Maliye Vekâletine ehemmiyetle arz ederim.

Devlet Demiryolları idaresince istasyonda yapılmış olan ıslahatın ikmal ve istasyon meydanının bir plan dâhilinde ağaçlandırılıp parke ile tefrişinin yapılması gerekmektedir.

²⁵⁵BCA., 490.01/681.302.1. s. 33.

Vilâyetçe binlerce lira harcanarak yaptırılan yeni hastanenin hususî idare bütçesinden masrafının idamesi imkânsız görülmektedir. Evvelce Sıhhat Vekilliğince umumî bütçeye alınması mütalaası vaat edilen hastanenin muvazene-i umumiyeeye alınması hususu ehemmiyetle acildir. Kütahya'da şehir dispanseri ve çocuk bakımevi ve doğumevi en ehemmiyetli ihtiyaçlar arasındadır.²⁵⁶

Tavşanlı kazasının yanı başındaki Göbel Hamamının yaptığı bataklık, her yıl geçtikçe sahasını genişletmektedir, üç yıl önce Nafia Vekâleti su dairesi mütehasısları tarafından yapılan plan dairesinde bu bataklık sahasının kurutulması için bu yıl da Sıhhat ve İçtimaî Muavenet ve Dahiliye Vekâletlerinin nazarı dikkatlerini celp ederiz. Sıtma, Tavşanlı ovasını çevreleyen köylerde esaslı tahribat yapmaya başlamıştır. Küçük nehirlerin temizlenmesi ve köy kanunlarının vermiş olduğu salâhiyetlerle ve esasen meclisi umumice de kabul edilen tahsisat ile bir an önce bu işin başarılması halkın esaslı dileklerinin başında gelmektedir.

1943 yılında kaleme alınan müfettiş raporlarında, Kütahya Vilayeti dâhilinde bulunan Koçak Deresinin 400.000 lira kadar masrafla temizlenmesiyle, sıtma, tüberküloz ve dalak hastalıklarının önüne geçilebileceği söylenmiş, bunu dikkate alan hükümet, Koçak Deresinin temizlenme işini Eskişehir Su işleri müdürlüğüne bildirmiştir.²⁵⁷

6.8. SAĞLIK

Halk sağlığı konusu, cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Kütahya il ve ilçelerinde CHP tarafından ele alınan en önemli konulardan biri olmuştur.

Kütahya CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi Şükrü Kutluğ imzasıyla gönderilen yazıda, Kütahya'nın sıtma ve dalak hastalığı hükümferma olan köylerinin bu afetten kurtarılması için;

1. Bataklığı ıslah etmek,
2. Bataklık araziye yakın köyleri başka yerlere nakletmek,

²⁵⁶BCA., 490. 01/680.302.1, s,72,73.

²⁵⁷BCA.,490. 01/511.2053.1, s,12.

3. Altuntaş ve Arslanapa nahiyelerini sıtma mücadele mıntikasına ithal etmek ve bu iki nahiyede daima sıtma mücadele heyeti bulundurmak gibi tedbirler alınmasını istemiştir.²⁵⁸

Uşak merkezinde trahom hastalığı, bir takım köylerde frengi ciddi boyuttadır. Banaz nahiyesinin Ahat, Halaçlar, Paşacık, Büyük oturak köylerinde frengi salgın bir hal almıştır. 10 binden fazla olduğu söylenmektedir. Bu hastalıklar konusunda hükümet ilgilenmemiştir. Resmi olarak frengili 950kişi olarak bilinmektedir fakat bu sayının daha fazla oldu söylenmektedir. *“Vazife hususundaki ihmali söylemiş olduğum hükümet tabibi bunlarla pek az alakalanmaktadır. Buralardaki resmi frengi miktarı (950) ’dir ki, bu yanlıştır”*.²⁵⁹

14.01.1938 tarihinde Kütahya Milletvekili Naşid Uluğ tarafından yazılan rapor da; *“Uşak kazasına civar köylerde trahom çoktur ve yayıldığı söylenmektedir. Banaz nahiyesi köylerinde ez cümle Oturak, Dümenler, Hacılarda frengi müstevli bulunuyor. Köylü, Uşak merkezine gelip iğne yaptıramıyor. Bunların vaziyetine göre münasip bir frengi bakımına mazhar olması lazımdır”*,²⁶⁰ denilmektedir.

CHP Genel Sekreteri Fikri Tuzer’e gönderilen Kütahya Mebusu Dr. Süha Delibaşının 22.11.1940 tarihli rapordan; “Uşak’ta büyük bir mazhariyet eseri olarak, iki genç namuslu hekim Hükümet Tabibi Ahmet Saka, ve belediye tabibi çalışmaktadır. Memlekete daha yeni gelmiş olmalarına rağmen gerek memurlardan, gerekse halktan, haklarında gayet güzel sözler işitmek bahtiyarlığına nail olduğunu, Uşak Hastanesi daha yeni denilecek bir zamanda yapılmış olmasına rağmen ve baştabip ve dahiliye mütehassısı Doktor Aziz ile cerrahi şefi Hamdi’nin kuvvetli birer hekim olmalarına rağmen acınacak bir haldedir. Esasen 25 yataklı olarak tesis edilmiş olduğu halde hastası bazen bütün memleket hastanelerinde olduğu gibi 30-40’ı bulmaktadır. Eczacısı olmadığı için ilaçlarını şehirdeki hususi eczanelerden yaptıran hastanenin ilaç tahsisatı azdır. Laboratuvar malzemesi eksiktir. Hatta bir ameliyat masası bile yoktur. Ameliyat salonuna iptidai denilecek bir şekildeki hususi idare yalnız Uşak’ın değil, bir çok civar kazaların hastalarına da şefkat ve ilgi kapılarını açmış olan bu müesseseye kâfi derecede yardım etmektedir.

²⁵⁸BCA.,490.01/511.2053.2s. 9.

²⁵⁹BCA.,490.01/680.302.1.s,61.

²⁶⁰BCA.,490.01/680.302.1, s. 55.

Sıhhat vekâletinden ricamız üzerine Banaz nahiyesi ve köylerinde frengi taraması yapılmış ve 526 frengili tespit edilmiştir. Frengi mücadele teşkilatına mensup bir küçük sıhhat memuru, Banaz mıntıkasında tayin edilen 3 köyde seyyar olarak frengi tedavisi yapılmaktadır. Hükümet tabibinin tedavisine devam edilen Banaz'dakiler hariç frengi mensuplarının sayısı 582'si tedaviye gelemedikleri için aleyhlerinde takibat yapılmaktadır".²⁶¹

Banaz nahiyesine bir frengi mücadele heyeti gönderilmesi kabil olmazsa bir sıhhiye tayini hakkındaki dileğin yerine getirilmesine bu vaziyeti dolayısıyla imkân bulunmadığı, mevcut sıhhat memuru yüzü mütecaviz hastayı bir günde ikişer iğne vurmak ve ilaçlarının kaydını tutmak sureti ile mesai saatinden fazla çalışarak halkın işini kolaylaştırdığı bildirilmiştir. Banaz nahiyesinde tespit olunan tedavi merkezi dilek üzerine Ahatlar, İslamköy, Halaçlar Banaz olarak mıntika merkezi değiştirilmiş dört aydan beri sıhhat memuru bu tertip üzerine çalışmakta bulunmuştur.²⁶²

O dönemde Kütahya il ve ilçelerinde en yaygın sıtma, verem, tifo ve dizanteri gibi hastalıklar tespit edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bu hastalıklarla mücadele edilmiştir.

6.9. SOSYAL YARDIM İŞLERİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kütahya il ve ilçelerinde, sosyal yaşamı destekleyen, canlı tutan kurumlar içerisinde en çok dikkati çekenler Hilâl-i Ahmer (Kızılay), Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve Tayyâre Cemiyeti(Türk Hava Kurumu)'dir. Müfettiş raporlarına, halkın vakıf ve derneklere karşı tutum ve davranışları da yansımıştır.

Hasan Vasıf Somyürek tarafından kaleme alınan 1940 yılı birinci dönem teftiş raporunda sosyal yardım işleri konusunda şunlar ifade edilmektedir;

“Kütahya İl Merkezi, Parti idare heyeti, Kızılay, Çocuk Esirgeme, Tayyare Cemiyetleriyle, Gençler Birliği, Avcılar Kulübü gibi hayırlı ve faydalı teşekküllere karşı sevgi ve alâkaları vardır.

²⁶¹BCA., 490.01/680.303.1,s.83.

²⁶²BCA., 490.01/ 202.798.4,s.5.

Her acil vaziyette bütün parti teşkilâtı faaliyete geçmiş, bu meyanda son Erzincan felâket zadelere için Kızılay'la teşriki mesai neticesi 5000 liraya yakın para ile ayrıca eşya ve hububat temin eyleyerek göndermiştir. Çocuk Esirgeme de fakir çocuklara sıcak yemek temini için kolları vasıtası ile çalışmıştır.70 kadar talebeye yemek ve aynı zaman da kırtasiye levazımı vermeye muvaffak olmuştur. Yeni teşekkül eden hava kurumuna Partiden faal elemanların iştiraki sureti ile kurum takviye edildiği gibi aza yazımı hususunda da son zamanlarda köylerde faaliyete geçilmiş ve mahallî teşekküllerimizce yardım ve müzaheretler gösterilmiştir.²⁶³

Tavşanlı Kazası: Tavşanlı idare heyeti hayırlı ve faydalı teşekküllere yardım sırasında Erzincan depremi münasebeti ile vilâyet merkezinin toplandığı yardıma iştirakten maada ayrıca yine bu felâket zade yurttaşlarımız namına topladığı 3153 lira 26 kuruşu Kızılay'a teslim eylemiş bulunuyor. Çocuk Esirgeme Kurumuna belediyeden 50 lira, Türk Anonim Şirketinden 30 lira ve halktan da eşyalar temini ile 75 çocuğu giydirmesi, Tayyare Kurumunun faaliyetlerine iştiraki, kayda değer birer tezahürüdür.

Uşak Kazası: Uşak parti idare heyeti yalnız vilâyet merkezinde intişar eden ve vilâyete ait bulunan Kütahya gazetesinden pek nadir zamanlarda istifade edebilmektedir.

Parti idare heyeti Kızılay, Himaye-i Etfal, Tayyare, Esnaf Cemiyetleri, kunduracı terzi bağcılar, çiftçiler, arabacılar, debbaklar, demirciler, marangozlar, inşaatçılar, berberler, kalaycılar, kasaplar cemiyeti gibi teşekküllerle Şehir Kulübü ve Avcılar kulübüne müzaheret için gayret gösteriyor, partili olan bu teşekkülleri parti binasında toplantılarında kolaylık gösteriyor. Tenvir için kullandıkları elektrikleri belediyeden meccanen temin ediliyor.

Erzincan depreminde Kızılay'la birlikte çalışarak nakden (7815) lira ve ayrıca da (5000) liralık bir miktar erzak toplayarak göndermesi ve aynı şekildeki yardımlarla Tayyare Kurumu içinde çalışılması parti idare heyeti azalarının hayırlı ve faydalı teşekküllere karşı sevgi ve alâka derecelerini göstermektedir.

²⁶³BCA., 490.01/511,2053.2,s.30.

Emet Kazası: Parti idare heyeti hayırlı ve faydalı teşekküllerden Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumlarından faal çalışma suretiyle faydalı olmaktadırlar.

Gediz Kazası: Parti idare heyeti Kızılay, Çocuk Esirgeme, Tayyare gibi hayırlı re faydalı teşekküllere sevgi ve alâkalarını bu teşekküller içerisinde fiili ve müşterek çalışmalar ile göstermektedirler.

Simav Kazası: Parti idare heyeti Kızılay, Çocuk Esirgeme, Ağaç Koruma, Tayyare gibi hayırlı ve faydalı teşekküllere sevgi ve alâkalarını bu teşekküller içerisinde fiili ve müşterek çalışmalar ile göstermektedirler.²⁶⁴

Müfettiş raporlarında görüldüğü üzere Kütahya il ve ilçelerinde halkın fakir ve yardıma muhtaç olmasına rağmen, sosyal yardım faaliyetlerini önemseydiği ve bu konuda ellerinden gelen çabayı gösterdikleri anlaşılmaktadır.

---

²⁶⁴BCA., 490.01/511.2053.2,s.30-31.

SONUÇ

CHP Kütahya müfettiş ve milletvekilleri, Kütahya il ve ilçelerinde, hem CHP'nin etkinliklerini, partiye üye sayılarını, partinin halkla olan diyaloglarını, hem de Halkevlerini 1935'ten 1945'e kadar düzenli aralıklarla teftiş ederek, teftişlerini raporlaştırmışlardır.

Araştırmada, müfettişlerin Kütahya il ve ilçeleri hakkında yazmış oldukları raporlar analiz edilmiştir. Raporlarda, kaleme alındığı dönemle ilgili meydana gelen siyasal, sosyal, iktisadi, kültürel olaylar, eğitim, sağlık, imar ve halk evleri konuları üzerinde durulmuştur. CHP müfettişlik sisteminin, Parti Genel Merkezinin taşradan bilgi almasını sağlayan çok önemli bir işlev gördüğü anlaşılmaktadır.

CHP genel merkezince belirlenerek gönderilen müfettişler altı aylık teftiş bölgelerinde, il merkezi ve ilçelerde parti teşkilatının yürüttüğü tüm faaliyetleri araştırarak parti örgütleriyle ilgili pozitif veya negatif tüm incelemeleri raporlarında belirtmişlerdir.

Kütahya il ve ilçe kongrelerinde alınan kararlar ve dileklerin CHP Genel Sekreterliğine yollanması ve merkezden taleplerin dikkatlice takip edilmesi, Kütahya il ve ilçelerindeki problemlere çözüm arayışı parti müfettişlik sisteminin yararlı ve başarılı bir sistem olduğu söylenebilir. Fakat yıllar geçtikçe yıprandığı, sıradanlaştığı görülmektedir. Raporlara göre, Kütahya il ve ilçelerinde teşkilatta oluşan hizipleşmeler, menfaat grupları ve elindeki gücü kaybetmek istemeyen kişilerin çabaları parti teşkilatını yıprattığı anlaşılmaktadır.

Parti müfettişliği ilk yıllarda sadece parti içi denetimi yaparken, Halkevlerinin açılmasından sonra görev ve yetkileri artmıştır. Raporlarda Halkevlerini de teftiş eden parti müfettişleri, bölge halkının da sorunlarını dinleyerek çözüm aramışlardır. Gördükleri eksiklikleri düzeltmek için ellerinden geleni yapmışlar ve durumu Genel Sekreterliğe bildirmişlerdir.

Kütahya ili ve ilçelerindeki Halkevi ve şubelerinin yapmış olduğu faaliyetler de müfettişler tarafından denetlenmiştir. Kütahya ve Uşak Halkevi, halkla bütünleşmiş, halkın eğitimi, bilmeyen kişilere okuma yazma öğretimi, özel günleri anma ve Kütahya'nın kültürel öğelerini ortaya çıkarma anlamında yararlı faaliyetlerde buldukları anlaşılmaktadır. Birçok kişi konser, sinema, tiyatro, spor gibi sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını, Halkevleri sayesinde karşılamıştır. Halkın büyük çoğunluğunun

katıldığı bu etkinlikler, kültürel gelişim açısından son derece önemlidir. Daha önemlisi Halkevleri aracılığıyla köylere gidilerek, köylünün aydınlatılması, bilgilendirilmesi için çaba gösterilmiş olmasıdır. Halkevlerinin yürüttüğü en önemli faaliyetlerinin başında okuma yazma kursları yer alır. Kütahya il ve ilçe halkevleri aracılığıyla örgün eğitimden yararlanamamış, okula gidememiş kişilere açılan kurslarla okuma yazma öğretilmiş, sertifikalar verilmiştir. Gediz ve Emet ilçe Halkevi faaliyetleri raporlardan anlaşılacağı üzere, istenen düzeyde olmamıştır.

Kütahya il ve ilçelerinde, toplumun geçim kaynağının ziraat olduğu, hastalık ve yoksullukla mücadele edildiği, şehir ekonomisini canlandırmak, köylünün alım gücünü artırmak için yapılabilecek önerilere dair önemli tespitlere raporlarda değinilmektedir. Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, deri sanayisi ve maden ocaklarının modernleştirilmesi Kütahya halkının kalkınmasının sağlayacak çözümler olarak raporlarda yer almıştır. Ulaşım ile ilgili güçlükler raporlara yansımış imar ve bayındırlık bakımından yolların iyileştirilmesi, altyapı sorunlarının çözüme kavuşturulması raporlarda anlatılan önemli konulardandır.

Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti döneminde parti müfettişlerinin yazdıkları raporlara göre Kütahya'da teşkilatlanma, sosyal ve kültürel yönlerden başarılı olduğu söylenebilir.

Netice olarak CHP müfettişlerinin kaleme aldıkları raporlar sayesinde, teftiş raporunun tutulduğu bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik yönleri öğrenilebilmektedir. Dolayısıyla CHP teftiş raporları yakınçağ araştırmacıları için önemli tarihi kaynaklardandır.

KAYNAKÇA**1. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**

B.C.A.,490.01/.1578.430. 2.

B.C.A.,490.01/680.302.1.

BCA, 490.01/664.224.1.

BCA., 490.01/989.829.1.

BCA. ,30.10/74.45.13.1.

BCA., 490.01/680.303.1.

BCA., 490. 01/680.511.2053.2.

BCA., 490.01/ 202.798.4.

BCA.,490.01/1000.174.6.

BCA.,490.01/1000.865.1.

BCA., 490.01/1126.112.2.

BCA., 490.01/1390.616.1.

BCA., 490.01/1578.430.2.

BCA., 490.01/202.798.4.

BCA., 490.01/274.1097.1.

BCA., 490.01/3.11.2.1.

BCA., 490.01/373.1573.1.

BCA., 490.01/5.22.10.1.

BCA., 490.01/511.2053.1.

BCA., 490.01/511.2053.2

BCA., 490.01/511.798.4.

BCA., 490.01/680.302.1.

BCA., 490.01/680.308.1

BCA., 490.01/681.304.1.

BCA., 490.01/681.305.1.

BCA., 490.01/681.307.1.

BCA., 490.01/681.308.1.

BCA., 490.01/840.320.1.

BCA., 490.01/989.829.1.

BCA.,490.01/.1578.430. 2.

BCA.,490.01/174.693.1.

BCA.,490.01/274.1097.1.

BCA.,490.01/680.303.1.

2. MAKALELER VE BİLDİRİLER

Akandere, Osman, "Bir Demokrasi Beyannamesi olarak ‘‘Dörtlü Takrir’in’’ Amacı Ve Mahiyeti", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C: 9, 2003, ss.5-28.

Akkaya, Bülent, "Türkiye'nin NATO yeliği ve Kore Savaşı", *Akademik Bakış Dergisi*, 28 (2012).

Akter, Ahmet, ‘‘CHP Parti Müfettişliği Teşkilatı ve Teftiş Raporlarına Göre Taşköprü’’, *Uluslararası Taşköprü Pompeiopolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu*, Kastamonu, 2017, ss. 1462-1487.

Alp, Hayrünisa, "Pedagoji nnde Gazi (Yazan: Kazım Nami Duru)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S:8, 2005, ss. 125-150.

Alpaslan, Erhan, ve Tülay Aydın, "Tek Parti Döneminde Maraş'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)", <http://dergipark.gov.tr/ksusbd>, Cilt-Sayı:12-2, 2015.

Bal, Serhat, "CHP Parti Müfettişlik Raporlarının Değerlendirilmesi: Balıkesir rneği", *Belgi Dergisi*, S:6, 2013, ss. 731-741.

Coşar, Nevin, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt-Sayı:60-1, 2005, ss. 29-58.

Değerli, Esra Sarıkoyuncu- Yapıcı, Hasan "Tek Parti Dönemi Kültür Kurumlarına Bir rnek: Kütahya Halkevi", *Dmlpınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:58, 2018, ss. 1-14.

Demir, şerif, ‘‘Adnan Menderes Ve 6/7 Eylül Olayları’’, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S:12, 2007, ss.37-63.

Erol, Muzaffer, *"Halkevi Kütüphaneleri’’*, Türk Kütüphaneciliği, Cilt-Sayı: 14-4,2000, ss. 472-479.

Gülmez, Nurettin, "1920'den 2017'ye TBMM'deki Manisa Milletvekilleri Ve Meclis Faaliyetleri" , *Geçmişten Günümüze Manisa şehzade II. Mehmet Ve Manisa Tarihi – Kültür Ekonomisi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2018.

Karayaman, Mehmet, "CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Uşak (1935-1950)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt-Sayı: 10-3, 2017, ss. 459-496.

Koçak, Cemil, *CHP'nin Parti Müfettişlikte Bir Ek Bilgi(ler)*, Alkan, Mehmet Ö. ve Bora, Tanıl ve Koraltürk, Murat (ed.), Mete Tunçay'a Armağan, İstanbul: İletişim Yayınları; 1234, Armağan Kitaplar; 1, 2007, ss. 675-681.

Kopar, Metin. "CHP Teftiş Raporlarına Göre II. Dünya Savaşı Yıllarında Gaziantep" , *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt-Sayı: 10-3, 2011, ss. 1037-1055.

Mayak, Faysal, "Adnan Menderes'in Teftiş Raporuna Göre Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Örgütünün Çalışmaları (1935)" , *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 6-15,2007, ss.191-219.

Metinsoy, Murat, "Erken Cumhuriyet Döneminde Mebusların İntihap Dairesi ve Teftiş Bölgesi Raporları" *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 3,2006, ss.103-69.

Şahin, Güneş, "CHP Parti Müfettişlik Raporları'na Göre Kırşehir'de Siyasi, Sosyal Ve Ekonomik Hayat (1936-1947) " , *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Cilt-Sayı: 14-21, 2016, ss. 79-108.

Şeker, Kadir, "CHP Parti Müfettişlerinin Isparta ve İlçe Halkevi Raporları (1940–1942) " , *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, 2011, ss.37-50.

Temizyürek, Fahri- Dinçer, Fatma, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde Önemli Bir İsim: Kâzım Nami Duru ". *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 2014, ss. 10-19.

3. KİTAPLAR

Ataoglu, Ergün, *Adnan Menderes, Bir Başkanın Trajik Sonu*, İstanbul: Nokta Kitapevi, 2008.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (ATTB). Ankara: ATAM Yayınları, 1991.

Güneş-Ayata, Ayşe. *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1992.

Aybek, Şahin, *Siyaset Sosyolojisine Giriş*, Ankara: Maya Akademi, 2008.

Bila, Hikmet, *CHP, 1919-2009*, İstanbul: Doğan Kitap, 2008.

CHP Nizamnamesi 1939, Ankara: Ulus Basımevi, 1939.

CHP Yedinci Büyük Kurultayı Tutanağı 1947, Ankara: Ulus Basımevi, 1949.

- CHP, *Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi, 1942.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı*, Ankara: TBMM Matbaası, 1931.
- Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1938.
- Çevik, Zeki. *Millî Mücadele'de" Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş, 1918-1923*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2002.
- Demirel, Ahmet, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Erdoğan, Aydın, *Cumhuriyet Halk Partisi Tüzükleri: Dünyü, Bugünü 1923-2000*, Ankara: Berok Matbaacılık, 2000.
- Ergün, Mustafa, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*. Ankara: Ocak Yayınları, 1996.
- Giritlioğlu, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965.
- Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III: Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Gövsâ, İbrâhim Alâaddin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul: Sedat Simavî Yayınları, 1968.
- Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM V. Dönem 1935-1939*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi yayınları, 2001.
- Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Ankara: Ulus Matbası, 1940.
- İğdemir, Uluğ, *Halkevleri ve Halkodaları, Atatürk ve Halkevleri*, Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınları, 1974.
- İnan, Arı.(ed.), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu yayını, 1982.
- İnan, Süleyman, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Ankara: Liberte yayınları, 2006.
- TBMM Albümü*, Cilt:1, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını, 1986.

Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi: 1938-1945: Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Özden, Selim, *Kütahya İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim*, Kütahya: Ekspres Matbaası, 1988.

Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM-II. Dönem)*, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1995.

TBMM Albümü, Cilt:1, (1920-1950), Ankara:TBMM Yayınları, 2010.

Turan, Murat, *CHP'nin Doğu'da Teşkilatlanması, 1923-1950*.Ankara: Libra yayınevi, 2011.

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul: Boyut Kitaplar, 1998.

4. TEZLER

Çetin, Hüseyin, "*CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tekparti Döneminde Aydın*", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Demir, Şerif, "*Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)*," Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Dinçer, Fatma, "*Kazım Nami Duru Hayatı, Eserleri ve Türkçe Öğretimine Katkıları*", Gazi üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, Ankara, 2007.

İnan, Süleyman, "*Muhalefette Adnan Menderes: 1945-1950*",Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Isparta, 2002.

Kaçmaz, Ekrem, "*Kütahya Lisesi ve Tarihi Gelişimi*", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve denetimi, Konya, 2010.

Şahın, Havanur, "*Kütahya Halkevi Kuruluşu ve Faaliyetleri*", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2010.

Yapıcı, Hasan, "*Tek Parti Dönemi Kütahya CHP Örgütlenmesi (1930-1950)*", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2015.

5. İNTERNET KAYNAKLARI:

http://kutahyalisesi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/Tarihçe,(Erişim Tarihi:15.05.2018).

<http://www.kutahya.gov.tr/tarihce>,(Erişim Tarihi:18.05.2018).

<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:24.07.2018).

<https://www.afyonbaro.org.tr/baromuz/tarihce>,(Erişim Tarihi:01.11.2018).

<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>, (Erişim Tarihi:0.02.2019).

<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:30.04.2019).

<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:21.05.2019).

<https://www.afyonhaber.com/kucukkurt--8217-tan-afyon-tarihi/4033>,(Erişim Tarihi:30.04.2018).

<http://tbmm.chp.org.tr/milletvekiliDetay.aspx?ID=7053>,(Erişim Tarihi:30.04.2017).

<http://www.tedkonya.k12.tr/haber-429-Turk-Egitim-Dernegi-85-Yasinda-tr.html>,
,(Erişim Tarihi:19.11.2018).

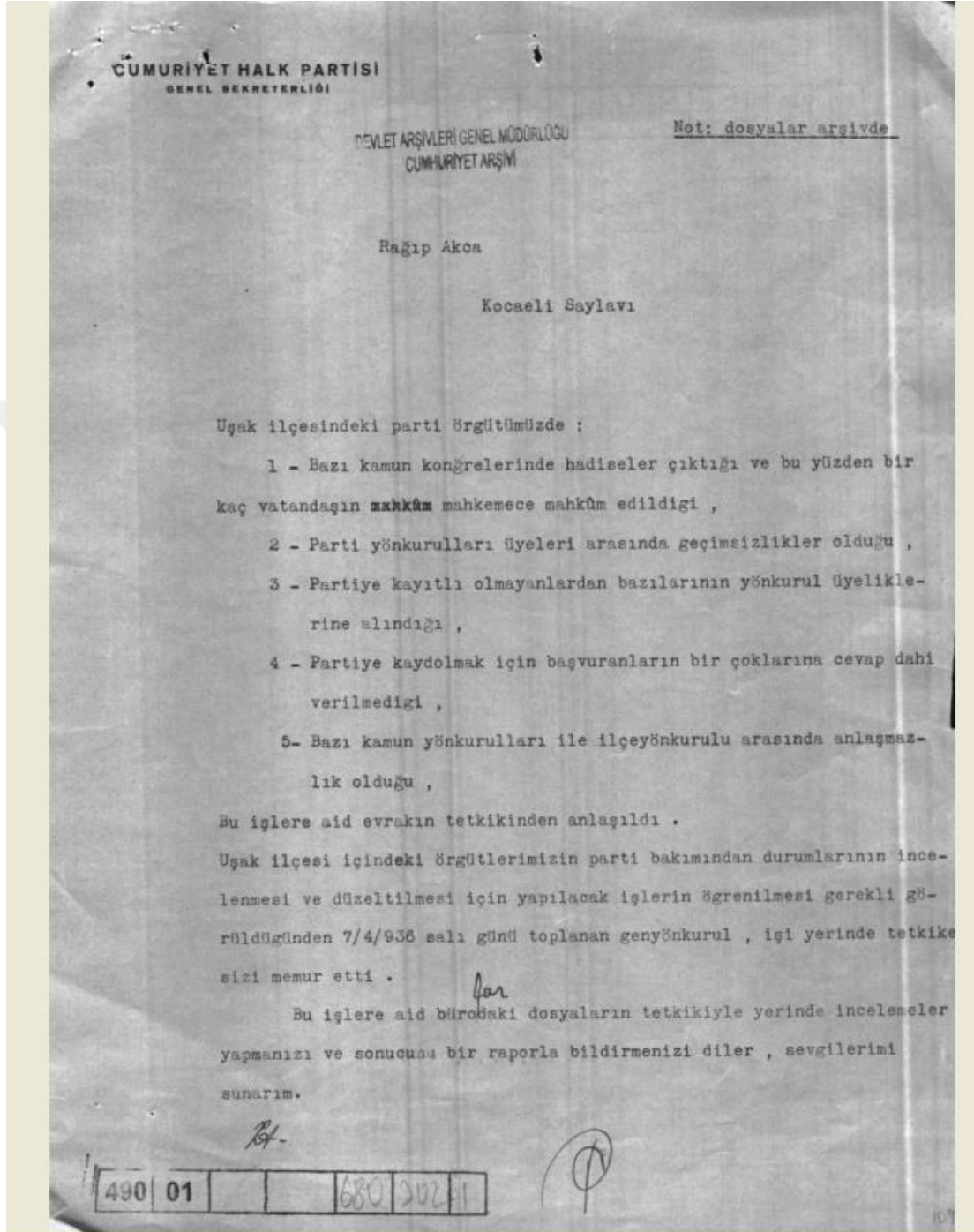
<http://cdn.chp.org.tr/cms/1991/Folder//46181.pdf>, (Erişim Tarihi:24.10.2018).

TBMM Milletvekilleri Albümü, I.Cilt, 6., 7. ve 8.Dönem Bursa Milletvekilleri,
www.tbmm.gov.tr,(Erişim Tarihi:21.05.2019).

www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi, (Erişim Tarihi:21.06.2018).

EKLER**EK 1: Kütahya Bölgesi Parti Müfettişi Rağıp Akça'nın Görevlendirme Yazısı, 1936**

(BCA.490.01./680.302.1)

**EK 2: Kütahya Bölgesi Parti Müfettişi Osman Erçin'in Görevlendirme Yazısı,
1936 (BCA.490.01./680.302.1)**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİM

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği

Ankara:11.6.936

4/1294

Osman Erçin

Manisa sayı

1- Parti örgütünü arsız surette teftiş altında bulundurmaya karar vermiş olan Genyönkurul Kamutayın bu yaz azadında yapacağı teftişler için sizi de ispekter olarak ayırmıştır .

2- Teftiş yeriniz Kütahya ilidir . Teftiş işlerini nasıl yapacağınızı bildiren öğrenek ve bu iş için İl parti başkanlığına yazılan tezkerenin örneği bağlıdır .

3- Ödeviniz Kamutayın bu yaz azadı içinde bitmiş ve raporunuz en geç önümüzdeki ikinciteşrin başında verilmiş olmasını dilerim.

4- Teftişe başlayacağınız gün hareketinizden bir hafta evvel doğrudan İl parti başkanlığına bildirilmesi yerinde olur .

5- Harcırah işleri için Genyönkurul muhasip üyesi ile görüşülecektir .

6- Güler yüzle başarmanızı diler, sevgi ve saygılarımı sunarım.

C.H.P. Genel Sekreteri
Kütahya Sayı

N. Peker

EK 3: Afyon Bölgesi Parti Müfettişi Adnan Menderes Rapor Örneği, 1940

(BCA.490.01./274.1097.1)

Büro. V

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

KÜTAHYA :

**Afyon Bölgesi Müfettişi Aydın Mebsu:
Adnan Menderes:**

Halkevi Reisi Eczacı Salâhattin Kutman, daimî Encümen asasıdır. Atılgan ve heyecanlıdır. Kütahyada gençliği ve ileri fikirliliği temsil ediyor olduğu kanaati ile hareket eder . Halkevi Reisliğini kifayette yapabilecek evsafıdır. Belediye Reisinin aleyhinde çalışırlardandır.

Son zamanlarda Kütahya Halkevlerini teftiş etmiş olan Behçet Kemal arkadaşımızın, branşı olmak itibarıyla bu Halkevleri hakkında umumî idare Hey'etimizi daha esaslı ve mufassal raporla aydınlatmış olmasını pek tabii bulduğum içindir ki yeni teftiş görmüş, gören Kütahya Halkevlerini bu seferlik umumî bir nasarla görmekle iktifa ettim.

Uşak'a gittiğimde üç gün kaldığım halde çok şiddetli yağmurlar yüzünden ve yol olmadığı için Uşak merkezindeki Halkevinden başka kaza dahilinde diğer Halkevlerini göremedim.

Şaphane Gediz: Simav gösesinden ayrılan tahminen beş kilometrelik bir yolla gidilir. Gedize ve Simava iki defa gitmeye rağmen iki defasında da Şaphane yolu geçilir halde olmadığı için Şaphaneye gitmeği ve ora Parti ve Halkevini teftiş etmeği daha münasip bir zamana terk etmek mecburiyetinde kaldım. Bu raporumu sunar sunmaz göremediğim Uşak kazasındaki Halkevleri ile Şaphane Halkevini de görerek 15/1/1940 tarihinden evvel istenilen Halkevleri hakkındaki malûmatı vaktinde yetiştirmeye çalışacağım.

Kütahya Halkevi:

Parti İdare Hey'etinin ve hükümet amir ve memurlarının Hey'etindeki arkadaşlarından kâfi alâka görememektedir. Vilayet İdare Hey'eti Reisi ve azası Halkevi çalışmalarına oldukça biganedirler. Hele Kaza İdare Hey'eti külliyyen biganedir. Vali çok yakın alaka göstermektedir. Maarif Müdürünün , gerek bizzat çalışmak, gerekse muamelelerini çalıştırmak suretile kaza Halkevlerimizin faal ve kıymetli bir unsuru olduğu görülmüyor.

Hususi Muhasebe bütçesinin ve Vilâyet İdare Hey'etinin- ile Kütahya Halkevine bu yıl bin lira kadar bir gelir temin edilmiştir. Ancak bu gelirin mühim bir kısmı Halkevi bahçesinin tanzim ve bakımına sarf edilmiştir. Bahçe Belediyeye ait olduğu için bakım masrafını evvelce Belediye yaparmış. Halkevinin bu yıl bu masrafı üzerine almakla Belediyeyi bu külfetten kurtarmış olmasına mukabil Belediyenin Halkevine muhtelif suretlerle daha geniş bir yardım yapması beklenebilirdi.

Halkevlerine temin edilen gelirin Vilâyet içindeki Halkevlerinin ihtiyaçlarına göre iyi tevzi edilmiştir. Ancak bu gelirler kâfi değildir. Çoğaltılmadığı takdirde Nahiyelerdeki Halkevlerinin Halk odalarının kalbi neticesinde elde edilecek tasarrufun Vilâyet ve Kaza merkezlerindeki Halkevleri gelirine ilâvesi suretile bu Halkevlerinin gelir azlığı yüzünden aksayan faaliyetlerine bir his vermek muvafık olur kanaatindeyim.

Eksik nahiyelerdeki Halkevlerinin , Halkodalarına çevrilmesi için mucibi sebep yalnız gelir azlığı değildir. Hemen ilâve edeyim ki bina, eleman ve buldukları muhitlerin kültür seviyeleri bakımlarından da bir çok yerlerde zaruret karşısında bulunuyoruz.

Kütahya Halkevi İdare Hey'eti azaları işlerinin ehlidir. Halkevi Reisi Eczacı Salâhattin bu vazifesini heyecanla yapmaya çalışmış bir arkadaşdır.

EK 4: Bölge Müfettişi Hasan Vasıf Somyürek Rapor Örneği, 1941

(BCA.490.01./1578.430.2)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Kütahya : CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P. Kütahya Bölgesi Müfettişi
Giresun Mebusu Dr.Hasan Vasıf Somyü-
rek. 61447

8/ Temmuz/1941 tarih sayı 75 II inci
teftiş raporu.

Büro: XII

Vilâyet idare heyetinin kendi bölgesindeki idari vazifeleri sırasında:

Yardım paralarını ve bütçede yazılı parti gelirlerini toplama-
ğa çalışıldığı görülmektedir.

Bütçede yazılı masraflar yapılmaktadır.

Kendi bütçesile hesap bulâsaları muhasebe talimatına uygundur.

Yeni idare heyeti eski idare heyetinden devir almış bulun-
yor.

Hesap işleri nisamname ve muhasebe talimatına uygundur.

Partiye ait binaların tapu senetlerinin asılları merkezde ve
suretleri vilâyette bulunmaktadır. Binalar sigortalıdır.

Bina ile eşyaların denirbaş defterleri mevcut ile tetabuk Et-
mekte ve bunlara iyi bakılmaktadır.

Kütahya vilâyeti meclisi halkodası:
Evin mesai ve inkişafını temin için tesbit edilen (4369) lira-
lık bürçesinden (3570) lirası, partinin vilâyet dahilindeki -10- halk-
evi ve (5) Halkodasına ait yardım tahsisatı olan (7420) liradan, ay-
rılarak verilmiş bulunması, âlâka ve himayenin iyi bir derecede oldu-
ğunu gösterir.

Vilâyet dahilinde mevcut (10) Halkevi ve (5) Halkodasına yardım
maksadile ayrılmış bulunan Ceman yekûn (7420) lira nin tevzi şekli.

Lira	
3570	Kütahya Halkevine
2000	Tavşanlı "
400	Emet "
400	Gediz "
400	Simav "
1600	Uşak "
100	Şaphane "
100	Bulgaz "
100	Karahallı "
100	Ulubey "
50	İslâm k8y Halkodasına
50	Oturak "
50	Payıcık "
50	Susuz "
50	Sivaslı "
7420	

EK 5: Bölge Müfettişi Talat Simer Rapor Örneği, 1948

(BCA.490.01./681.308.1)

GENEL SEKRETERLİĞİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Afyon Bölgesi Müfettişi Dr. Talat Simerin
raporundan

VI ncı Büroyu ilgilendiren dilekler

Kütahya ili :

Son yapılan genel Meclis daimi Komisyon üyeliği seçiminde (Nuri Karaağa, ve Hikmet Alabay) arkadaşlarımızın seçimi gayip etmeleri, ve belediye başkanı olan arkadaşlarımızla Halkevi başkanı arkadaşlarımızın işleriyle ilgi ve başarılarının azlığı konusunun ötede beride konuşularak yerlerine başkalarının aranması gibi haller sönmiyen infialların tepkiler yapmasına ve huzursuzluklar yaratmasına vesile olmuştur, denilebilir.

Geçen 1946 Milletvekili seçimi esnasında, vali Tefvik Hadinin aleyhimize yaptığı iddia olunan müdahale ve mazbata tahriratının hakikatı bilinmemekle beraber, hadisenin Alaettin Tiritioğlu arkadaşımızın ruhunda yaptığı kötü tesir ve yine bu işte yarıdakçılık ve düzenbazlık ettiği söylenen, hala iş başında bulunan arkadaşlar hakkında hasıl olan fena intiba ve kanaat bütün bu geçimsizlik ve dirliksizliklerin husulünde daimi kaynak olmaktadır.

SEÇİMLER:

Kütahya ilimizde yılbaşındanberi önemli bir seçim hareketi olmamıştır, denilebilir. Bazı ilcelerin köy muhtarları arasında sırası geldiği vakit arz edeceğim veçhile, mevzii seçimler olmuşsa da sayıları pek mahduttur. Yalnız geçen yıllar yapılan (Büyük Millet Meclisi) (Genel Meclis) ve (Belediye Meclis) leri seçimlerinin ceryan tarzlarıyla bu sonuçların akibetlerini ve mucip sebeplerini topladığım bazı malûmat ve edindiğim kanaat ve intibaata dayanarak ufak bir tahlilini yapmağı çok yerinde buluyorum.

Büyük Millet Meclisi Seçimi:

1946 yılı 21 temmuzunda kütahyada yapılan Büyük Millet Meclisi seçimi çok az bir farkla Demokratların muvaffakiyetiyle neticelenmiş ve mevcut (10) Millet vekilinin yalnız 3 ü Halil Benli, General Asım Gündüz ve Ahmet Özbay partimiz adayı olarak seçilebilmiş, mütebaki yedi Milletvekilliğini Demokratlar parti adayları kazanmıştır.

Yapılan bu seçimin ceryan tarzı ne olursa olsun, oyların il olarak genel toplamı ve bu meydana her iki parti adaylarının aldıkları oylar sayısı arasında fark cidden çok azdır.

Bu kadar az bir farkla seçimin gayip edilmesine üzölmek ~~elden gelsez.~~

EK 5: Kütahya Bölgesi Müfettişlerini Vesikalık Fotoğrafları

Osman Erçin 1880-1964

M. Ragıp Akça 1887-1945

Kâzım Nami Duru 1875-1967

Adnan Menderes 1899-1961

Hasan Vasıf Somyürek 1889- 1944

Ali Taşkapılı 1895-1966

Talat Simer 1892-1964

EK 6: Kütahya Parti Müfettişi Osman Erçin Tercüme-i Hal Varakası

4 J

T. B. M. M. Âzayı kırımına mahsus muhtasar tercüme-i hal varakası

Manisa	Esârleri	
Osman Erçin	İlmî rûheleri	
	Meslek ve meşgûliyeti	Ziraat
Hasan Erçin Atıf H. Manisa	Evlî olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu İntihaptan evvel son me-muriyeti	Evlîyim dört çocuğum var
Manisa	Memur değilse intihaptan evvel son vaziyeti	Melûs
1896	İntihap mazbatasının tarihi	
Harbiye, Erkânî - harbiye	Kaç rey ile melûs intihap olunduğu	
Birinci Fransızca	Mazbatasının Meclis Heye-ti Umumiyesince tasdik ta-rihi [1]	

harbiye birinci gubesinde bade 36 inci alay 3 üncü tabur 4 üncü obâuk kumandan-lığında tekrar ordu erkânî harbiye birinci gubesinde 9 uncu kolordu erkânî har-biye birinci gube müdüriyetinde balkan harbinde gelibolu kolordusu erkânî harbi-ye birinci harbiye gubesi müdüriyetinde harbi umuride sekizinci kolordu ümüsdün-çü kolordu beşinci kolordu erkânî harbiye hareket gubesi müdüriyetinden onuncu makas alayı komandanlığında beşinci kâkas firkası kumandanlığında vekâletine muhtelif gurup kumandanlarında azərbaycan ordusu erkânî harbiye riyasetinde . Erkânî harbiye umumiye istihbarat gubesi müdür muavinliğinde ve tekaüdeni mü-teakip inebolu heyet iskânîye riyasetinde Samsun iskân müdüriyetinde bulundum . İki buğuk sene evvel istifa ederek kendi arzum üzerinde zirâle işğal ettim.

Düdüdüğü Bîşîk M.H.H. M.affiise tekrar intihap etdim.

TBMM © HER HAKKI
MAHFUZDUR

EK 8: Kütahya Parti Müfettişi Kazım Nami Duru Tercüme-i Hal Varakası

945

FOTOĞRAF

Seçim dairesi	Aksaris	Esnaklığı	Makalim meclisinde yazı işleri müdürü.
Adı	Kazım Nami	İsmi rübbelâhî	
Soy adı	Duru	Medeni ve mesleki durumu	Okutuculuk ve yazı işleri
Babasının vatanının adı	Ali Mustafa Laha Ali Zehra	Evliliği olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğuna	Evli, dört çocuğu var. iki kız, iki erkek.
Doğduğu yer	Uşaklıca	Seçildiği yer ve son emri	M. V. Milli Eğitim ve Tercüme İşleri Müdürlüğü
Okuduğu yer	Ankara, Yenicami	Memur olduğu sıradaki emri	
Doğum tarihi	1877	Seçim mahallinin tarihi	
Takvimi	Karşıyaka meclisinden	Kaç sefer yazıldığı ve kaç sefer yazıldığı	
Bilgi dili	Fransızca	Makalim meclis genel heyetince tasdihi tarihi (*)	
Neke ilânı olduğu	Tebliğ	Medeni ilân tarihi	1 Mart 1935

(*) Bu yer Meclis Kanunları ile değiştirilmiştir.

Kısa tercüme-i hal

İkinci tabiiyetim makale meclisinde yazı işleri müdürü olarak görev yaptım, ancak İstanbul meclisi idaresi ve Harbiye meclisi ile 1911'de müfettişlikte görev yaptım. Redif meclisinde bulunduğum Amasra meclisi ve Bursa meclisinde meclis müfettişliği görevi yaptım. İstanbul meclisi ve Bursa meclisi idaresi Tercüme İşleri Müdürlüğüne atanmış oldum. 1911'de tabiiyetim alınmış oldu. Makalim meclisi genel heyetince tasdihi memur oldum. Tercüme İşleri Müdürlüğüne ve meclis müfettişliğinde bulunduğum. 1912'de emir müfettişliğine tayin oldum ve tabiiyetim alındı. İstanbul meclisinde görev yaptım. Bu vazifede bulunduğum zaman İstanbul meclisi idaresinde, Amasra meclisinde, Bursa meclisinde (Missions laïque française) in kuruluğu, İktisat ve Ticaret Bakanlığı, Ankara meclisinde meclis müfettişliğinde bulunduğum. 1918 meclisinde İstanbul meclisinde meclis müfettişliğine atanmış oldum. 1920'de meclis müfettişliği görevinden emekli oldum ve Yurdum vatanında tabiiyetim kadar bu vazifede kaldım. 1922'de Tabiiyetim meclisi meclis müfettişliğinde görev yaptım. Bu ay sonra Amasra meclisinde meclis müfettişliğine atanmış oldum. İstanbul meclisinde meclis müfettişliğine atanmış oldum. 1924'de meclis müfettişliği görevi bırakmış oldum. 1927'den 1931'ye kadar Yurdum meclisinde meclis müfettişliği görevi yaptım. 1933'te meclis müfettişliği görevinden emekli oldum ve Yurdum vatanında tabiiyetim kadar bu vazifede kaldım.

Kazım Nami Duru

İ.B.M.M. Başmüfettiş meclisi

EK 9: Kütahya Parti Müfettişi Adnan Menderes Tercüme-i Hal Varakası

776 8

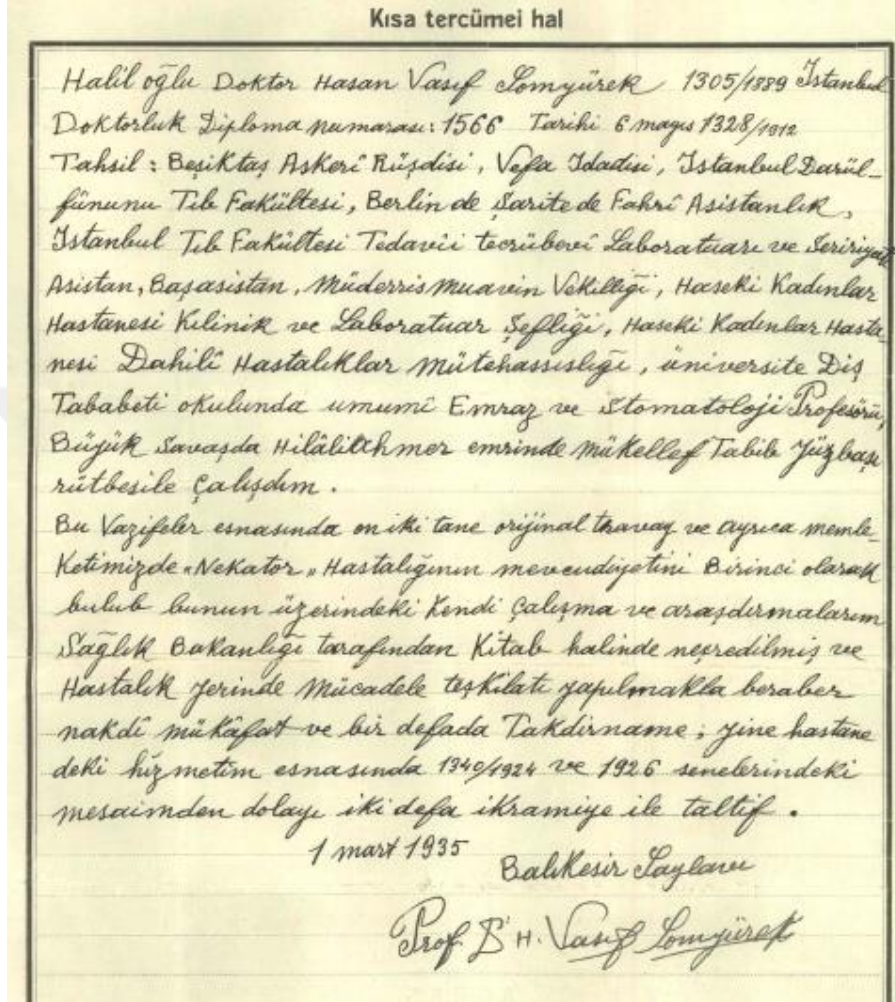
T. B. M. M. Âzayı kiramına muvafık muhtasar tercüme-i hal varakası

İttihap dairisi	Aydın	İsim	
İsmi	Adnan Menderes	Bucağın ismi	
Aile ismi	Ali Bey oğlu	Medeniyet ve mesguliyeti	Ciğcili
Balanesini ve ana oğlunun ismi	Ali Bey ve Cahide hanım	Reşid olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğuna	Ciğciler, bir çocuğum var
Doğduğu yer	Aydın	Mevki-i şirke intihaptan önceki vaziyeti	Ciğciler yapıyorlar ve Aydın C. H. Jübasi Bilayet k. i. reis idim
Doğduğu tarih	1315	İttihap kurulmasına tarihi	24-4-1931
Tahsil	İzmir Amerikan Koleji son sınıfta ihtiyat zabıtlığı için tahsil gâhibi oldum	Kaç ray ile müluk intihap oldu	180 - dört yığı sekse
Bildiği diller	İngilizce	Mevkâtın Meclis heyeti tarafından tasdik tarihi	
Nasıl hitâsi oldu	Ciğciler	Mevkâtın tarih	4-5-1931

İzmir Amerikan mektebi son sınıfta, harbi sınıfta, ihtiyat zabıtlığı için tahsil gâhibi oldum. Bu tarihte ~~iki sınıfta~~ Terhisi meclis müdârisi idim. Aydın'a geldim, yünânlıların işgali üzerine milli kuvvetler ~~teşkil~~ teşkil ile ilk atılanlarla beraber oldum. Muhtazarı kuvvetler üstel edilmeye başladığından, tayin oldum ve ~~istifa~~ istifa müteakib Terhisi meclis kadar oranda vazifemi kısmen ifa ettim. 8 günden beri Ciğcilerle şefâzında çalışıyorum. Meclis üsluğu intihabından önce Aydın C. H. Jübasi Bilayet k. i. reis idim.

[*) Bu hane Meclis heyeti tarafından tasdik edilmiştir.

EK 10: Kütahya Parti Müfettişi Hasan Vasıf Somyürek'in Tercüme-i Hal Varakası

EK 11: Kütahya Parti Müfettişi Ali Taşkapılı'nın Tercüme-i Hal Varakası

Seçim dairesi	Afyon Karahisar	Düml rütbesi	
Adı	Ali Necmettin	Mevki ve mesguliyeti	Avukat
Soy adı	Taşkapılı	Evlili olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunulduğu	evli, iki çocuklu
Balasının ve annesinin adı	Rüsti, Emine	Seçimden evvelki son memuriyeti	memur değilim
Doğduğu yer	Afyon Karahisar	Memur değilse seçimden evvel son vaziyeti	C. H. P. Vilayet idare Heyeti reisi
Doğuş tarihi	1311 -	Ezvelki Devrelerde mübaşir olduğuna ve seçim yerine	
Tahsil	Hukuk Fakültesi	Seçim memuriyetinin tarihi	28/2/1943
Büdüğü dilce	Yoktur	Kaç evle mebuluğa ve ödendiği	700
Neden itibarıyla olduğu	Hukuk	Mazatamam Meclis Umumi Heyetince takdir tarihi [*]	15-IV-1943
Esnetleri	Yoktur	Meclis İtibak tarihi	8/3/1943

[*] Bu yer Meclis Kanunlar kolemince doldurulacaktır.

Kısa tercümeihal

1335 senesinde İstanbul Hukuk Fakültesinden diploma alarak Anadoluya ve memleketime döndüm. Müdafaa Huk Cemiyetinde Afyon vilayet Heyeti üyesi ve Reisi olarak çalıştım. 1337 senesinde Afyonun işgali üzerine 5 inci süvari Kolordusuna itihak ederek 1339 senesi sonlarına kadar süvari mübaşiri olarak Kolordu emir sübaylığı ve Hukuk müsavirliğinde çalıştım.

1340 senesinden itibaren Parti vilayet heyeti Reisliğinde ve vilayetin umumi meclisi, Belediye ve diğer muhtelif teşekküllerinde çalıştım. 1932 senesinde vilayet parti reisliğinden istifa suretiyle ayrıldım. 1940 senesinden itibaren tekrar vilayet Parti idare kati Reisliğinde çalışıyorum. 1932-1940 seneleri arasında Afyon Baro reisliğinde bulundum. Hiç bir memuriyette bulunmadım.

EK 12: Kütahya Parti Müfettişi Talat Simer'in Tercüme-i Hal Varakası

Seçim dairesi	Bursa	Eserleri	Kimya ı uzvi dersleri I327 kitabı ile (Tüberkulin tedavisi) ve (Kimyevi usulle Frengi tedavisi) risalesi
Adı	Dr. Mustafa Talât	İlmî rütbeleri	yoktur.
Soy adı	Simer (SİMER)	Meslek ve meşguliyeti	Tabib, C.H.P. Başkâtibi
Babasının ve anasının adı	Mehmed Necib Efruze	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evli , Üçü kız ikisi erkek Beş çocuğu var
Doğduğu yer	Bursa	Seçimden evvelki son memuriyeti	Eskişehir sıtma mücadele Reisliğinden naklen: C.H.P. Genel Sekreterlik Başkâtibi
Oturduğu yer	Ankara, Yenışehir, Atatürk Bulvarı, Kınacı Apartıman 7	Memur değilse seçimden evvel son vaziyeti	
Doğum tarihi	1308 - 1892	Seçim mazbatasının tarihi	
Tahsili	Yüksek Mektebi Tıbbiye-i Askeriye	Kaç reyile mebusluğa seçildiği	
Bildiği diller	Fransızca	Mazbatasının Meclis Genel Heyetince tasdik tarihi (*)	8. 7. 1942
Nede ihtisası olduğu	Hayatî Kimya, Malaryoloji	Meclise itihak tarihi	

Kısa tercümeihal

1308 - 1892 tarihinde Bursada doğmuş , ilk tahsilini Reyhan Paşa mektebinde , Lise tahsilini de Bursa idadisinde ismal ettikten sonra 1926 tarihinde müsbaka ile Haydarpaşa askerî tıbbiyesine dâhil olmuş ve 1332 senesi Ağustosunda takip yâsbâğı rütbesile bu mektepten mezun olmuştur.

Memuriyetleri

A - Asker olarak :

Askerî tıbbiye mektebinin son sınıfında henüz talebe iken umumî harp ilânı dolayısıyla ; sırasile

- 1 - Kasımpaşa Bahriye Hastahanesinde
- 2 - Dördüncü ordu ,Kudüs Menzil Hastahanesile Kızılay heyetinde çalışmış ve Kanal harekâtına iştirak etmiş ve 1331 sonunda mektebe avdet ederek bakiye tahsili tamamlamıştır.

Takip yâsbâğı olarak da ; sırasile (Umumî Harpte)

- 1 - Gülhane Askerî tıbbikate mektebi lâboratuvarında
- 2 - Beşinci Ordu Sıhhiye Reis Muaviniğinde
- 3 - Yıldırım orduları grubu sıhhiye müfettiş muaviniğinde bulunmuş ve (Mütarekeyi Müteakip)
- 4 - Validesultan Hastahanesile Haydarpaşa Tıp Fakültesi hariciye seririyatlarında asistan olarak çalışmış ve İstanbul hükûmeti kalesinin son günlerinde masarifi tahsilini vermek şartile askerlikten istifa ederek Anadoluya geçmiştir.

B - Sivil olarak :

İstiklâl Harbi esnasında : Bir müddet Bursada serbest çalıştıktan sonra, Kocaeline geçerek sırasile

- 1 - Kandıra Hükümet tababetinde
- 2 - Berta ve Ereğli Hastahaneleri sertababetlerinde
- 3 - Adapazar,İzmit Hastahaneleri dahiliye tababetlerinde
- 4 - Sıhhat Vekâleti kısıssıhhaî usumiye mutahassısılığında
- 5 - Bursa Belediye sertabip ve kimyagerliğinde bulunmuş ve en son 1926 da Bursa-Balıkesir Satma mücadele Reisi tayin edilmiş ve sonraları 1928 de Samsun 1929 da Ankara 1935 de Eskişehir satma mücadele muntakaları reisliklerinde çalışmış ve 1939 Mayısının birinci günü de C.H.P. Başkâtipliği vazifesinde işe başlamıştır.

Hisseleri

Umumî harpte,Kanal harekâtında iken iftihar medalyası ile Beşinci orduda bulunduğu zaman harp ve Alman demirsalip medalyası ile,İstiklâl Harbinde Kocaeli cephesinde bulunduğu sıralarda (İstiklâl) medalyası ile taltif edilmiştir.

İstiklâl Harbi

Onursal Hizmetleri

Türkceceklarının açıldığı günlerde bu teşekkülün mütegebbinleri meyanında çalışmış , 1925 de Bursa Türkocağı 1930 da da Ankara Türkocağı Reisliklerini ifa etmiş.

1925 - 1928 senelerinde C.H.P.Bursa Merkez Kaza Müteveddiliği vazifesini görmüş. 1927 senesi İkinci Kurultaya Bursa Murahhası olarak iştirak etmiştir.

1936 - 1938 senelerinde Eskişehir Merkez Kızılay Kurumu Reisliğinde bulunmuştur.

Esleri

1927 senesi Tıp Fakültesi kimyayı usvî derslerini takibe kolaylık olmak üzere (Kimyayı Usvî Dersleri) namıyla bir eser yazarak tab ve neşretmiş ve uzun seneler bu eser ilk sınıf talebelerinin ders kitaplığını görmüş ve mütareke senelerinin ilk günlerinde de, Fransızcadan tercüme edilmiş olan :

- 1 - süberküllin ile verem tedavisi
  - 2 - Kimyevî usullerle firangi teşhisi
- Adında iki küçük risaleyi neşir ve Bursa belediyesi sertabip ve kimyageri iken de (Firangi redavisinde esaslar) adlı yine küçük bir risalecik yazarak tab ve neşretmiştir.